

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО
ПИСЬМЕНСТВА

ТОВАРИСТВО „ЧАС” У КИЇВІ
1919.

Ч. ДВАДЦАТЕ.

Ц. 4 КАРБ.

КВІТЕНЬ.

ЗАКОН І ПРАВО

український двохтижневий часопис громадсько-правного життя

Часопис містить відділи:

а. Статті, досліді, розвідки по всіх галузях права суспільного й приватного;

б. закони, накази й розпорядження уряду Української республіки народньої;

в. судова та судово-адміністративна практика Генерального Суду;

г. видатні судові справи;

ґ. хроніка—з діяльності уряду Укр. Нар. Респ., ради міністрів, міністерств, судових установ; академічне життя; з життя адвокатури, магістратури, нотаріату;

д. огляд закордонного законодавства;

е. бібліографія;

ж. відділ справочний;

з. відповіді редакції.

Умови передплати на рік 1919: на три місяці (січень — квітень) без приставки 33 гривні, з пересилкою 40 гривень. Окреме число на роздріб лівшоста гривень (2 карб. 75 коп.).

Передплата приймається: в головній конторі товариства „Час“ (відділ „Закон і Право“ у Києві, Володимирська 42; в книгарнях т-ва „Час“ у Києві—1) Фундуклівська 24. 2) Володимирська 53, 3) в Кам'янці Подільському, Центральний майдан.

Редакція — Київ, Володимирська 42, т-во „Час“, відчинена щодня від 12-ої до 2-ї год.

Видавець—товариство „Час“.

Редактор—*Ів. Опішов.*

Літературно - Науковий Вістник

український місяшник літератури, науки й громадського життя.

Редакція і контора: Київ, В.-Підвальна № 36, пом. 8. Телефон 60—27.

Умови передплата на 1919 рік: поки що треба надсилати 30 карб.

Ред. *О. Олесь.*

УКРАЇНА

науковий журнал українознавства.

Орган укр. Наукового Товариства у Києві.

Передплата за рік 1917—8 карб.

Адреса: Київ, В.-Підвальна 36, кв. 8.

„УКРАЇНЬСЬКА КООПЕРАЦІЯ“

місяшний орган Центрального Українського Кооперативного Комітету.

(Рік видання II-й).

З огляду на дорожнечу паперу й робітничих рук передплата остаточно невістановлена; поки що треба присилати на рік 75 карб., на пів-року 40 карб., а для трудової інтелігенції на рік 50 карб. і 25 карб. на пів-року.

Адреса Редакції і контори: Київ, Пушкін. 39. п. 9.

Наше Минуле

журнал історії, літератури та культури

Окреме число 7 карб.

Редакція і контора: Київ, Хрещатик 50.
Т-во „Друкарь“.

Ред. *П. Зайцев.*

Зміст 20 ч. „Книгаря“. *Гн. Житецький.*—„Вік“ української етнографії. (1819—1919 рр.). *Проф. М. Сагарда.*—Переклади Св. Письма на українську мову в XVI—XVII вв. *С. Єфремов.*—До об'єктивної істини (Пам'яті М. Туган-Барановського). *П. Стебницький.*—Нові видання творів Драгоманова. *С. Єфремов.*—Серед білої ночі. Критика і бібліографія. Одділи: I. Історія письменства і критика.—II. Економіка.—III. Красне письменство.—IV. Педагогіка і школа.—V. Популярно-наукові видання.—VI. Інформаційні видання.—VII. Біографії.—VIII. Мистецтво.—IX. Медицина.—X. Сільське господарство.—XI. Поезії.—XII. Музика.—XIII. Театр і п'єси. Огляд української книжкової продукції в 1918 р. Показчик видань Благодійного Товариства за 1898—1918 р. Видавнича хроніка. Літературне життя (звістки та чутки). Зміст журналів. Нові книжки (1169—1227). Оповідки.

Жнигарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ.

Рік видання третій.

Квітень, 1919 р.

Число 20.

Виходить що-місяця.

„Вік“ української етнографії.

(1819—1919 рр.)

Стаття Гн. Житецького.

Завдання нашої статті пом'янути добрим словом тих людей, що сто літ назад розпочали працю в незниклій і до нашого часу галузі народознавства — і дали нам перші зразки записів та переспівів народньої пісенної творчості: як раз у 1819 році вийшов з друку етнографічний збірник кн. М. О. Цертелєва, і була виконана на сцені „Наталка-Полтавка“ І. П. Котляревського.

Невеличка була книжка, що поклала початок українському фольклору ¹⁾: „Опытъ собранія старинныхъ малороссійскихъ пѣсней“ має в собі тільки 64 нумерованих сторінки і 8 ненумерованих. Сам М. О. Цертелєв був родом з Полтавщини; ще з 1814 р. почав збирати українські пісні і пізніше віддавав немало свого часу до роботи по слов'янській етнографії, що саме тоді розпочиналася в Сербії та Чехії (Збірник Серб. пісень Вука Караджича, „Slavanské národní písně“ Челяківського та інші). Місцевий патріотизм, стихійна любов до рід-

ного краю навели Цертелєва на думку надрукувати свій збірничок пісень, що він сам записав від сліпого бандуриста. Епіграфом до нього були слова з тогочасної трагедії: „...самый дымъ жилищъ отеческихъ я сердцу чту святымъ“. Свою працю Цертелєв присвятив меценату українського мистецтва, вельможному п. Трощинському, у котрого якийсь час жив в с. Кибинцях.

На тридцяти восьми сторінках книжки етнограф помістив такі українські думи і історичні пісні (цитуючи, залишаємо незмінним правопис): О Алексѣ Поповиче или о бурѣ, претерпѣнной козаками на морѣ, О смерти Ивана Коновченка или о походѣ козаковъ противъ татаръ, О хитрости употребленной Богд. Хмельницкимъ противъ Барабаша, О походѣ Богд. Хмельницкаго въ Молдавію, О смерти Богд. Хмельницкаго, О смерти Федора Везроднаго, О гетманѣ Мазепѣ, Тоска сестры по братѣ, Отъѣздъ козака изъ родины. Думки свої „О старинныхъ малороссійскихъ пѣсяхъ“ М. О. Цертелєв надрукував ще в 1818 р. в „Сынѣ Отечества“, а потім переніс, яко передмову, до свого збірника. Він так писав старосвітською мовою про пісенну українську творчість: „если стихотворенія сіи (його збірника) не могутъ служить объясненіемъ малороссійской исторіи, по крайней мѣрѣ, въ нихъ виденъ пѣтическій геній народа, духъ его, обычаи описываемаго времени и, наконецъ, та чистая нравственность, которою всегда отличались малороссіане и которую тщательно

¹⁾ Ще раніші записи українських весільних пісень увійшли в Петербурзький збірник Калиновскаго „Описание свадебныхъ Украинскихъ обрядовъ“ 1777 г. і в Варшавський „Nowy Pamiętnik“ 1805 р. Пісня „На бережку у ставка“, в якій кохався кн. Потемкін, була надрукована з нотами в Москві в 1794 р. В 1818 р. з'явилась перша „Грамматика малороссійскаго нарѣчія“ А. Павловскаго з прикладами на українській мові, між якими була пісня „Гомін, гомін по діброві“. В 1819 же році Глазунов в Петрограді видав „Новѣйшій всеобщій и полный пѣсенникъ“, де 28 сторінок в 2-й ч. 2-го видділу займають 39 пісень українських (№ № 148 — 186).

сохраняють по сіе время, какъ единственное наследіе предковъ своихъ, уцѣлѣвшее отъ жадности народовъ, ихъ окружавшихъ“. Підкреслюючи красу українських старих пісень, етнограф вважає, що їх можна лічити „счастливымъ отпечаткомъ первыхъ временъ стихотворства — поэзиі безыскусственной, естественной. Въ пѣсняхъ Малороссійскихъ все просто и благородно. Прекрасныя Оссіановы описанія бури едва ли заключаютъ въ себѣ болѣе живости и вѣрности.... Сочинитель (ихъ) конечно, не имѣлъ никакого понятія о правилахъ поэзиі... но природа, щедрая къ любимцамъ своимъ, внушала ему сіи счастливыя выраженія.... (Онъ) безъ сомнѣнія не читывалъ Илиады и не слышалъ о Гомерѣ, но законы природы общи и неизмѣны. И не одни греки и римляне умѣли видѣть и чувствовать.... А Малороссійская поэзія чувствами исполнена“.

До книжки Цертелева долучено невеличкий українсько-російський словничок і примітки про правопис для тих, що не звняють української мови. Дев'ять пісень збірника (крім однієї про Мазепу і Палія) було надруковано М. Максимовичем в його складці пісень 1834 р.; потім вони увійшли в пізніші етнографічні праці, що протягом ХІХ в. на міцній ґрунті поставили науку українського фольклору.

Етнографічне українське захоплення відбилосся не тільки на творах наукових. У тому ж таки 1819 р. написана була І. П. Котляревським його незабутня опера-комедія „Наталка-Полтавка“ і тоді ж виконана на сцені театру Малор. ген. губ. кв. Ревніна. Комедія Котляревського не тільки поклала початок розвитку нової української драматургії, вона разом з „Собраніємъ малороссійскихъ пѣсней“ є пам'ятником етнографічного змісту і вартості. Ще І. І. Срезневський, друкуючи перший раз „Наталку-Полтавку“ в 1-й кн. „Українського збірника“ в 1838 р.,²⁾ зауважив, що комедія була „не тільки одним із перших книжконародних творів на Україні, але рівночасно і першим збірником пам'ятників української народности, зразком для всіх послідуєчих; вона мала дужий вплив на досліди української народности“. Біограф і знайомий Котляревського Стеблін-Каменський свідчив, що автор „Наталки“ був сам етногра-

фом і „ходив в народ“, як говорили пізніше. Котляревський замолоду, коли ще учителював по панських домах, бував по сільських зборищах, навчався мови, записував повір'я, перекази та слова народньої мови, пізнавав побут і звичаї українські.³⁾

З легкої руки Костомарова⁴⁾ і Куліша,⁵⁾ пізніше Огоновського⁶⁾ і М. І. Петрова⁷⁾ склався такий присуд, що пьеса Котляревського належить до сентиментальної течії. Нам здається, що думка про сентименталізм „Наталки-Полтавки“ — є лише непорозуміння, підтримане авторитетами українських письменників і поширене книжкою М. І. Петрова, невдатною і нецвеною в багатьох випадках, але на довгий час єдиною історією нової української літератури.

Ще в 1856 р. Ол. Ол. Котляревський висловив думку, що „Наталка-Полтавка“ реалістичний, а не сентиментальний твір.⁸⁾ Років же тридцять назад літературна критика, слідом за М. П. Дашкевичем,⁹⁾ стала зовсім инакше з'ясовувати зміст, характер і вагу першої української комедії. Правду кажучи, коли без упередження переглядаєш комедію Котляревського, пам'ятаючи, що за сто літ де що перестарілось, або як дивися „Наталку-Полтавку“ на сцені в гарному виконанню, то дивишся, як могли відшукувати штучність сентиментальної маніри в розмовах, почуттях і сценічних ситуаціях? Реалістичні образи народнього життя, гумор, ласкава посмішка над хибами людськими, легенька ідеалізація звичаїв та вдачі добрих полтавців — все це не дає ніякої змоги і права на іменування настрою і літературного напрямку Котляревського сентиментальними. Не зовсім правдиво змальована сцена надто похапливого побратимства Миколи й Петра і де що инше пояснюється здебільшого загальними умовами сценічного

²⁾ „Сѣвер. Пчела“ 1839 г. № 146; перепр. вь Кіевс. Губерн. Вѣдом. 1849 р. і в Полтаві в 1883 р.

⁴⁾ „Обз. сочин., написан. на малорос. яз.“ в „Молодику“ 1844 р.

⁵⁾ Обз. укр. словесн. в „Основі“ 1861 р. № 1.

⁶⁾ Ист. Литер. Рускои Ч. II, 1 від., 5-й пер., II.

⁷⁾ Очерки ист. укр. литературы ХІХ ст. стр. 31—32.

⁸⁾ Студ. Чупринки. „По поводу сочин. Данилевскаго объ Основьяненкѣ“ Москов. вѣд. 1856 г. Литер. прил. № 41.

⁹⁾ Отчетъ о 29 присуд. наградъ Уварова. Спб. 1888.

²⁾ Ще досі иноді зустрічаємо помилку, буцім-то „Нат.-Пол.“ в перше була надрукована в р. 1819, коли вона ще зоставалася лише в рукопису. Ця помилка усунута вже в „Показчику“ М. Комарова до творів Котляревського („Збірник на вічну пам'ять К.“ 1904 р.).

мистецтва.¹⁰⁾ А пересилення своєї егоїстичної натури Возним досить переконуюче з'ясовано в гарному ескізі О. О. Русова.¹¹⁾ Самовідречення Петра свідчить тільки про його щирю любов до Наталки, а як що це проява сентименталізму, то треба визнати, що всяке трактування такої теми є сентименталізм. А в такому разі не може бути ніякої розмови про сентименталізм в тому розумінні, як про нього писали Костомаров, Куліш та інші. Таким чином, одно з двох: або сентименталізм не те, до чого пристосували його критики, або „Наталка-Полтавка“ — п'єса не сентиментальна.

Иноді шукають сентименталізму в піснях, яких співають дієві особи в „Наталці-Полтавці“. Ці пісні або чисто народні (окрім двох сквородинського змісту) з невеличкими поправками самого Котляревського, або вільне їх наслідування; в обох випадках вони виявляють справжнє почуття і душевні переживання народу і вічного спільного з сентименталізмом не мають.

¹⁰⁾ Навдивовижу безпідставну гадку висказано було проф. Огоновським, що Котляревський „не придержувався правил драматургії“. (Іст. Лит. Рус. ч. II, від. I. ст. 203). Яких саме „правил“, автор не пояснює.

¹¹⁾ Київс. Стар. 1904 р. № 1.

Можна багато говорити про роль пісенного матеріалу і доречність його в драматичних творах. Ми маємо досить еретичну думку, що пісні в українських п'єсах, починаючи з Котляревського, не виникають, як наслідок впливу російських п'єс з куплетами (і перш за все Шаховського — як думав проф. Дашкевич). Цей етнографічний елемент і у Котляревського і у пізніших драматургів має свою вартість і інше, зовсім незалежне від літератури російської, походження. Але це інша тема, яка вимагає спеціального дослідження. Зараз же ми закінчимо свою статтю словами М. П. Дашкевича про „Наталку-Полтавку“, як великого значіння етнографічний твір. „Котляревський в своїх творах підлягав старій українській традиції¹²⁾ і впливам народньої словесності і народніх поглядів на життя... З народньої вдачі і народньої поезії взяв він свою чутливість, що неправильно названа була сентиментальністю. Котляревський відкрив таємні скарби народньої душі і народнього слова і був на той же час одним із самих ранніх українських збірачів цих народніх скарбів, одним із перших українських етнографів“.

¹²⁾ Op. cit. ст. 82—3.

Переклади Св. Письма на українську мову в XVI—XVII вв.

Стаття проф. М. Сагарди.

Сучасний стан церковного та національно-культурного життя на Україні, на нашу думку, повинен був би висунути на перше місце питання про видання та розповсюдження серед українського народу Св. Письма на українській мові. Звичайно, це питання перш за все треба розглядати в його церковному значінні. Тепер, як відомо, українська видавнича діяльність дуже поширилась і провадиться надзвичайно інтенсивно в самих різноманітних напрямках і по всяких галузях знання й життя, окрім релігійно-християнського, — на великий жаль, останню важку сторону видавничої справи зовсім занехаяно; а тим часом сумне моральне становище, од якого не встиг ухилитись і український народ після тяжкої війни, потребує вжити всіх заходів, щоб зупинити небезпечний роспад і дати народові міцний нерухомий моральний ґрунт, на якому можна було б розпочати духовне

одродження народу. З цього погляду в теперішній час безумовно треба було б, як мога, пильніше дбати про видання релігійно-моральних книжок у відповідному масштабі й такого змісту, щоб видання задовольняли життєві запитання народу й звертали б до себе його увагу. Коли українська мова, незалежно від того, куди прямує той чи інший уряд, незмінно й напружено заявляє про себе у всіх галузях життя й визначається на прапорі нашого національно-культурного рушення, а українські видання мають такий широкий збуток і доходять до душі багатьох читачів з народу, повинно було б негайно вжити української мови і в церковних видавнях.

Отже перш за все й головним чином треба було б потурбуватись про видання й поширення серед українського громадянства Св. Письма, перекладеного українською мовою. Библию — книгу книг — глаголи життя

вічного — повинно було б покласти в основу всього церковно-релігійного видавництва на українській мові, щоб Св. Письмо і в повному складі і в окремих книгах ставало здобутком мас, даючи народові духовну поживу на рідній мові. Церковні кола й церковні діячі якось не зрозуміли в свій час, що видання українською мовою можна використати для церковної праці: одні глянули на цю справу з політичного боку, вважаючи за недозволене так далеко заходити в справі українізації,—тільки ж забули, що вони повинні перш за все дбати про церковні інтереси українського народу; а другі топталась на місці, ніби-то ґрунтовно обмірковували те, що колись було ясне, і не хотіли розуміти, як шкодливо гаяти час тоді, коли життя вимагає негайного задоволення потреб. Дійшло до того, що синодальне видання українського перекладу Євангелії було передруковано в Херсоні і в Києві приватними видавництвами, а не церковними організаціями.

Як що видання українського перекладу Св. Письма може мати такі величезні наслідки для морального і взагалі духовного добробуту українського народу, то з цього погляду ця справа має вже й велике культурне значіння, коли культурність брати в її дійсному розумінні. Отже видання українського перекладу Св. Письма повинно вважати за великий культурний здобуток, як що дивитись на нього й без огляду на церковний вплив цієї справи. Досить пригадати, яке значіння мав для розвитку слов'янської культури взагалі, слов'янської мови, слов'янської самосвідомості переклад Біблії на слов'янську мову слов'янськими учителями Кирилом і Мефодієм на самому початку історичного життя слов'янщини, тоді, коли інші європейські нації (напр., німці та романські народи) ще й не сподівались мати Св. Письмо на своїй рідній мові. Переклад Біблії на німецьку мову, зроблений Лютером, починає собою нову добу в історії національної самосвідомості німецького народу. Взагалі до цього часу і у інших народів (чехів, поляків) з пробудженням національної самосвідомості стояв в тісному зв'язку й потяг до перекладу Св. Письма на рідну мову, бо цей переклад один може дати ясне поняття про розвиток і багатство тієї чи іншої мови; і народ, що має на своїй рідній мові Св. Письмо, може бути певен в тому, що вона уже не загине.

Про тісний зв'язок перекладу Св. Письма на народню мову з національно-куль-

турним рухом свідчить і історія українського перекладу Св. Письма. В ній повинно зазначити два моменти, які стоять окремо й незалежно один од одного принаймні з зовнішнього погляду. Перше національне одродження наше було в XVI і на початку XVII в., друге — в половині XIX в. і знов виникло на початку XX в. Обставини, які викликали перші переклади Св. Письма на народню мову, дуже складні і не во всіх подробицях ясні. Підставою для тих перекладів був натуральний розвиток народньої мови та її вплив на мову Св. Письма. Стародавня церковно-слов'янська мова, що вживалася, поряд з іншими слов'янськими народами, і в південно-руських текстах Св. Письма, згодом ставала де в чому не зовсім зрозумілою, а через те здавна почувалася потреба вводити в церковні книги, особливо у Св. Письмо, просту народню мову, яка б наближала його до розуміння громадянства. Ці поривання виявлялись в тих глосах, що їх писали на полях книжок, і окремих часто числених народних словах і виразах, які зустрічаються уже в рукописних текстах з кінця XIV в. Таким чином існував потяг до народньої мови в церковних книгах, що був певним ґрунтом для дальшого розвитку народньої мови в церковному письменстві. В якому ж напрямі розвивалась тоді книжна мова взагалі?

Політичні обставини привели до того, що південно-західню Русь прилучено було до Литви; через те згодом і духовно-релігійний зв'язок її з східною Руссю ставав чим далі слабшим. Замість того зміцнявся вплив західньої культури через посередництво Польщі, — особливо після шлюбу Ягайла з Ядвигою (1386 р.), та після ріжних законодавчих актів (Городельського 1413 р. та грамот Владислава з 1443 р.), що мали на меті зрівняти права підданців литовської держави з поляками. Сейми, магдебурське право, що заохочували до державного життя вищій і середній класи громадянства, вимагали звернути особливу увагу на мову, цей головний провідник громадських інтересів. За для цього не можливо було використати мову церковних книг, — треба було удатися до мови народньої; а як в останній бракувало термінів для нових понять, то доводилось брати їх з чужих мов, особливо з польської, яку добре знали вищі й почасти середні класи. Вплив польської мови на книжну й офіційну мову південно-західньої Русі зміцнився після Люблинської унії

(1569 р.), коли на Литву прибуло багато польської шляхти. Таким чином помалу вироблюється на народній основі досить штучна мова, якої вживають в грамотах, актах, статутах, судових справах, — про її склад і загальний характер скажемо де-що далі.

На початку XVI в. у південно-західній Русі виникли друкарні з слов'янським шрифтом, що викликало намір використати їх і досить вироблену мову для вищих культурних завдань. Через це цілком натурально було прикласти нову мову й до церковних видавців, в яких вона й почала витісняти стародавню церковно-слов'янську мову. Духовенство одстояти цю давню мову не спромоглося, бо й само мало її розуміло і, крім того, само пробувало від тими ж впливами, як і все громадянство. Треба ще мати на увазі й те, що піклування про православну віру згодом, під впливом своєрідних обставин і умов церковного життя, переходить до людей цивільних, патронів церков, переважно магнатів, і брацтв, які піддержував середній клас — міщанство. Звичайно, цивільні особи не вельми обстоювали слов'янську мову, скоріш допомагали розвитку мови народньої, хоч, на жаль, в тому напрямку, що не давав їй живої основи. Гетьман литовський Григорій Олександрович Ходкевич наприкінці 1560-х років заложив в Заблудові друкарню з таким заміром: „еже би слово Божіє розмножилося і поученіє людем закону гречеського ширилося“. В передмові до Учительного Євангелія 1569 р. він пише: „помыслил был есм, еже за сію книгу выразумѣнія ради простых людей преложити на просту мову“, — тільки його од первісного наміру одмовили, вказавши на можливість помилки при перекладі. Оскільки великий був потяг до простої мови в церковнім життю, можна бачити з окружного соборного листа 1592 р., де написано, що „ученіє святих писаній зело оскудѣ, паче же словенського російського языка, и вси чловѣцы приложиса простому несъвершеному людскому писанію“. Іоан Вишенський, хоч і стоїть за мову церковно-слов'янську, та все-ж таки деяк поступався на користь народньої мови: „Евангелія и Апостола, — пише він, — в церкви на літургії простым языком не выворочайте; но литургии же, для вырозумѣнія людского попросту толкуйте и выкладайте. Книги церковные всѣ и уставы словенскимъ языкомъ друкуйте: сказую бо вамъ тайну великую, яко діаволь толикую зависть имать на словенскій языкъ, же

ледво живѣ отъ гнѣва: радѣ бы его до щенты погубилъ, и всю борбу свою на тое двигнулъ, да его обмерзить и въ огиду и ненависть приведетъ: и то нѣкоторыя книги на словенскій языкъ хулять и не любяць.“¹⁾ Наведені слова Іоана Вишенського показують, що просту мову вже почали прикладати й до Св. Письма. Та як же було не з'явитися такому бажанню використати сучасну книжну мову для перекладу книг Св. Письма? Поляки, чехи й німці вже мали як що не всі книги Св. Письма, то принаймні де-котрі з них на рідній мові, і де-які з чеських і польських книг можна було зустріти і в південно-західній Русі. Особливе вражіння повинні були робити праці Франциска Скорини, що попередив реформацію й переклав Біблію на західно-руську мову „Вогу ко чти (че-сти) и людем посполитым к науце“, щоб „всякий человек простой и посполитый чту-чи их или слушаючи может поразумети, что есть потребно к душному спасению его“. Свій переклад Скорина видав за 1517—1525 роки перш у чеській Празі, а потім у Вільні. Книги Скорини потрапляли в живе місце сучасного життя, і його приклад викликає послідовників, що або тільки перероблюють його переклади, або самі перекладають Біблію. Коли вичерпався запас друкованих книг Скорини, їх переписували ще довго протягом XVI і навіть XVII в. у Білорусі й на Україні.

Отже в XVI в. були ще особливі умови, що надзвичайно сприяли прикладавню літературної народньої мови до церковного видавництва взагалі й до книг Св. Письма з'окрема. Як влучно пише О. І. Левицький, то була доба глибокого розстрою православної церкви в польсько-литовській державі, повного занепаду давньої церковної освіти, збільшеного натиску на Русь з боку польських елементів, а разом з тим доба культурного й національного руху, який так могутньо знявся серед приспаного й омертвілого українського й білоруського життя, до яких силкувань піднести освіту в краї, розбудити серед свого народу релігійну свідомість і національне почуття, захистити його від шкідливих впливів чужої культури та пропаганди чужої віри і обстояти його національне існування.²⁾ Релігійні пита-

¹⁾ Докладніше див. у Є. Ф. Карського. За-падно-руські переводи Псалтыри в XV—XVII вѣкахъ. Варшава 1896, стр. 2—9.

²⁾ Про Василя Тяпинського, що переклав в XVI ст. Євангеліє на просту мову. „Записки Українського Наукового Товариства в Київі.“ Кн. XII (Київ 1913 р.), ст. 5.

ня збуджували й хвилювали саме через те, що XVI вік на Заході був добою раціоналізму, який через Польщу перевинувся і в Литовську Русь; то був вік Лютерової реформи, соцініянської пропаганди з її антитринітарством (унітарством, аріанством). Усі ці реформаційні ідеї, все це нововірство широко розповсюджується в межах польсько-литовської держави, знаходить захист під обороною шляхетства. На якийсь час вони з'являються тут „злобою дня“, вимагаючи з боку південно-західної церкви великого напруження сил і всяких заходів для боротьби з впливом їх на головні сторони народнього життя. Коли ця небезпека церковна за ті часи сполучалась з небезпекою, якою загрожував брак національної культури, то рух церковний і рух національний йшли поруч, а через те піонери руху, що єдиний дійсний рятунок від небезпеки вбачали в організації національної школи та національної науки, зверталися до земляків магнатів з палким закльком, щоб вони й самі допомогли в цій важкій справі й подвинули б до того ж і православне духовенство. Це була та „спасенна думка“, що швидко стала загальною серед свідомішої частини тодішнього суспільства на Україні; і дійсно, коштом магнатів та брацтв почали закладатися школи й друкарні; зміцнялась і ширилась національна й церковна самосвідомість українського громадянства; розвивалась видавнича справа. Як що ми пригадаємо, яке значіння надають протестанти й ті секти, що виникають на ґрунті протестанства і в зв'язку з ним, Св. Письму, то нам ясно буде, що розповсюдження протестанських ідей і боротьба з ними повинні були значно збільшити інтерес до видання священних книг на рідній і по змозі на простій мові, щоби всім дати спромогу розуміти їх. Коли взяти на увагу всі зазначені умови й обставини життя нашого краю, то стане цілком зрозуміло поява такої значної кількості перекладів священних книг на народню мову в XVI в., особливо в другій його половині. З цих перекладів ми зазначимо тільки головніші, що їх особливості й характерні риси докладніше досліджено.

Перше місце проміж українських перекладів Св. Письма належить Пересопницькому Євангелію. Воно зветься так через те, що переклад його скінчено в Пересопниці (на Волині, між Рівним і Луцьком). Переклав його архимандрит Григорій — людина, як на свій час, освічена: нема сум-

ніву, що він знав мову слов'янську, сучасну йому південно-західню літературну, польську, латинську, чеську, мабуть грецьку й німецьку. Рукопис написано Михайлом Васильовичом, протопопом Саноцьким. Роспочато було справу року 1556-го, закінчено — року 1561-го. 17-го квітня 1701 року рукопис Пересопницького Євангелія подаровано було гетьманом Іваном Мазепою Переяславському Вознесенському монастирю; звідтіля він перейшов до бібліотеки Переяславської духовної семінарії, що р. 1862-го перенесена була до Полтави, — в бібліотеці Полтавської духовної семінарії рукопис зберігається й тепер. Пересопницьке Євангеліє дуже зацікавило вчених дослідувачів як своєю мовою, так і художньою стороною³⁾.

Текст Євангелія поділено на глави по чеській Біблії і на зачала згідно з тим, як читаються Євангелія в православній церкві. Переклад зроблено „для лепшого вирозумлення люду християнського посполитого“. Перекладачі, як видно з приписок, що їх пороблено проти кожної групи зачал, добре розуміли практичні завдання свого часу: вони працювали на добро посполитого люду і через те звернулись до його мови, щоби дати йому зручний засіб у тодішній релігійній боротьбі. З огляду на мову Пересопницький рукопис є пам'яткою книжної української мови, що виникла на західно-руському ґрунті. В XVII ст. ми бачимо цю мову в юридичних актах, де-яких літописях, в промовах Голятовського і Радивиловського; її засвоює собі козацька старшина в приватньому листуванні. Таким чином, в Пересопницькому рукопису визначаються перш за все ясні риси української мови; отже ж перекладачі не вважали за можливе зовсім зріктись стародавньої слов'янської мови в пізнійшій південно-слов'янській редакції; прийняли вони значну долю й польських елементів лексичних і граматичних. І проте, колиб новикдати з перекладу недотепне словотворення разом з ненатуральним правописом, чужим і старослов'янській і українській фонетиці, та полонізмами, то мова

³⁾ Див. П. Гн. Житеський, Описаніє Пересопницької рукописи XVI в. съ приложенієм текста Євангелія отъ Луки, въ „Трудахъ III Археологическаго Съѣзда“ і окремо. Київ, 1876; його ж: „О переводахъ Євангелія на малорусскій языкъ“ в „Извѣстіяхъ Отдѣленія русскаго языка и словесности Императ. Академіи Наукъ“ 1905 г. Т. X, кн. 4, стр. 1—65, і окремо. Ол. Серг. Грузинський, Пересопницькое Євангеліє, какъ памятникъ искусства эпохи возрожденія въ Южной Россіи въ XVI вѣкѣ. Съ 5 рис. и XI таблиц. въ текстѣ. Київ, 1911.

перекладу,—як каже П. Гн. Житецький,—буде проста, зрозуміла і разом з тим народня.

Пересопницький переклад, як можна гадати, був відомий в широкіх колах освічених людей, коли гетьман Ів. Мазепа знав про нього й вибрав його для подарунка Переяславському Вознесенському монастирю, що він сам збудував. Пізніше з нього зроблено було списки, з яких нам відомі два: повний Волинський список і уривок у Літковському Євангелії. Перший список зроблено через десять років після напису самого Пересопницького рукопису, а саме—року 1571; він знаходиться в Житомирі і належав прот. М. І. Трипольському, що видав і опис свого рукопису, наіменувавши його „Волинським Євангелієм року 1571“⁴).

Другим списком Пересопницького Євангелія є уривок українського тексту, що вставлено в Євангеліє Луки (I, 57—IX, 37) в Літковському рукопису слов'янського тексту. Цей рукопис найдено в м. Літках Чернігівської губернії у свящ. І. Олександровського, хоча походження він може бути Волинського. Написано його, можна гадати, коло 1600 року⁵).

До кінця ж XVI в. повинно віднести і Євангеліє Василя Тяпинського, яке де-хто з дослідників визнає українським. Тяпинський „з вичливости (як він сам каже) ку свій отчизні“ щиро приймається за таке діло, яке, на його думку, власне „пристояло б митрополіту, владицям“ і взагалі духовенству,— за переклад Євангелія на просту мову і друкує його у власній „убогій друкарні“ „услугуючи тим з убогої своєї маєстности народу своєму“. Єдиний друкований примірник його Євангелія переховується в Петроградській Публічній Бібліотеці. Тут маємо двох неповних євангелистів Матфея й Марка; текст надруковано паралельними рядками на двох мовах—слов'янській і руській (по термінології перекладача) і поділено на глави, а разом з тим і на церковні зачала. До друкованих листків пришито рукописну „Передмову“, з якої й можна дізнатись, що перекладач і видавець Євангелія і автор передмови є Василь Тя-

пинський. У передмові не зазначено, коли й де було надруковано це Євангеліє, а так само й те, чи видано було повну книгу, чи вона так і осталась недокінченою. Автор передмови не подає про себе певних біографічних указок і називає себе „русином“,—отже ж так іменувались в XVI в. однаково білоруси й українці. Через те вчені дослідувачі шукають автора і в Полоцькій землі і на Волині, бо і там і там акти показують Василя Тяпинського. Відносно релігійних поглядів Тяпинського вчені дослідники теж не дійшли до певних висновків: його вважають за кальвініста, соцівіянина—антітринігарія, людину прихильну взагалі до протестантства або сектантства. Проте в передмові до Євангелія нема ніякого натяку на яке-небудь сектантство автора: коли Тяпинський в цій передмові в виразах дуже сильних виливає гіркий жаль над занедбанням рідної мови й освіти між своїми земляками та звертається до своїх земляків-магнатів з бажанням, щоб вони своїми маєтками послужили для народньої освіти і духовенство *православне* до того ж подвинули, то чи можна ж вважати його за прихильника сектантства або якого небудь нововірства. Мову Тяпинського Євангелія раніш признавали за українську, отже ж відомі дослідники (П. Владимиров, О. І. Соболевський і Є. Ф. Карський) довели, що вона є власне білоруська⁶).

Коло того ж самого часу (р. 1581) скінчив свій переклад всього Нового Завіту якийсь ближче не звістний нам шляхтич Валентин Негалевський. Свій переклад він зробив у с. Хорошові на Волині, маючи за оригінал польський соцініянський переклад Мартіна Чеховича, що його видано було в Ракові р. 1577,—перекладач запевняє, що він мав під руками стародавні грецькі та латинські тексти. Переклад має виразний антітринітарський напрям, зазначений в передмові й коментаріях до тексту. По словам перекладача, він взявся за свою працю „не з своєї власної хути“, а „з намовою й напам'янем многих учонихъ и богобойных, а слово божое милующих людей, которые письма польского чятати не умеютъ, а языка словенского чятаючи писмомъ рускимъ, выкладу з словъ его не розумѣють“. Отже ж праця не була надруко-

⁴) Волинский Историко-Археологический Сборникъ. Вып. 2. Житомир 1900, ст. 1—114; Н. И. Трипольский, Волинское рукописное Евангеліе XVI вѣка.

⁵) Ол. Серг. Грузинский. Изъ истории перевода Евангелія въ Южной Россіи въ XVI вѣкѣ: Лѣтковское Евангеліе. Описание, составъ Евангелія, языкъ, анализъ вставки. Приложенія и варианты. Кіевъ 1912.

⁶) Докладніше див. О. І. Левицького, Про Василя Тяпинського, що переклав в XVI ст. Євангеліє на просту мову. Критична ризвідка: „Записки Українського Наукового Товариства в Кієві“. Кн. XII (Київ 1913), ст. 5—21.

вана, а зосталася в рукопису, який зберігається в бібліотеці Михайловського монастиря в Києві ⁷⁾.

Що до мови зазначених перекладів Пересопницького, Волинського, Літковського, Тяпинського і Негалевського, то тут можливо навести ті висновки, які зробив відносно неї А. А. Назаревський. Він висловлює такі думки. Переклади священних книг у південно-західній Русі XVI в. робились і видавались головним чином з метою розповсюдження їх в широких народніх масах, серед „посполитих“ (Скорина), „простих людей“, і через те їх писали мовою, близькою до народньої, яку самі перекладачі називають „руськимъ языкомъ“ (Скорина), „руською мовою“ (перекладчик Пересопницького Євангелія). В. Негалевський у своїй передмові теж каже, що він „переложилъ писма нашего нового тестаменту“ „съ польского языка на речъ русскую“, то-б то так само називає мову свого перекладу „руською“. Однак, коли ознайомитись ближче з самими перекладами, то стає ясним, що ця мова, яку скрізь однаково називають „руською“, не однакова: в одних пам'ятках це—народня українська мова того часу, в інших—білоруська, що помітно вибивається крізь масу церковно-слов'янських або полонізмів (головним чином у перекладах з польського); отже-ж ні в тих, ні в інших ми не зустрічаємось з чистою українською, або чистою білоруською мовою; однаково не знаходимо і чистої церковно-слов'янської мови. Мова більшості подібних перекладів уявляє конгломерат різних мовних стихій—церковно-слов'янської, української, польської, білоруської, іноді ще й інших (хоч рідко і в меншій мірі). Яка небудь з цих стихій, що переважає, одбивається в більшій кількості властивостей звукових, формальних і лексичних, тільки неминуче містить у собі домішку елементів інших говірок, інших мов. Церковно-слов'янська мова займає досить помітне місце в мові деяких перекладів, що цілком зрозуміло, бо церковно-слов'янська мова, наслідком довгої традиції, навіть в несприятливих культурно-історичних умовах життя південно-західного краю усе ще з'являється *conditio sine qua non* багатьох священних і церковно-богослужбових книг. Та і стихії народніх говірок іноді бувають досить значними і згодом стають більш розповсюдженими й сильнішими.

⁷⁾ Див. А. А. Назаревського, Языкъ Евангелія 1581 года въ переводѣ В. Негалевського: Кіевскія „Университетскія Извѣстія“ за 1911 г., №№ 8, 11, 12. Показчик ранішої літератури див. у А. А. Назаревського, № 8, ст. 1-6.

Так, мова перекладів і друківаних виданів Франциска Скорини, що має церковно-слов'янську основу, достаткує масою властивостей білоруської мови, а так само містить значну кількість полонізмів, позичок з мови чеської й навіть де-кілька литовських слів. — Пересопницьке Євангеліє уявляє пам'ятку української мови XVI ст. — з тією ж слов'янською основою і слідами польського й чеського впливу: „на слов'янському ґрунті з чужомовною польською й почасти чеською примішкою покладено густими шарами і в величезній кількості риси народньої фразеології з її типовими властивостями“ (Ш. Ігя. Житецький). Теж в певній мірі треба прикласти до Волинського й Літковського перекладів. — Євангеліє Тяпинського є пам'яткою білоруської мови, знову таки прз слов'янській основі і з деякою примішкою польської мови ⁸⁾.

Переклад Нового Завіту В. Негалевського теж являється пам'яткою старої західно-руської мови, що кілька віків була органом розумового, морального й політичного життя народу у великому князівстві Литовським. Дослід мови Євангелій привів А. А. Назаревського до висновку, що в рукопису В. Негалевського елементи український і білоруський зустрічаються майже нарівно, знаходяться ніби-то в рівновазі. Це можливо з'ясувати тим, що В. Негалевський, здається, був з походження українець, що засвоїв собі наслідком історичних, культурних і громадських умов, а можливо і обставин особистого життя, офіційну державну мову свого часу; на цю мову він і переклав Новий Завіт з польського перекладу соцівіянина М. Чеховича ⁹⁾.

Таку ж комбінацію елементів церковно-слов'янських з народнім українським і книжним — з актової українсько-білоруської мови XVI ст. дає український переклад Писні пісень з коментарієм і моральними поученнями, зроблений незвісною людиною з чеського тексту. Можливо ще зазначити „Толковий Псалтир“, що належить до бібліотеки Петроградської Духовної Академії; написано його, як це видно з приписок на кінці книги, р. 1609 якимсь Мартином у Ніженковичах (у Галичіві коло Перемишля), а потім куплено було в Корничі (коло Самбора). Текст Псалтиря не дає народніх

⁸⁾ А. А. Назаревський: Университетскія Извѣстія, 1911, № 8, ст. 30-31.

⁹⁾ „Университетскія Извѣстія“, 1911, № 12, ст. 114-115.

рис, а коментарії мають властивостя української мови¹⁰).

Зберіглись ще до нашого часу мало досліджені числені рукописи українських перекладів і переробок Учительних Євангелій XVI—XVII ст.; по своєму текстові це не просто копії, а все нові й нові переклади й переробки, через що вони дають цілий ряд незалежних текстів, більше або менше близьких до народної мови. Їм повинно належати значне місце проміж українських перекладів Св. Письма, — і треба бажати, щоб поширилась і скоріше здійснилась слушна думка (Ю. І. Тиховського) — вивести основний текст з Учительних південно-руських Євангелій (таких Євангелій відомо коло п'ятидесяти списків). Варт уваги, що ці перекладачі нічим не виявляють своєї безпосередньої залежності від реформаційних течій і виступають скоріш як частини тієї довгої низки перекладачів, що починаються у нас і в Білорусі далеко раніш реформації, — тут був вплив своєї рідної просвітньої течії, що її було визначено вище. Тільки все-ж таки повинно згодитися і з тим, що й на перекладах Учительних Євангелій більше одбилась безпосередні впливи того загального повороту до попу-

¹⁰) Ф. Карський, Западно-руські переводи Псалтири в XV—XVI віках, ст. 35 сл.

ляризації Св. Письма і богословської літератури, який зазначається під час розвитку реформації¹¹).

Однак вся ця широко розпочата справа перекладу Св. Письма, не мала ніякої системи і могла розвиватися тільки в тісному зв'язку з загальним культурно-громадським рухом. Мова, на яку перекладали свят. книги, не мала в собі живих сил, які б забезпечували їй довгочасне життя й енергійний розвиток: та складна амальгама різних елементів, що звалася українською книжною мовою, була далекою од живої народної мови, і тому коли з кінця XVII століття зайшли несприятливі для України політичні й культурно-громадські впливи, то й вона розплизлася в непевності відносно народної мови, стародавньої церковно-слов'янської, польсько-українського жаргону й офіційної великоруської мови. Літературна продукція України на довгий час занепадає, а разом з тим на цілі століття припинилася й справа українського перекладу Св. Письма. Треба було ждати нових культурних обставин, щоб знову розпочати цю справу на інших основах розвитку української мови.

¹¹) М. С. Грушевський, Культурно-національний рух на Україні в XVI—XVII віці. Київ 1911, ст. 54.

До об'єктивної істини.

Пам'яті М. Туган-Барановського.

Стаття С. Єфремова.

Несподівано і якимось образливо хутко одійшов од нас Мих. Ів. Туган-Барановський. Серед наукових і громадських планів, „на далечні пути“ буквально таки задушала його слабкість, якої ніхто й не догадувався в йому. Видимо, не минули дарма останні роки, коли так мало прожито і так багато пережито.

Небіжчик останнім часом зв'язав своє ім'я з українським рухом і життям і брав у йому досить помітну участь. Генеральний секретарь фінансових справ, член української партії соціалістів-федералістів, співробітник українських видавництв і кооперативних органів, член новоутвореної академії наук... Усе це міцно з'єднало небіжчика з українським життям, і хто стрівав його на котрійсь з перелічених тут ділянок нашої громадської й культурної роботи,

той знає, що Туган-Барановський не формально тільки, а всією душею пристав до українства, силкувався обґрунтувати нову свою позицію науково й тим заповнити прогалину в світогляді, яку заповняло було виховання й традиції, звичайне виховання й звичайні традиції для звичайного ж російського інтелігента. Бо справді з його був досить типовий, хоч і вищого коліна російський інтелігент, і з великим правом міг він прикласти до себе слова Куліша: „довго йшов я та й прибився до рідної хати“. Таки прибився. Але заким прибився, велику й довгу путь довелося Туган-Барановському пройти і навіть зв'язати своє ім'я з одним голосним епізодом в розвитку російського громадянства.

Хто пам'ятає 90-ті роки минулого віку, той знає, що ім'я небіжчика тоді було

дуже популярне серед нового напрямку, що вийшов саме на арену громадського життя в Росії. То був марксизм, або — кажучи тодішньою підцензурною термінологією — „економічний матеріалізм“. Вийшов він на прилюдну арену з чималим галасом, з войовничим запалом і одразу придбав собі і запальних adeptів і так само запальних ворогів, розколовши свідоме громадянство на два табори. По гуртках молоді без ушину провадилися змагання про „об'єктивизм“ і „суб'єктивизм“, про „економічний фактор“ та „ролю особи в історії“, про фундамент і надбудування, про шляхи економічного розвитку та моністичний погляд на історію і т. в. Алахом того часу став був Маркс, а пророками його — коли виключити старшого Плеханова (Бельтова) — три молоді вчені: П. Струве, М. Туган-Барановський та Н. Ленин (Ільїн)... Знаменита фраза — справді лиш фраза — Струве: „Признаемъ нашу некультурность й пойдёмъ на выучку къ капитализму“ дуже добре характеризує настрої „учеників“, як іменовано тоді пів-жартовливо, пів-іронично марксистів. З'опалу, завзято почали вони троцяти старих богів і... зараз побачимо, на чому скінчили.

Струве, Туган-Барановський і Ленин... Три ваймення ці знаменують собою три напрями, на які розбився єдиний спершу „економічний матеріалізм“, переставши бути самим собою. „Ой у полі три доріжки різно“ — мимоволі спадає на думку пісня, коли тепер поставити одно поруч одного цих три найпопулярніших тоді серед молоді ймення. Один пішов на-право і докотився, через „Освобожденіє“ та „національное лицо“, до „національного ероса“, ставши ідеологом Великої Росії цілком імперіалістичного типу, що мала поглинути всіх і вся, хто тільки стояв їй на дорозі. Другий доволюціонував до большевизму й стоїть нині на чолі Совітської Росії, теоретично й практично проповідуючи теж імперіалізм — червоний, але все таки імперіалізм. Третій... на третьому спинимось докладніше.

Туган-Барановський дебютував у письменстві дисертацією „Промышленные кризисы въ Англіи“ (1894) та низкою журнальних праць, з яких одна — „Значеніє экономического фактора въ исторіи (в „Мірѣ Божьем“ 1895 р.) викликала сувору — й по заслусі — оцінку од покійного Михайловського на сторінках „Русскаго Богатства“. Поставивши своїм завданням довести, що все життя на світі в останній лінії керується „господарськими стосунками“, молодий учений занадто перегнув палицю й глибо-

кому та дотепному Михайловському не коштувало великої роботи розбити на дрібні скалочки весь будинок того ніби нового світогляду. Туган-Барановський пробував відповідати, але неблаганний критик нищив без жалю і його нові аргументи та одну по одній перекидав на швидку збудовані підстави економічного матеріалізму в тій формі, яку взяли російські ученики Маркса. І марксистський світогляд Туган-Барановського, треба думати, вже тоді дістав розколин й захитався, а минуло ще кілька років — і недавній пророк нової віри мав сміливість заявити буквально таке: „Ніколи не був з мене правовірний марксист, хоча недавно ще я почував себе далеко ближче до марксистів, ніж тепер. Я уникав од того, щоб звати себе марксистом, але громадська думка визнала мене за такого — і я проти цього не протестував. Далший розвиток моїх поглядів потроху довів мене, одначе, до цілковитого розбрату з ортодоксальним марксизмом, що — я глибоко в тому певен — своє вже зробив і ніякої будуччини не має... Таким чином я розійшовся з колишніми своїми ідейними товаришами й розхожуся з ними все більше та більше. Мої давні теоретичні друзі стають мені ворогами. Не можу не пожалкувати про це, але як тверда і вічна істина не може не бути єдиним маяком сумлінному вченому, то я й далі, скільки сили й уміння вистарчить, по своєму шукатиму об'єктивної істини, не нехтуючи критики, але й не збиваючись заради неї з свого шляху“ („Очерки изъ новѣйшей исторіи политической экономіи“, 1902). Характерна для Туган-Барановського найбільш оця згадка про „об'єктивну істину“. За-для неї він не завагався признатися в своїх помилках, вона примусила його порвати старі зв'язки, вона надихнула йому пізніше справедливу оцінку його суворого критика і вона ж допомогла вибрати правдивий шлях для дальшої роботи — на користь демократії, але без того метафізичного покривала, яким цю роботу окривав правовірний марксизм. „Три доріжки різно“ простелялись перед колишнім марксизмом, і коли ми порівняємо, куди прийшли Струве, Ленин і Туган-Барановський, то мусимо признати, що шукання об'єктивної істини його не звело на манівці, на яких зблудили його колишні друзі, а потім вороги.

Не менш різно пролягли три доріжки і в українській справі. З Струве — постать занадто з цього боку виразна, щоб треба було тут про його україножерну доріжку говорити. Менш виразна ніби постать Ленина,

який не раз заявляв про свої симпатії до українства, будши емігрантом. Але ставши „облаадателем“ совітської Росії, і він скінчив на безглуздій війні з Україною за ддя примх червоного імперіялізму. І знов же єдиний з трьох Туган-Барановський пілкорив себе об'єктивній істині. Скинувши об'єднательні окуляри, він все ближче й ближче ставав до українства і скінчив на тому, що визнав себе за українця й свій хист, знання й працю поніс на новий ддя себе ґрунт з тією сміливістю та безоглядністю, які так характерні були ддя небіжчика. Свої завички, виховання, традиції він склав і тут на віттар об'єктивної істини, скоро йому поща-

стило її розглянути. Вагання й тут здушив і поборов цей м'який та лагідний в особистих стосунках і сміливий та безкомпромісовий у громадських справах чоловік.

І з великою радістю й та надіями стрінула його була нова Батьківщина. Та не довго довелось йому їй служити: шукання істини дурно ніколи не минає, оплачувати його доводиться раз-у-раз дорого... І все ж скороминуща в українстві постать небіжчика надовго лишиться в пам'яті, як принадний образ того шукання об'єктивної істини, що проклало таку просту і хорошу доріжку— ддя всіх, хто з тієї істини хотів би скористуватись.

Нові видання творів Драгоманова. *)

Стаття П. Стебницького.

Мало не чверть століття минуло після смерті Драгоманова, а його думки на політичні й громадські теми все не тратять своєї свіжости й сили, дарма що з того часу український рух воступив уперед так далеко, як не міг і передбачати Драгоманов. В наші часи інтерес до творів Драгоманова навіть виріс, очевидно тим, що тільки революція де-яким з них відкрила широку дорозу на Україну, а може тут слід бачити ще й внутрішню потребу українського громадянства перевірити хід своєї політичної думки гострим критичним розумом і широким світоглядом, які виявляв Драгоманов в своїх писаннях.

Вже з початку великої війни закордонні українці взялись за передрук головніших творів Драгоманова в українській мові, і то не тільки тих, де обговорювалась українська справа, але й тих, де він торкався загальних питань політичного життя і вселюдського поступу. В серіях видань партії українських соціалістів-революціонерів були передруковані „Чудацькі думки про українську національну справу“, „Листи на Наддніпрянську Україну“, „Віра і громадські справи“, „Рай і поступ“, „Оповідання про заздрих богів“, „Старі хартії вільности“, „Пропаший час“, „Про неволю віри“, „Швейцарська республіка“.

На російській Україні з часів революції кількома видавництвами (переважно—

„Кривниця“ та „Серп і Молот“) були випущені: „Шевченко, українофіли і соціалізм“, „Историческая Польша и великорусская демократія“, „Листи на Україну Наддніпрянську“, „Пропаший час“, „Швейцарська спілка“, „Нарис української соціалістичної програми“, „Автобіографія“. Останніми часами під фірмою „Кривниця“ вийшли „Нові українські пісні про громадські справи“ і мають незабаром вийти „Політичні пісні українського народу“. Ці два розсліди Драгоманова, вперше видруковані в Женеві, тільки тепер стають приступними широким верствам українського громадянства, якого уваги вони заслуговують в найбільшій міри,—і самі по собі, і через те, що сам Драгоманов вважав їх завданням цілого свого життя, „ділом свого організму“.

Почалось це діло спільною працею Драгоманова з В. Б. Антоновичом, що вийшла в 1874—1875 рр. у Києві, в двох томах, під заголовком „Историческія пісьни малорусскаго народа“. Продовженням цієї роботи й були згадані вище жєневські розсліди Драгоманова. Зачарований дорогоцінними скарбами народньої творчости в піснях з історичним змістом і маючи на руках величезний пісенний матеріал, зібраний десятками дослідувачів народнього життя, Драгоманов взяв на себе систематизацію, критичну перевірку текстів і обробку відповідними поясненнями тих пісень, що маюють погляди самого народу на його історичну минувшину в широкім смислі слова, цеб то не тільки пісень про відомі факти політичної історії, але й про переміни со-

*) 853. Драгоманов, М. — Нові українські пісні про громадські справи (1764 — 1880). Вид. друге. В че т-во „Кривниця“. Київ. 1918 р. Ст. 154+6 нєнумер. Ц. 14 гривень.

ціального ладу і економічних обставин. Цим способом Драгоманов думав дати історію громадського життя на Україні, виложену самим народом в піснях, — „образ України, намальований нею самою“.

Це було б, по думці Драгоманова, і корективом до шаблонних фальшивих поглядів на українську історію, розповсюджених в Росії і на Україні впливом офіційної науки, творами російських істориків-націоналістів та й українською історичною літературою, що теж мусіла пристосовуватись до цензурного режиму і гніту внутрішньої урядової політики. Наскільки трудно було, в умовах російської дійсності, прикладати до українських тем правдиві наукові методи розсліду, показує характерний факт, про який Драгоманов згадує в одному з листів до Франка: „цензор знайшов „оскорбленіє великорусскаго племени“ в самім сопоставленню пісень лакейських, взятих у великоросів, з піснями чисто українськими“.

Тим часом характер роботи Драгоманова над піснями, зібраними по всій обширі української території, як раз вимагав широкого сопоставлення і порівнювальня. Тільки послідовне проведення порівняльного методу давало змогу установити певний генезис пісні, її первісний текст, одкинута пізніші переміни або „поправки“ недосвідних збірачів, вияснити, коли саме пісня була складена і про які саме події чи особи вона говорить. Тільки такий дріб'язковий аналіз, поширений і на аналогічний пісенний матеріал інших народів, особливо сусідніх, приводив і до загальних висновків з розібраного скарбу.

Але звичайно, скласти по самим пісням „історію цивілізації на Україні“ чи хоч вступ до неї, як мавив Драгоманов, було не так легко,—і він сам це добре розумів. Пісенний матеріал не міг дати повної картини минулого без прогалини,—і ці прогалини бували немаловажні. Досить сказати, напр., що про перехід України з польського підданства під московський протекторат не знайшлося ні одної пісні, так само, як і про факт визволення селян з крпацтва в 1861 р. Правда, ці прогалини самі по собі давали підставу до цікавих культурно-історичних спостережень і коментарів, але все-ж обмежитись самими піснями, характеризуючи погляди народу на своє минуле, було неможливо. В розслідах Драгоманова пісні дають лиш основу, канву, на якій дослідник будує свої висновки, користуючись, по потребі, й иншим матеріалом,—історич-

ними документами, свідоцтвами мемуаристів, творами тогочасного письменства, то-що. Ці наведені в поясненнях Драгоманова цитати з таких матеріалів незрідка цікавіші за самі пісні.

Трудність роботи Драгоманова, а разом з тим і його велика заслуга, була в тому, що він власне був піонером в цій справі, бо перший почав прикладати до аналізу українських пісень правдиві наукові методи. Беручи на себе найтяжчу частину праці,—розчистку шляхів,—Драгоманов ставився до своїх міркувань і догадок дуже обережно і без жадного самовпевнення. Де-які з його уваг справді викликали сумніви та заперечення з боку критики, але-ж загальна оцінка, яку давала роботі Драгоманова європейська фольклорна наука, була дуже висока. Вартість цієї монументальної роботи може найкраще ілюструється тим фактом, що після смерті Драгоманова не знайшлося йому наслідувача, котрий закінчив би його програм обробки пісенного матеріалу, і той матеріал переходив з рук в руки, поки не загинув у Львові під час російської окупації.

Згадана вище суільна праця Антоновича і Драгоманова — „Историческія пѣсни малорусскаго народа“—в двох своїх томах містить аналіз до дев'ятидесяти пісень і дум, а саме пісні „доби дружинної і княжеської“ (з IX по XVI століття) та пісні доби козацької—з половини XVI ст. до смерті Богдана Хмельницького. В передмовах Драгоманов подав свої висновки з розібраного матеріалу, зазначаючи перевагу соціально-економічного моменту в піснях і думах епохи Богдана Хмельницького. Для порівняння в кінці приложені підходящі зразки штучної літератури гетьманського періоду,—вірші й діалоги. Поминаючи дрібні скептичні уваги критиків що до пісень групи „дружинної і княжеської“, „Историческія пѣсни“ були зустрінуті російськими і закордонними вченими дуже прихильно. Велика наукова вартість цього видання була признана в рецензіях О. Веселовського, О. Міллера, Пипіна, Костомарова, Головацького, Ягича, A. Rambaud.

„Політичні пісні українського народу XVIII—XIX ст.“ вийшли в Женеві в 1883—1885 рр. теж двома випусками, в яких власне були вміщені два розділи першої частини задуманої Драгомановим програми. Ці книжки складені по такій самій системі, як і „Историческія пѣсни“: аналіз текстів, коментарі, порівняльний матеріал і висновки в передмовах та вступних статтях. В

обох випусках розібрано тридцять три пісенних теми про долю запорожців з 1709 до 1739 р. і про події на Гетьманщині та Слобідській Україні за 1709—1765 рр. Загальну характеристику всієї роботи Драгоманова, положеної на пісенні розсліди, подав Масарик в некрологічній замітці 1895 р., кажучи, що їх можна вважати історією Малої Русі, написаною на основі критично розібраних пісень.

Дальші випуски, по плану Драгоманова, мали б охопити пісні останнього періоду козаччини до руїни Запорожжя 1775 р., пісні про долю козаків на нових місцях — в Туреччині та Чорномор'ї, далі — про рекрутчину, військову службу, крпацтво, волю та економічну експлуатацію селянства в пізніші часи. Мрія про досягнення цієї мети життя не покидала Драгоманова в самих тяжких обставинах, під тягарем недуги. „Іноді зовсім об'єктивно бачу можливість нервного удару або сходу з ума“, — писав він до Франка в грудні 1885 р., — „а коли приходить думка стрібнути в Рону, то вірте не так діти, як 3-й випуск Політичних пісень, що ще не виданий, вдержують. Хоч би його видати, а там що буде, то буде!“ Та на закінчення улюбленої роботи вже у Драгоманова не вистачило сил.

Невикінчені частини розслідів Драгоманова в певній мірі заступає його книжка „Нові українські пісні про громадські справи“, що була видана в Женеві в 1881 р., ще перед першим випуском „Політичних пісень“. В цій книжці розібрано до сепидесяти пісень, що охоплюють більше сотні літ української історії (1764—1880 рр.), але тексти пісень подані переважно в витягах, тільки як основний матеріал до аналізу, або як ілюстрація до спостережень і висновків Драгоманова. Значіння цієї розвідки охарактеризував в своїй рецензії відомий славіст L. Leger.

Для широким верств українського громадянства головний інтерес розвідок Драгоманова лежить, очевидно, не так в самим пісенним матеріалі, як в статтях і коментаріях дослідника, котрими змальовано світогляд, думки й почуття українського народу, з приводу пережитих на протязі історії пригод. Ми наведемо тут найбільш цікаві резюме і спостереження Драгоманова, що сконцентровані найбільше в книжці „Нові українські пісні про громадські справи“. Де-які з тих спостережень, звичайно, вже ввійшли в свідомість українського громадянства, як наукові аксіоми, і через те не роблять тепер такого вражіння, як тоді, коли вони бу-

ли писані, але багато з них і досі зберегли своє значіння в повній мірі.

Перш за все Драгоманов твердо установляє порівнянням пісень національну цільність української народности, яка „держиться, як тіло осібне, дуже однакове в усіх своїх частинах, з однакими звичаями, однакими споминами, любов'ю й ненавистю“, незалежно від того, під якою державою ті частини живуть („Нові укр. пісні“ стор. 12). Поруч з тим Драгоманов констатує більшу одмінність пісень українських од московських і польських і більшу подібність їх до білоруських та словацьких, — хоч висновок з цього він робить не так в етнографічній, як політичній площі, а саме — „що українці сами оддають своє добро і переймають його більше од тих сусідів, котрі не нагнітають на них державною силою, ніж од тих, державам котрих українці були або єсть підданними“ (ibid. 11). З пісень козацької доби Драгоманов виводив, що в XVIII ст. український народ був національно свідомий, бо він „ясно розумів свою осібність од Москви, — і як осібної породи і як осібної громади, — майже так само, як він розумів в XVIII ст. осібність України од Польщі, хоч з Москвою й не ділила його віра так, як вона ділила Україну од Польщі“. Мало того, по думці Драгоманова, пісні свідчать, що ця свідомість „не счезла з XVIII ст. в українським мужицтві й доси“ („Політ. пісні“ розд. 1-й, XX).

Але національна свідомість українського народу не доходила до думок про власну державність. „Українські мужики, навіть і в часи своїх найбільших повстань, тільки не хотіли над собою польської держави, а про свою українську державу їм було буйдуже“ („Нові укр. пісні“, 14). Взагалі, український народ більше відчував соціально-економічні умови свого життя і в цім напрямі виявляв свої протести проти лиха й ненорядків чужої державности так само, як протестував би і проти своєї держави, коли б вона мала той самий устрій. Для українських мужиків зрозумілі думки „тільки про таку свою волю на Україні й про таку спільку всіх її частин, при котрій будуть змінені всі теперішні державні й громадські порядки“ (ib. 18). Вони добре розуміють найближчі до них справи — господарські, громадські і навіть державні — але вищі державні питання, котрих не можна уяснити без освіти, застаються для них темними (ib. 94). Через те, хоч з пісень видно, що „українським мужикам огидли й польські пани й московська держа-

ва“, але „вони складають на польських панів і те лихо, котре терплять справді вже од московської держави“ (ib. 48).

Драгоманов особливо підкреслював значіння пісень для характеристики життя українського народу після заведення на Україні московських порядків. „Царі XVIII ст. і навіть де-які вчені XIX ст. виставляють ці переміни, як користні простому народу на Україні, котрий терпів од козацької старшини“. Отже в віснях цього народу „не тільки нема й сліду прихильності до царського уряду, а навіть видно досить подрібний показ усього лиха, котре виходило од нього для тодішньої України. Тільки той показ нігде не доходить до коріня діла: до суті державних порядків російського царства й до відлоглості йому України. Видно, що вже в XVIII ст. недовольство українського народу проти московської неволі було тільки аналітичне, політичного ж синтезу народ той не мав уже й тоді“ („Політ. піні“, розд. 2 — 3).

Цікаві спостереження робить Драгоманов на піснях про рекрутчину й салдатство, в звязку з більшою або меншою чистотою мови цих пісень. І в цей період українські мужики не втратили сили складати чудові пісні, але тільки поки вони „зостаються самими собою, українцями“. „Як тільки яка пісня зложена чистою українською мовою, то вона неодмінно повна вільних, людських думок; так само, як тільки українська мова в пісні порушена, так зараз в пісню пролазить і невільницький дух, і розпуста“ („Нові укр. пісні“, 114). Між иншим, побутові козацькі пісні „майже всі перейшли в салдацькі варіанти, при чому страшенно попеувались“, але як раз ці переміни й свідчать, що „козак був чоловік, а з салдата виробляється скотина під московською палкою і у казармі“ (Лист до киян 1887 р.).

В остаточнім резюме своїх думок, накликаючи піснями, Драгоманов торкається болючої сторони українського життя — різниці в соціально-політичних світоглядах народних мас і інтелігентних верств. Народні пісні, каже Драгоманов, запевняють, що український народ ще живий — і як нація, і як громада людей, здатних зрозуміти потреби свого життя. Цей народ міг-би й повстати проти своєї неволі і закласти на своїй землі ліпші громадські порядки. Не-

достає йому синтеза тих його думок і організації до їх переведення в життя. Все це могли б йому дати лиш люди з освітою, але-ж, на лихо, вони переважно дбають про інтереси тих держав, де українці живуть, гордуючи роботою для самого українського народу. Через те, що освічені люди на Україні перестали бути українцями, то хоч вони й дали од себе дуже багато людей для вільнодумних гуртів і повстанців за волю Польщі, Росії і т. и., хоч серед самого українського мужицтва й дуже багато кружить вільних думок, а все-таки громадська воля не посувається вперед ні на Україні, ні в тих землях, до котрих вона привязана своїми частинами. „Інакше б було, коли-б освічені люди на Україні признали себе українцями, не одділили себе од народу, серед котрого вони живуть... та думали б, говорили й писали найбільш по українському, робили-б перш усього для України, піднімали-б український народ перш усього для нього самого й для його України“ („Нові укр. пісні“ 142 — 143).

Події наших часів показують, що якби проповідь Драгоманова раніше була прийнята до серця й приложена до діла українською інтелігенцією, то може досі народні маси на Україні стояли-би на вищому ступні розуміння державних справ, і різниця інтелігентського та мужицького світоглядів не стояла-б так на перешкоді упорядкуванню українського життя, як це ми бачимо тепер.

Останні цитати з Драгоманова нагадують про ту ідейну незгоду, яка завжди була між ним і російськими революціонерами крайніх течій, котрим він декорав їх націоналістичним самоосліпленням, доктринерством та нерозумінням ваги культурної і політичної еволюції. Ця тема в наші часи теж далеко ще не втратила свого інтересу і навіть глибше, ніж здається на перший погляд, звязана з подіями сучасности. Можна побажати, щоб ті видавництва, що поставили своїм завданням освіжити в пам'яті громадянства думки Драгоманова, не випускали з уваги тих його творів, де він освітлював своєю гострою критикою реаліста ідейні хиби російського революційного народництва, якого епігонів ми тепер бачимо в лавах численних ворогів української державности, а по суті — і українського народу.

Серед білої ночі. *)

Стаття С. Єфремова.

Всі нариси, що увійшли до книжки д. П. Стебницького, були свого часу вже надруковані по періодичних виданнях, здебільшого—окрім перших і останніх—у давній „Ралі“ ще перед війною та революцією. Тепер читач залюбки ще раз перебіжить їх зібрані до купи в цій невеличкій, чепурненько—як на наш час—виданій книжці.

Невеличка книжка ця містить у собі статті написані протягом цілих дванадцяти років. І це окрім кількох белетристичних спроб, здається мало не все, що написав д. Стебницький, як що не лічити сюди „Української Жазни“. Скупий з його письменник. Не часто озивається він до громади з своїм словом... І перечитуючи ще раз ново-видану його книжку, ще раз і пожалкуеш на автора за цю скуність, за те, що мало пише й рідко він озивається. Зібрані бо в одній книзі, цікаві нариси д. Стебницького роблять далеко дужче вражіння, ніж розкидані по періодичних виданнях на протязі дванадцяти років.

Потужний розум і логика, певний і вдержаний до дрібниць світогляд та оригінальність думки—ось перше, чим звертають на себе увагу нариси д. Стебницького. Хоча б про що заговорив автор, він потрапить сказати своє слово і так, як не говорять інші наші публіцисти. До того ж глибоке переконання водить рукою Стебницького, і з переконання цього не збиває його навіть той скепсис, що раз-у-раз визирає з сторінок цієї книжки й видимо лежить у владі самого автора, озиваючись гострим слівцем, дотепною аналогією чи образом. Це бо не той старечий скепсис, що роз'їдав все, до чого йно доторкається й спроможеться хіба на самі порожні блискучки,—ні, це той діяльний сумнів, що ставить сам собі перешкоди на те лиш, аби, перекинувши їх, тим краще свою позицію перевірити. Коли до цього додамо ще прекрасну, строгу, але zarazом часто блискучу й образну мову та чистий, благородний стиль, то зрозуміємо, чому ці давні газетні нариси з таким інтересом читаються і в книзі та ще за обставин, цілком одмінних од тих, що їх колись викликали. Це з тієї категорії газетна публіцистика, що переживає злону дня й високо стоїть

по-над ті ефемериди, які гинуть разом з газетним аркушем, що на йому були надруковані.

Змістом своїм книжка Стебницького одбиває ті часи, до яких належать поодинокі нариси: добу боротьби й надій (1907 р.), спроквільного пригасання їх (р. р. 1908—1909), глухі часи (1910—1914 р.) і нарешті хвилі революції (1916—1918 р.). Знайдемо тут одгуки на всі більшої ваги питання, що хвилювали за цей час верхи української інтелігенції: державна дума, федерація, стосунки до сусідів, основи культурної роботи, політичні позиції, суперечності в становищі українства,—все це і багато інших справ знайде читач в освітленні вдумливого публіциста. Але над усім, можна сказати, горює думка про непевність, текучість, можна сказати—безглуздя громадського життя в Росії, отого „російського поступу“: усе одно якого, царського чи революційного. „Іншим часом мені здається,—писав д. Стебницький ще р. 1907-го,—що у нас тепер над всею державою стоїть-мигтить петербурзька біла ніч. Не ніч—і не день. Все непевне, не настояще. Ніде не видно простого, звичайного людського життя. Ніхто не бачить своєї певної стежки... Ні день, ні ніч; світає—і не розвиднюється; силкується—і ніяк не зійде сонце“ („Біла ніч“). Публіцист знає і передбачає той справжній день, коли „буде колись кінець і цьому часу одплива... Знов помалу дрібними хвилями почне набігати на беріг море громадського настрою. Знов на безмежнім водянм обширі гратимуть білі зайчики, зашумлять під вітром високі, неспокійні хвилі і вкриють під собою той бруд і те каміння, що тепер чорніє на оголених дні. І знов залунають сміливі голоси справжніх громадян, заговорить з новою силою правда життя, замовкнуть її вороги“ („По одпливі“). Так промовляє логика життя до щирого переконання публіциста, але скептична вдача його зараз же намалює таку картину розкладу й гнилизни, як у тій розмові—автор любить розмовну форму і вміло з неї користується—про „єдину і неділиму“ з мало не безнадійним прогнозом про будучину того Великого Молоха, що звався Росією. Треба сказати, що дійсність блискуче цей скептицизм автора виправдала. Мимоволі спадає на думку,—писав д. Стебницький перед самою революцією, згадавши про

*) 854. Петро Стебницький (П. Смуток)—Поміж двох революцій. Нариси політичного життя за р. р. 1907—1918. Видання Т-ва „Час“. Київ, 1918. Стор. 287. Ц. 9 гривень.

ознаки тодішнього безладдя, — що це „Петроград“ несе кару за історичні гріхи „Петербургу“ („Петроградський клопіт“). І от як прийшла вже розплата за гріхи, як одмінилися форми політичного життя, то виявилось, що коли „покопирсати зверху оту республіку—і побачимо, що суть російського життя—та сама, бо править тим життям той самий „росейський“ чоловік, якого вначі складалась тисячу літ і за півроку перемінитись, розуміється, не могла“ („Мозок Росії“). І слідом, у нарисі „Російський сфинкс“, д. Стебницький дає глибоку характеристику тієї вдачі та її наслідків, найкращу в книзі й місцями піднесену до справжнього пафосу, що в небагатьох словах зумів дати блискучий синтез тисячолітньої історії. „Велика, безмежна країна, яку можна вважати за шосту частину світу. Тисячу літ вона безупинно зростала—стільки ж активно, через войовничу політику, скільки пасивно, внутрішнім таємничим процесом, як росте хліб на дріжджах, або цвіль на хлібі“. І от виросла... „Зпоконвіку це була стихія, перейнята безупинним хімічним процесом в її нетрях. Вона ворухилась, жевріла, горіла, застигала і знов розпливалась од внутрішнього жару. Вона випускала з себе барвисті пухирі й баньки, що, подержавшись якийсь час на розтопленім поверсі, лускали й зникали без жадного сліду. Вона шумувала й кипіла, вкривалася піною, знов утихомирювалась і холонула до нового напливу таємничої, природньої сили. Вічний рух бурхливого моря з паузами поверхової тиші, під якою все ж крилось те саме життя великої, несвідомої себе стихії“. Так вона й не виїшла з цієї стадії—навіть тоді, коли створила могутню з погляду, всесвітню державність: „Зверху закована в блискучу зброю, а в середині повна гною... На причілку напис—„третій Рим“, а насправжки—тисячу літ нечищена овеча кошара“. Все тут повно суперечностей: „Примитивні форми життя—і байдужність до свого безмірного приниження... Містичні мрії про посмертне раювання—і поруч дрібний егоїзм, буденні інтереси кишені та шлунку... Одвічна неволя, звичка до безмежної опіки—земної й небесної—виробили в тім народі рабську психіку, дали йому рабську історію і рабський світогляд: досить в житті інтересу на сьогодні; воно не варте втрати енергії, хіба з примусу. І з народу стала людська отара: цоти добре, поки є під пискотом травиця, а нема—то можна перейти десь далі. Та можна й не шукати кращого: як буде треба, то й вівчарі переженуть пугою, аби було вільне місце“... А в результаті—„Темнота й апатія

низів і активна державність над ними. На широкім просторі мертвої Сахари — велетенська піраміда з царським гробовищем і скарбами в середині, з Мономаховою шапкою та двохголовим орлом зверху“... І коли старий лад, до краю зогнивши, нарешті завалився, то і з Росією сталось те, що буває з стародавньою мумією: „тільки хвилину видержує на свіжім повітрі, а далі відразу розсипається цвіллю і порохом, в якому не визнати ні форми, ні фарб колишньої Росії“. І автор закінчує цей центральний свій нарис страшним образом, що його довелося йому бачити в одному великоруському місті: пам'ятник найбільшому російському поетові, але без обличчя, бо всі риси лица збито, зтерто й гладко вишарувано невідомим вандалом, що мов на сміх лишив самі тільки типові пушкинські бурці. „Це щось страшне, символічне,—додає до цього справді страшного образу д. Стебницький. Це аналогія московській лайці на саме святе для людини. Це прокльон від народу його власній історії, його власній культурі, його рідному краю. В велику історичну хвилю прокинувся цей придушений і засліплений народ—і показав своє обличчя“.

Події революції, власне другого її фазиса, того безнадійно-сірого, коли „всіх рівняють по найгіршій мірі, а не навпаки—по кращій“ („Серед здобутків революції“) дає авторові найвизомовніші ілюстрації до того страшного символічного образу безликого Пушкіна, і не дурно може книжка кінчатись діалогом „На пожарині“, де на сцені маємо „переливчастий відблиск (од пожежі) на небі“ та „гучні вибухи канонади“... Це вже цілком сьогоднішня сучасність, як сьогоднішньою сучасністю одгонить і кається героя цього нарису, українця, за його спробу помирити якомсь інтереси рідного краю з інтересами того Молоха, що невинно смоктав із його живу кров. Бо можна сказати слідом за д. Стебницьким, що коли „Петроград“ поніс кару за історичні гріхи „Петербургу“, то і відроджений ніби Петербург, Петербург червоний а-ні трохи не спокутував тих історичних гріхів свого діда, отого царського Петербургу. Одмінився напрям—методи лишилися старі, і наслідки також старі: „стойть-мигтить петербурзька біла ніч“—правда, червоною загравою кривавих подій залита. „Не ніч—і не день“... А щось несосвітнене й дике—жахлива пересторога для всього світу.

Я не збираюся в цій замітці вичерпати багатий зміст книги д. Стебницького, прослідивши один тільки, скажу так, епізод з

неї, щоб показати, що читач не пожалує, коли сам її перечитає. Ясність, прозорість і тверезість думки, прикмета прекрасних нарисів д. Стебницького, особливо потрібні за наших днів, коли ідейну „шатость“ вве-

дено в систему і коли все гине в скороми-нущих хвилях тієї принципіальної „шатости“. Писання публіциста, що має хорошу школу думки й стилю, можуть і читачеві за таку ж школу послужити.

Критика і бібліографія.

І. Історія письменства і критика.

855 Проф. Н. К. Грунський. Хрестоматія нової Української літератури. Видавництво „Голось“. Київ. 1919 р. Стор. 147, ціна 7 карб.

Завдання своєї хрестоматії проф. Грунський сам визначає в передмові: „дати в її ученикамъ русскої школи знаомство на образцахъ съ нової українскої літературой и тѣмъ самымъ предоставити матеріаль для практического изученія українскої мови“. З погляду такого завдання ми і будемо розглядати нову хрестоматію.

В значній мірі Н. К. Грунський досягає своєї мети. Зразки з української літератури XIX ст. здебільшого підібрані вдатно, хоча серед тридцяти представників всіх форм українського красного письменства ми не примітили нічого з талановитих творів Стефаніка, Свидницького, Чернявського, Мол. Левицького та инш. Але в невеличкій книжці бракує місця і, розуміється, ніякої не могло б бути розмови про побільшення числа зразків, як би сам упорядчик шкодував за кожною сторінкою книжки. А цього нема, бо Н. К. Грунський, порушаючи свій план за для сторонньої мети, зполучає з літературними уривками де-які випадкові зразки з творів народнього слова. Ці одинадцять сторінок останнього аркуша книжки з одного боку — не задовольняють потреби в другому додатковому підручникові для знайомства з українською народньою творчістю, з другого — вони зовсім не до речі в хрестоматії, присвяченій виключно новому українському письменству.

Другий докір можна висловити шановному професору за де-який поспіх в складанню його збірника і приміток до нього. Це особливо помічається в кінці хрестоматії. Так, в критичних примітках і уривках з літературних оглядів не витримана система давати їх тільки в російському тексті, зрозумілому учням російських шкіл (напр., про Грінченка пропонується український текст В. Дорошенка і російський С. Єфремова, про Л. Українку тільки укра-

їнський і т. д.). Не забудьмо, що хрестоматія складена за для учнів росіян; для них призначені переклади на російську мову українських слів, навіть таких, які вони, живучи на Україні, легко можуть самі зрозуміти. Наведемо хоча б такий рядок слів, як — сказитися, сайгак, бакалея, дрюк, за-каблук, велетень, похнюпилась, драпий, балка, живчик і инш. Сподіватись, що учні, перечитавши зразки перших аркушів хрестоматії, далі почнуть самі розуміти український текст критичних розправ і уваг — непорозуміння або наївність. Не міг так думати і упорядчик книжки, бо поруч з текстом українських критичних статей без пояснень здебільш незрозумілих учневі виразів, він дає там же пояснення самих звичайнісеньких українських слів при текстах красного письменства: приклади таких без потреби перекладених українських слів ми й навели вище як раз з останніх аркушів хрестоматії.

Поміж критичним матеріалом з чужих джерел проф. Грунський містить і свої більш самостійні розправи про творчість Куліша, О. Стороженка, Марка-Вовчка. Нам здається, що таке оброблення хрестоматійного матеріалу має перевагу в підручнику над виїмками з різних авторів, що раз-у-раз розходяться в своїх оцінках. Про виїмки з цих різноманітних критичних работ мусьмо сказати, що вони не завше пристосовані одна до одної і не завше доречні. Так, про Шевченка подана тільки одна замітка українського письменника (крім спеціального етюда В. Антоновича) і чотирьох критиків-росіян — Григорієва, Добролюбова, Краніхфельда і Н. І. Петрова. Що до останнього (в хрестоматії взагалі занадто багато цитат з Петрова), то без цієї цитати про Шевченка — панслависта і не виключно українського поета, „одинаково (!) писавшаго и по украински и по русски“ (ст. 31), можна б було сміливо обійтись зовсім.

Не до виодоби нам і коротенькі, невизначні присуди про трьох українських драматургів — Кропивницького, Карпенка-Карого і М. Старицького: індивідуальні їх відміни і

окремі риси творчості не з'ясовані докладно, а присуд про Старицького звучить надто прикро і несправедливо. В десяти рядках тексту про творчість М. Старицького підкреслено тільки, що „більшість драматическихъ произведений его не имѣють литературной цѣнности, такъ какъ представляютъ лишь передѣлки чужого матеріала“, та докоряється йому, що він „коваль“ багато нових слів „и этимъ вызывалъ не мало недовольства среди современниковъ“ (ст. 83). Нові „ковачі“ нашого часу примушують зовсім забути де-яку робленість мови М. Старицького. „Ковав“ М. Старицький слова з обережністю, хоча й справді викликав иноді ремство і глузування серед своїх тогочасних спільників: люде, що працюють над утворенням мови за наших часів, не знають иноді цієї обережності. Старицький, правда, переробив і приладнав силу пьес для сцени, яко керовничий видатніших українських театрів, але він зоставив разом з тим і пьеси оригінальні значної літературної ваги. А обмежитися про інші твори Старицького висловом, що він багато перекладав з західньо-європейської і російської мови, не привести ні одного зразка з його громадської лірики, не згадати, скажемо до речі, кращу книжку його переспівів— „Сербських дум та пісень“ 1876 р.—це вже зовсім невибачна хиба в хрестоматії.

З де-яких дрібних дефектів занотуємо такі: „Чернігівка“ була написана Костомаровим років за десять до смерті, а не „въ молодости“ (стор. 27); говорячи про „Україн. Старину“ Г. Данілевського треба б було послатися не на „Харьк. Відомости“ 1866 р., а на XXI т. зібрання його творів 1901 р. Непевний і незрозумілий для нас вираз, що „Енеїда“ Котляревського—„рѣзкая сатира на современную русско-украинскую интеллигенцію“ (ст. 4) і т. д.

Бібліографія в хрестоматії невеличка, але як раз пристосована для підручника, треба б тільки було посилатися на „бібліограф. покажчик“ Комарова в загальній бібліографії до всієї нової української літератури (стор. 6), а не випадково при розмові про Куліша (ст. 51). Дуже слушно за те наведено зразки правопису українських стародруків, Кулішівського та инш.

На закінчення мусимо визнати, що помилки в хрестоматії проф. Грунського не такі вже значні і усунути їх легко. Тоді, як упорядчик їх виправить, його хрестоматію можна ухвалити цілком і привітати, як корисний підручник для навчання історії

нового українського письменства в старших класах російських шкіл.

Гн. Житецький.

856 С. Петлюра. „Незабутні“. Літературно-критичні мініатюри (Т. Шевченко, І. Карпенко-Карий, І. Франко, М. Коцюбинський, К. Михальчук). Видання Т-ва „Час“. Київ, 1918. Стор. 80, ціна 1 карб. 50 коп.

Ряд коротеньких, дуже чуло й граціозно написаних етюдів про наших письменників. В дві „проби й міри“ національно-державного будівництва України схотілося авторові воскресити в пам'яті громадянства характеристики „незабутніх“, що написано було їх в звязку з смертю письменників і уміщено (здебільшого російською мовою) на сторінках „Української Жити“ і часті „України“. Переклад на українську мову зроблено гарний, читаються етюди дуже легко. Найкращі на нашу думку етюди про Шевченка та Карпенка-Карого. В першій підкреслює автор *самітність* Шевченка, як художника, що обставинами життя свого позбавлений був можливості скористуватися „хоча б з тих несмілих вказівок, з якими иноді приходять до поета сучасники, допомагаючи критикою та оцінкою його творчості вияснити для самого себе створені ним художні образи, включити в число їх нові, більш завершені, часом поширити межі творчості, направити творче „я“ на нові шляхи і до нових художніх осягнень“. Зазначає також автор, наскільки стояв Шевченко вище й сучасних йому українських письменників та діячів, і як це побільшувало його самітність.

Малюючи постать Карпенка-Карого, як письменника й актора, першою й найбільшою заслугою його вважає автор художній *реалізм*: „ніхто з українських письменників не вмів так реально, з таким знанням психології підійти до тих..., кого найбільш на нашій Україні“. Реалістичний напрям примусив Карпенка-Карого зрестися тих сентиментально-романтичних тенденцій, що ними грішили його попередники, і звести з першого плану стопцьовані шаблони в змалюванні щасливого чи нещасного кохання. С. Петлюра констатує багатство галереї літературних типів Карпенка-Карого, хоч і зазначає при цьому вузькість та буржуазність ідеалів його героїв.

З великим захопленням змалювано в етюдах постать І. Франка, яко поета національної чести.

Видано книжечку чисто й на наш час дуже дешево. Коректурних помилок багато.

Прикре вражіння робить слово „константувати“ (ст. 22, 27 та инш.).

Д. Ревуцький.

857 *М. Марковський.* Іван Франко. Спроба його літературної характеристики. Видавництво „Шлях“ № 23. Київ, 1918. Стор. 24. Ціна 1 карб. 40 к.

Ця невеличка брошура з'явилася спочатку, як стаття, на сторінках „Шляху“ за минулий 1918 рік. Становить вона побіжну характеристику Франка, як повістяра, поета і почасти — ученого. Автор починає з аналізу одної з „Семи казок“ — „Рубача“, беручи її як причину для означення ролі Франка в історії нашого громадського життя і нашої літератури, потім — докладно переповідає зміст збірок: „В поті чола“ та „Бориславські оповідання“, коротенько сплиняється на повісті „Для домашнього огнища“ і кінчає розглядом лірики та поем Франкових, перебіраючи і щедро цитуючи їх в хронологічному порядку. Аналіз грохи поверховий і несистематичний; нема розгляду таких характеристичних для Франка творів, як „Поєдинок“, „Похорон“ або „Моїсей“. Де-які оцінки видаються гіперболічними. Напр., чи не занадто буде сказати про „Бориславські оповідання“, що вони „по своїй глибокій правді не мають собі рівних в світовій літературі“? Взагалі брошура має вигляд всіх тих характеристик, що пишуться з приводу ювілеїв і дуже мало має на собі ознак індивідуального переживання Франка.

М. Зеров.

II. Економіка.

858 *Проф. М. Туган-Барановський.* Кооперативний ідеал. Вид. Всеукр. Вид. Союзу у Києві. 1918 р., 16 стор. ін. 16. Ціна 1 гр. 30 шаг.

859 *Йогож.* Продукційні підприємства кооперативів з точки погляду кооперативної теорії. Вид. Всеукр. Вид. Союзу у Києві. 1918 р., 13 стор. ін. 16., ц. 1 гр. 20 ш.

860 *Ф. І. Крижановський.* Кооперативний Земельний Банк. Вид. Всеукр. Вид. Союзу у Києві. 1918 р., 20 ст. ін. 16, ціна 1½ гр.

Весною 1918 р. нашвидку руку закладено було Всеукраїнський видавничий союз у Києві; настільки швидко, що навіть і постійного правління відразу не було обрано. В-осени 1918 р. одбулися другі збори уповноважених цього союзу, на яких обрано постійне правління. Отже все таки скоро буде рік, як існує цей союз, не тільки формально, а навіть і фактично. Час подивитись, що цим союзом зроблено і чи по певному шляху він пішов.

Оголошення, які містить союз на своїх виданнях а також і в часописах, свідчать, що до останнього часу союзом видано три брошури кооперативного змісту, назви яких вище зазначені і одну загального змісту, а саме: І. Феценко-Чопівський. Природні багатства України, ч. I.

Незабаром мають вийти слідуєчих чотирі, теж некооперативних книжки: В. Королів: Скотолічебник, вид. 3-тє; А. Штайн: Наука про енергію; А. Пфанкухе: Боротьба і порозуміння між релігією і природн. науками; проф. М. Вайнштайн; Повстання світу та землі по переказам та в світлі науки.

Опріч цих видань, сказано, що лаштується до друку такі книжки: Житецький, П.: Про українські народні думи; Житецький, П.: Енеїда Котляревського та огляд української літератури XVIII в.; проф. Граве: Початки алгебри; профес. Штаудінгер: Споживча кооперація; проф. Ганзен: Фізіологія рослини і т. д.

Таким робом серед усіх 21 книжок, які до цього часу видані союзом, друкуються або тільки лаштується до друку, кооперативних є тільки п'ять, а решта—інші, надзвичайно різнородні по змісту.

Якоїсь певної системи в виданні тих чи інших книжок союзом не видно ні з цих оголошень, ні навіть з того докладу, який подало правління загальним зборам уповноважених союзу в-осени 1918 р.. Коли на зборах уповноважених помітилося дві течії, з котрих одна доводила необхідність видання союзом виключно кооперативної, а друга—мішаної літератури, то збори прийняли компромісову резолюцію: „видавати усякі книжки, але в першу чергу і головним чином, книжки по кооперації, а потім—по сільському господарству і инші“.

Отже коли так, то збори, очевидно, все ж таки хотіли надати союзові певну фізіономію, а саме фізіономію кооперативного союзу не тільки по назві та по його природі, а і по завданням; та воно й зрозуміло. При тому широкому темпі, яким іде на Україні розвиток кооперації, при тій надзвичайній потребі в кооперативній книжці, яка помічається у нас і в той же час—при повній відсутності до останнього часу спеціальних видавництв, які постачали б добру кооперативну книжку, треба було закласти видавництво спеціально-кооперативних книжок.

Правда, останніми часами з'явилося кілька видавництв кооперативної природи, які і видають кооперативні українські книжки, напр., „Дніпросоюз“, „Ноюр“ і т. и., але це не значить, що ту велику потребу в кооперативній літературі, про яку ми говорили, вже задовольнено і що місця та роботи для нових кооперативних видавництв не знайдеться. В той час, коли споживчі кооперативні союзи, натурально, видаватимуть головним чином літературу по споживчій, кредитовій та сільсько-господарській союзи—теж по своїй спеціальності, навіть в той час знайдуться

такі галузі кооперації, по яким поки-що принаймні нема кому видавати книжки, напр. —будівельна, страхова, реміснична кооперація і т. и.

Отже навіть при налагодженому видавничому апараті різних кооперативних союзів, знайдеться робота для Всеукраїнського видавничого союзу. Справді, знайдуться такі видання, які не по силі окремому союзові, отже тоді мусить прийти з допомогою Всеукраїнський видавничий союз. І не тільки коштами, бо їх як раз спочатку може буде у Видавничого союзу й менше, ніж у кооперативних союзів, ні, прийти своїм авторітетом Всеукраїнської організації, своєю ініціативою, своїми послугами установити контакт між різними коопер. видавництвами.

Це говориться про кооперативні видавництва, але ж є у Видавничого союзу ще й інша видавнича галузь—некооперативні видання. Отже все те, що говорилося про кооперативну українську книжку, може бути сказано і про некооперативну. І тут, в некооперативному, але все ж—українському видавництві, потрібен певний осередок, певна координація в роботі.

Ми певні, що і кооперативні союзи і видавництва некооперативні — але українські—усі погодяться на тому, що такий осередок,—особливо в даний момент, потрібен. Ми певні в тому, що таким осередком буде Видавничий союз, утворений українською кооперацією.

Так ми уявляємо собі ролі Всеукраїнського видавничого союзу.

Переходячи після усієї хоч і довгої, але необхідної передмови до розгляду вищезазначених книжок, бачимо, що серед тих чотирьох книжок, які вже видані союзом, три зазначені кооперативні—складають більшість абсолютну. Отже, очевидно, фактично до цього часу союз все ж таки був видавцем кооперативних книжок. Яку ж ціль ставив собі союз, видаючи іменно ці, а не інші кооперативні книжки? Знов таки мусимо сказати,—плану, системи і тут не помітно. Що трапилося, те й видано. Друкувалися в першій та другій книжках журналу „Українська Кооперація“ статті проф. Туган-Барановського, статті хороші, союз і видав їх, були-б інші, цілком протилежного характеру і їх видали-б. Трапилася брошура д. Ф. Крижановського, видали і її.

Всякий, кому дорогі інтереси української справи взагалі, і видавничої з'окрема, повинен цікавитись, в якому стані фактично перебуває ця справа. Цікавимося нею й ми.

Отже, в інтересах цієї справи взагалі і—Всеукраїнського видавничого союзу з'окрема, ми і вважали потрібним докладно спинитися на завданнях та на дійсному напрямку діяльності Видавничого союзу.

Що до зазначених брошур, то звичайно, навіть питання про Кооперативний Земельний Банк, яке обговорює в своїй брошурі д. Крижановський, має свій певний інтерес і навіть в даний момент,—коли не практичний, то хоч теоретичний. До того-ж брошура написана досить живою мовою і тільки, на жаль, тратить на тому, що не пристосована для широкого масового читача—дякуючи своїй інтелігентській мові.

Що-ж до брошур проф. Туган-Барановського, то ці видання являються цінним вкладом в нашу кооперативну літературу. І „Кооперативний ідеал“ („остання мета кооперації“) і „Продукційні підприємства“—торкаються болючих питань кооперативної теорії і кооперативної практики.—„Кооперація не тільки не вмере разом з капіталізмом, але при соціалізмі кооперація зостанеться не нижчою, а вищою формою господарства“, каже Туган-Барановський („Кооперативний ідеал“, ст. 6).

„Кооперативне господарство в своїй меті є не що інше, як анархізм“ („Кооп. ід.“, ст. 15),—каже той-же автор в другім місці.

Треба згодитись, що подібні думки однаково повинні цікавити читача і теоретика і практика кооперації.

Теж саме треба сказати і відносно другої живої, сучасної теми—„Продукційні підприємства“. Уся тема трактується в брошурі Туган-Барановського живо, блискуче. Продукційні підприємства у нас бувають при кредитовій кооперації, при сложивчій, яко товариство по переробці і яко продукційна артіль. З другого боку продукційні підприємства бувають при кредитових та споживчих кооперативах а також при їх союзах. Всі ці шість видів так званих кооперативних підприємств—в дійсності навіть не всі являються кооперативними.

Жаль, що видавець не зазначив, що брошури Туган-Барановського являються перекладені з російської мови. Небіжчик Туган-Барановський писав і по українському, але ці іменно брошури були написаними ним ще по російські. Це треба мати на увазі, щоби віднести де-які хиби стилю брошур—на карб перекладчика, а не автора.

III. Красне письменство.

861. *Кониський Перебендя, О. Я.*—Твори, частина I. З передмовою В. Чередниченко. „Проевітянська книгозбірня“, № 3. Видання Полтавської Спілки Споживчих Товариств. Полтава, 1918. Стор. 104. Ціна 1 к. 10 коп.

Це видання має на меті чисто просвітне завдання, не претендуючи ні на повноту, ні на якийсь певний план. Отже з цього погляду й мусимо підступати до його оцінки: не твори письменника рецензувати, бо вибір не дає для цього матеріялу, а виконання просвітніх завданнів видавництва.

У книжці маємо три вірші й два оповідання повійного письменника. Оповідання й вірші взято гарні, з найпопулярніших д. Кониського, хоча—звісно—не знати, чому взято саме ці, а не інші. На жаль, відповіді на це не дає не тільки сама книжка, але й додана до неї передмова—найслабше в ній місце. Автор передмови пробує і біографію письменника розказати і дати характеристику його письменської та громадської діяльності, але ця спроба рішуче не вдалася. Боюся, що таке пояснення не тільки не пояснить нічого мало освіченому читачеві, а ще більш його заплутає. Популярне писання більш за всі інші вимагає певного плану і послідовного розвитку його, а тим часом у передмові панує повний хаос: автор починає з життєпису, потім кидає його й обертається до плутаної теорії психології творчості, далі знов вертається до життєпису, але викладає його дуже абстрактно, одбігаючи од теми, переплітаючи з домислами про вихоплені з гурту твори Кониського. Все це показує, що В. Чередниченко не ясио й собі уявляє літературну постать письменника, про якого пише. Прикро вражають дидактичні одбіги од теми: писати популярно зовсім не значить конче подавати примитивну науку: наука повинна сама собою виникати, а не бути нав'язаною, до того ж у найвній і досить сумнівній формі. Трапляються й просто прикрі недогляди,—напр., Куліш іменується то Пантелимоном, то Панасом (!), про Кониського говориться, що він „інакше й не писав, як тільки українською мовою“, а потім згадано і про російські його писання. Коли читач розбере цю плутанину, то він же втрапить усяку віру до пояснень автора. Але думаємо, що він просто не розбере, напр. того, що В. Чередниченко подає на стор. 3—4 про самий процес літературної творчості: плутано і неправдиво. Способом свого виконання передмова голосно говорить тільки про те, що краще було б обійтися

зовсім без неї, і саме це самоубивче завдання вона тільки й справляє добре.

С. Єфремов.

862 *Ол. Грудницький.* „П'ять брисків пензля.“ 1919. Золотоноша. Стор. 32. Ціна 5 гривень.

Молодий автор в невеличкій книжечці подає п'ять етюдів. Ці етюди різні й не рівноцінні. „Метаморфоза“, „Регіт життя“ й „Людина з мансарди“—це один рід: ультраліричні нариси, поезії в прозі, найчистіший стиль модерн символічного напрямку.

В „фрагменті“—„Метаморфоза“ автор розчаровано оповідає про те, як зрадило його кохання. В годину „бадьорої свіжости ранку“ автор знав „проміння блакитних очей, що були подібні до неба раю“, й „проміння запашних кучерів“. Вона—це „пахощі троянд“ та „аромат лілей“. Але ось „екстаз забуття“—і нема чарівної казки. „А хтось зловтішно питає: і тільки?!“ І—„пустеля духу знемагає під спекою безвихідної туги“. Яка стара тема й стара думка. Але не в цьому біда: поети завше обертаються в крузі вічних тем. Біда в тому, що для даної теми у автора не знайшлося ні одного свіжого образу, ні навіть свіжого звороту.

Та сама історія з „новеллою“—„Регіт життя“. Автор, „роздираючи руки в колючках“, шукає краси. Зустрічаються йому всі перешкоди, що завше трапляються в таких випадках: і „пустеля спекуча“, і „гаї прохолодні“, і „нетри дикі“, і—відома річ—„безодня, від якої серце стискалось жахом невимовним“.—„Але я йшов вперед. Я не міг не йти, бо шукав Краси“. Нарешті автор „угледів Красу“ й зараз „збудував жертівник“. Але приходить хтось другий тай каже, що це не Краса, а Потвора. Вони були засперечались, але—„раптом звідусиль розітнувся незрозумілий регіт... А-хо-хо-хо-о-о-о—лунала далечінь... Коли-ж регіт зовсім стих, то ми побачили замість статуї лише дрібні вломки мармуру. Ці вломки не згадували більш ані про Красу, ані про Потвору“. Ідея: краса й потвора це суб'єктивні уявлення, які життя руйнує, і все—омана, ілюзія. Ні думку, ні форму нарису назвати новою не можна ні в якому разі...

В такому ж дусі й „психонарис“—„Людина з мансарди“. Людина жила самотно і розчаровано. Але ось нарешті й вона зустріла „любі квіти“—Красу. Вона зірвала їх,—вони зав'яли й потім згнили. „Народилось велике Страждання. Воно роздирало мене своїми пазурами“...—„Так Краса вмерла! Її немає“... І далі йде філософія най-

гіршого гатунку: „А чи була вона коли? Як немає, то й не було. Бо існує тільки Вічність... То була омана, то був привид“. А в другому місці таке міркування: „Насолода—в мент омани тіла, а Страждання—в постійний стан Духа“. Невжеж таки автор не бачить, яка дешева і неглибока його філософія? Ні, філософично-символічні „фрагменти“, „новели“ і „психонариси“ авторові рішуче треба покинути.

Зовсім инший рід творчості Ол. Грудницького з'являє „гуморесок“—„Комуніст“. Тут, слава Богу, ні філософії, ні символізму нема. Це простий непретензійний анекдот з студентського життя. Але анекдот, яких багато, без особливої глибини й смаку. Ол. Грудницький не дав йому навіть художньої оправи.

Нарешті, п'ятий етюд—„На провесні“—в третьому роді. І він рішуче найкраща річ в книжці Ол. Грудницького. Тут, що правда, немає ні „безодні“, а ні анекдоту. Це—непогано змальований образок з життя хлопчика, якому йде п'ятнадцятий рік. „На дворі було брудно. З даху крапало. Декільки крапель трапляє Олесеві за комір. Йому стає ще більш приємно“. Весняний настрій передано не дуже по новому, але все ж таки читач його відчуває. „Якась тривога на душі. Думки і бажання що хвилі міняються. То ліг би нерухомо на спину, зачинив очі і слухав те таємне, що відбувається десь глибоко. А то стрибав би, сміявся, співав. До горла підступають сльози, сльози невідомої радості, розлучення, жалю... І приємно, і чогось соромно. І в той-же час жах бере, щоб ніхто з „великих“ не спостеріг його почувань“... І етюд цілком життєвий, колоритний і навіть лишає враження.

„Пензель“ Ол. Грудницького дав один грубий „брисок“, три фальшивих і тільки п'ятий можна вважати вдатним. Автор з'єднав в своїй книжечці і філософичний символізм, і побутовий малюнок, і гумореску. Коли молодий автор ще шукає свого роду літератури, то наша йому порада залишити на боці і філософичне розумування і анекдот. „Знайти себе“ автор зможе тільки в реалістично-побутових писаннях.

Б. Якубський.

863—867 Універсальна бібліотека Видавництва „Грунт“ у Києві, 1918 р.—№ 11. *Гуго фон-Гобмансталь*. Жах. Перекл. В. Вільшанська. Критичний етюд Л. Горенка. Ст. 32. Ціна 40 коп.—№ 12. *Вільс де-Ліль Адан*. Віра. Перекл. С. Трирог. Ст. 30. Ціна 40 коп.—№ 13. *Альфонс Доде*. Листи з мого млина. Перекл. К. Рашевська та І. 1283

Дегтяренко. Критичний нарис І. Дегтяренка. Ст. 95. Ціна 1 карб. 20 к.—№ 14. Народні хинські оповідання. Перекл. Я. Стародубець. Ст. 46. Ціна 60 коп.—№ 19. *Гі-де-Мопасан*. Приятелі. Менует. Перекл. Ю. Русов. Ст. 32. Ціна 1 гривня.

Ширше про „Універсальну Бібліотеку“ вже писалося в „Книгарі“ (див. реп. 782—791, В. Дикого в № 18),—ці п'ять книжечок мають всі, раніш зазначені, хиби. Хіба тільки того й поступу, що при № 19 немає портрета Мопасана?

„Народні хинські оповідання“—річ без смаку і вельми нудна. Останні книжки—бажані гості.

Переклади середні. Кращі—Я. Стародубця, Ю. Русова, К. Рашевської та І. Дегтяренка. Але останнім двом треба конче закинути великий нахил до вульгаризмів; якимсь неприємно читати, коли чорт розмовляє з шановним кюре в такій дусі: „Ах ти стерво... Ти друг Бога? Тоді чого ж ти сюди присалабонився?“

Це хоч і „по українському“, та... певне, і чорти лаються трохи естетичніш.

Щоби закінчити справу з „Ун. Б.“ треба тільки зауважити І. Дегтяренкові, що на чотирьох малесеньких сторінках про А. Доде, власне, нічого не скажеш і назва „критичний нарис“ в даннім разі виглядає заширно.

С. Паночіні.

IV. Педагогіка і школа.

868 „Наша рідна мова“. Читанка друга. Склала М. Грінченко. Вид. Т-ва „Сіяч“. Черкаси—Київ, 1918 р., стор. 130 in 16°, ціна 5 карб. 50 коп.

Читаючи цю книгу, я почував увесь час мов би якусь образу за зведені сподівання... „Наша рідна мова“—ця назва викликала в мене уяву про книгу, що вибірками з творів найкращих письменників наших наочно доведе всякому, якого високого рівня розвитку досягла ця мова, та прекрасними зразками своїми навіки закохає в рідній мові наших дітей!... Знаючи авторку по де-яких її перекладах із чужомовних літератур („Старшини у Вільбайській школі“, „Дядькова Томова Хатка“, „Казки Андерсена“), я радів з того, що за таку поважну справу, що як раз на-часі, взялася досвідчена людина!.. А що ж справді знайшов?—Звичайнісіньку читанку!.. Хоч авторка й намагається дати у своїй книзі місце т. зв. виховуючому матеріялові, але ж її немов би якась тяжина повертає до минулого пережитого вже, і книга обертаєть-

ся в добре всім відому „елементарну енциклопедію початкову“ природознавства, географії та инш... І складено її далеко не мистецьки. Це — неблизкуче наслідування „Родному Слову“—Ушинського!...

Відділів у своїй книзі авторка не зазначає, але вони вбачаються читачеві цілком ясно... Спершу наведено кілька уривків про грамоту та її вагу для життя, про школу та школярів, про друкування книг та про папір (стор. 3—9); потім іде розмова про доби року, починаючи з осені (стор. 10—13), про зиму (стор. 13—18), про весну (стор. 19—23), про літо (стор. 23—30). З стор. 31 починається відд. природничий статтюю „Свійські та дикі тварини“. Стор. 78—80 присвячено розмові про одіж, з чого та хто робить її. Далі йде відділ про де-які ремесла (телярство та мулярство) на стор. 80—84. З 84 стор. точиться розмова про суходол та воду, про сніг, сонце, тепло, про холодні та теплі краї, про ескимосів (чому тільки про них?) та Сахару,—цеб то йде відділ географічний і займає місце аж до стор. 93. Кінець читанки (стор. 93—130) присвячено статтям морально-виховуючого змісту.

Матеріал для читання авторка викладає звичайно так: на початку майже кожного відділу подається загадка, що складено віршем самою ж таки авторкою, та що зазначає через себе загальний зміст відділу. Потім наводяться уривки прозою та віршем... І більше нічого сенько!.. Ніяких—ні запитаннів для засвоювання учнями читаного, ні вказівок для виправ, а-ні пояснень незрозумілих слів,—нічого цього немає... Одно, що примушувало б учня хоч трохи поворухити мозком, це—загадки! Але й вони так дотечно складені, що будуть *загадками* хіба що для дітей, найменш обдарованих від природи!.. Вибір з письменників узятий якось випадково: вони в більшості не окреслюють явища чи речі яскраво... Багато наших мистців повістярів українських не знайшли місця в книзі, хоча, здається, в них чимало придатного для читанки матеріалу. Навіть із Шевченка наведено в читанці тільки сім уривків... Зате є виборки із Л. Толстого, Ромерса, Андерсена!.. Для уявлення сходу та заходу сонця не використано таких шедеврів, які знаходимо у Васильченка (захід сонця та наступ ночі в оповід. „На хуторі“), або у Коцюбинського (схід сонця в казці „Хо“,—а це потрібно, здається, було б виучити дітям на пам'ять. Взагалі, намагання авторки задовольнити у своїй читанці вимогам і давнім („читанка—енциклопедія“),

і новим („читанка—знаряддя для естетичного виховання“) — зіпсували справу. Не можна бо на протязі всього 130 стор. умістити таку силу відділів та ще й дати цілком відповідний та яскравий матеріал!..

Є в книзі малюнки (їх 39); але вийшли вони здебільшого не виразно. Та й тут вражає якась випадковість: напр., малюнок жаби в книзі є, а лебедя чи оленя немає..

Шріфт для книги обрано гарний і виразний, але коректу додержано недбало. До книги додано на цілих дві сторінки список друкарських помилок (ми налічили їх 109); є й така загальна увага: „всюди, де надруковано *люди*, мусить бути *люде*“. Чимало помилок зовсім незазначено...

Звичайно, прийдеться й цю читанку використати у нашій школі... Але вона не уявляє собою кроку наперед у техніці складання читанок...

Ол. Ходзицький.

869 К. Залізник. Систематичний курс арифметики для першого ступня науки. Частина перша. Вип. „Серп і Молот“. Київ, 1918 р. Ст. 48 in 16°. Ц. 5 гривень.

Першим ступнем арифметики звичайно зветься арифметика в межах першого десятку, але для цього ступня не може бути підручника по арифметиці, бо діти ще не вмюють і читати. Не може він бути призначений для всього курсу арифметики, який проходиться в початкових школах, бо тут діти всім арифметичним правилам навчаться від учителя. Головне тут те, щоб діти зрозуміли те чи инше правило і уміли зробити дію; правило ж вони скажуть своїми словами. Відціля виходить, що підручник по арифметиці можна дати дітям після підготовчого курсу арифметики, хоча, на мій погляд, і систематичний курс краще проходить без підручника.

Підручник К. Залізника складено так само, як де-які другі такі підручники. В ньому даються різні арифметичні правила, але для них беруться приклади з абстрактними числами. Думається, що діти краще б зрозуміли те, що їм дається К. Залізником, як би замість прикладів з абстрактними числами брались задачі з предметними числами. В де-яких місцях незрозумілі вирази, наприклад в § 1-му означення кількості. В § 18-му автор дає такий приклад для означення числа: „Коли ми візьмемо 5 кийочків у руки, то це буде число, а коли запишемо значком 5, то це буде не число п'ять, а його запис“. В § 25-му автор каже: „Побільшити одно число на кіль-

ка одиниць—або побільшити одно число другим, це значить, до першого числа додати всі одиниці другого числа“, в § 33-му каже про поменшення числа другим, а в § 56 і § 72 — про побільшення і про зменшення числа в кілька разів. Перш за все ніякого числа не можна побільшити, або зменшити і на друге число, ні в кілька разів, а можна знайти нове число, котре буде більше, або менше даного на кілька одиниць, або в кілька разів, друге—діти незрозуміють такої вимоги, про яку каже автор, а знайти друге число, більше чи менше даного на кілька одиниць, або в кілька разів це вони розуміють. Треба ще отмітити, що термінологія в підручнику К. Залізняка не завжди відповідає установленій.

Взагалі ж підручник К. Залізняка, коли учитель визнає, що підручник по арифметиці при навчанні систематичного курсу потрібний для учнів, можна взяти для користування, при умові де-яких змін в ньому.

М. Мукалов.

V. Популярно-наукові видання.

870. Ю. Сірий. Про світ Божий (бесіди по природознавству). З 46 мал. Видання 2-ге. Вид-во „Українська школа“. Київ, 1918 р. Ст. 90. Ціна 2 карб. 50 коп.

871. О. Григорович. Небо і земля. Початкові оповідання про небо та землю і про світові фізичні сили. З ілюстраціями. Редакція Гр. Коваленка. Вид-во книгарні Є. Череповського. Київ, 1918 р. Ст. 107. Ціна 5 карб.

„Господи, які ми бідні!“—скажеш мимоволі, переглянувши реєстр нашої популярно-наукової літератури.

Страшенна, розпачлива вбогість, взагалі; зосібна — на полі природознавства. Старі книжки розпродано, нових—не ясно... Кожна, будь-яка, нова природничка книжка викликає просто замилювання, а потім... гірке розчарування. Аж дивуєшся тим нашим патріотам, що до небес відносять і наївно пишуться їй кількістю й якістю науково-популярних видань.

Давно вже початкуючим читачам бракувало популярної книжки, звідки б можна було довідатись і про те—„на чому земля стоїть“, і „хто то в лісі одгукується на голос“, і „як людину грім убиває“.

Були колись сякі-такі джерела знання, чи наближались до них, та давно вже вони вичерпані.

І от—маємо нарешті. Дві: Ю. Сірого—Про світ Божий (бесіди по природознавству)

й О. Григорович—Небо і земля (початкові оповідання про небо та землю і про світові фізичні сили).

Дяка Богові, сяк-так порожнє місце заповнили, та чи добре? Знаємо тільки, що ці книжечки ні *бесідами*, ні *оповіданнями* ніяк назвати неможна. Не так їх написано. Немає живого темпу, сухенько; не бракує й інших хиб.

Перша: авторі уживають при поясненні рисунків латинського алфавиту—це абсолютно не надає полегкості при зрозумінні й засвоєнні прочитаного.

Друге: неприємно вражає безпорадність, що опановує авторів, коли їм доводиться оперувати самими звичайними словами—термінами. Напр., у Сірого: на одній сторінці *пар* і *пара* завели криваву бійку за пальму першості, на другій—самий північний пояс земної кулі величається й *ледовим* і *льодовим*, а на рисункові ще й *полярним*. Правда, цього слова в тексті немає.

Увесь час було вжито слова *повітря* і раптом на стр. 70,—*воздухонлав* (аеростат).

Грапляється це й у д. Григорович: знаходимо поруч *камень* і *камінь*; вісь і ось, осі, вісі, восі; слово *протяженіє* перекладено й *протягом* і *простором*—однаково невдало; „чечевича“ може бути тільки *сочавницею*, в крайнім разі (як у авторки)—*сичавницею*, звідки ж тоді взялося на ст. 45, „сечевичне“ шкло? Лікарі при певних недугах знаходять у людській сечі „пісок“, але ж не шкло чи якісь інші вироби людських рук.

До речі, неможна погодитись з авторами на терміні *поміркований*, приложенім до середнього, помірною поясу земної кулі (див. про те саме у Ів. Прихоженка, „Книгарь“, рец. № 749, ст. 1063).

Третя: обидва автори вживають часом чисто російської складні, окремих слів і цілих речень—„круглий рік“, „непригідною“, „протів“, „імено“ (де поставити наголос?), „особиста (читай—особлива) прекмета води“, „роздається тіло від тепла“ (читай—поширюється). Це у Ю. Сірого. У О. Григорович—„не трудно“, „сила заставляє планети рухатися“ (заставляють тільки якісь „земні“ речі в ломбарді чи банкові, а планет... ніякою силою не заставши).

Четверта: О. І. Григорович сама спростовує свої думки на протязі *однієї* сторінки. Напр., на ст. 80—81, авторка, розкладаючи спектр на основні, первістні кольори, згадує колір „жовто-гарячий“; прочитуємо далі кілька рядків і раптом довідуємось, що цей колір

складний, бо складається з червоного й жовтого.

Прочитайте ст. 84, про „постійність побережного вітру“. Починається уступ твердженням: „у вечері вітер віє з берега на море“, кінчається—„вранці вітер віє з берега на море“. Де ж та постійність?!

П'ята: усяка популярно-наукова, особливо природнича, книжка повинна розбивати мітичні вірування читача, подаючи натомість реальні факти, реальне знання. Для чого ж тоді говорити (О. Григорович), що пташки відлітають в-осеня до якогось казкового „прію“, коли вони летять тільки до теплих, південних країн.

Шоста: всі слова в популярній книжці читач повинен розуміти.

Популяризатори мусять наближати науку до „чорного“ люду, а раз так—повинні обачно уживати чужомовних слів, добродійка-ж Григорович спокійно кидає таку халдейщину, як „позитивна“ й „негативна“ електрика, зовсім не пояснюючи суті цих слів.

Сьома: в тексті популярної природничої книжки має бути багато ілюстрацій, гарно прокорегованих і цілком, з усіма пояснючими словами й „літерами-значками“, пристосованих до тексту.

Правда, більшість ілюстрацій у обох книжках добрі й підкупають і кількістю й порядною репродукцією, але... Загляньте до книжки О. Григорович. На ст. 65—66 (Тепло), замість рисунка термоміра Реомюра про який йде мова,—рисунок термоміра Цельсія. Рисунок (карта) суходолів та океанів в обох книжках зовсім без коректи: Африка, Америка, Тихий або Великий океан. Електрична машина у обох виглядає досить зле. Теж саме і з „Соняшною громадою“, навр.: „малі планети“, „Юпітер“, а в тексті „Юпітер“. У Сірого на рис. місячних кватирь бачимо слово *квадра*—в тексті про неї ніякої згадки. Рис. 2-ий в книзі „Про Світ Божий“—сподом до гора. Уявляй собі, як хочеш.

Можна б ще лічити до десяти, та чи є рація це робити... Робити це тоді, коли ми не маємо не то що Тіндала в українськiм перекладі, а навіть Вагнера й Лункевича, чи Мальчевського з Якобсоном.

Бесіди Сірого поділено на 10 розділів: 1) Земля, 2) Сонце, 3) Місяць, 4) затемнення сонця та місяця, 5) Зірки та віхи (комети), 6) Тепло, 7) Вола, 8) Повітря й вітер, 9) Погода й 10) Грім та блискавка. Отже кожен розділ може стати за основу лекції.

У д. Григорович ці розділи поділено більш дрібно й докладно, крім того ще додано окремі невеличкі розділи про звук та світло.

Може, книжки, як сподіваються автори, й примусять читача, по прочитанні їх, „прагнути до ширшого пізнання природи, а разом з нею і себе“... Може—тільки важкенькі будуть початки, бо до праць Ю. Сірого й О. Григорович потрібні такі чималі коментарії.

С. Паночіні.

VI. Інформаційні видання.

872. Головніші правила Українського Правопису, ухвалені Міністерством Народньої Освіти для шкільного вжитку на всій Україні. Вид. книгарні Є. Череновського, К. 1919, стор. 8, 16^о, ціна 40 коп.

Правописна українська проблема помалу розв'язується, здається, спокійніше, ніж усяка инша справа нашого відродження. Розв'язується ніби сама собою, бо старі правописні суперечки через грандіозність чергових завдань нашого життя затушковуються і скромно відходять в далеке минуле. Широкий, всенародній характер нашого руху просто велить уживати того правопису, котрий був-би найпростішим, найлегчим до засвоєння, та відповідав-би найбільше поширеній українській говірці.

Ще до війни і революції було у нас, включаючи дрібні варіанти і приватні куріози, три правописи: галицький, українсько-галицький та український,—vulgo: „Діла“, „Літературно-Наукового Вістника“ та „Ради“; або ще инакше: 1) діло, діл, здає ся, питанє, фільо-льоґія, і т. д., 2) діло, діл, здаєть ся, витанне, фільольоґія і т. д., 3) діло, діл, здається, питання, філологія і т. д. Перемогла „радянська“, це-б то простий і разом з тим далеко-йдучий в українізації чужоземних слів правопис наддніпрянської говірки.

Правописна комісія, заснована на початку минулого року при міністерстві народньої освіти, спочатку прийняла цілий ряд компромісових правописних норм, з елементів галицьких, наддніпрянських і самого докладчика І. Огієнка (ці правила були опубліковані в пресі, в педагогічних виданнях та в праці проф. Грунського „Украинская Грамматика“).

Цього року комісія, в якій взяли участь академик А. Кримський, І. Огієнко і проф. Є. Тимченко, поробила поправки до торішньої роботи в напрямі до повного усталення „радянки“, цеб-то того варіянта українського правопису, котрий фактично запанував у всій нашій пресі в 1917 року.

Правила цього правопису відомі всім і тепер їх прийнято для шкільного вжитку по всій Україні. Поки що ухвалено 28 пунктів для наших слів і 12 пунктів для чужих слів, найбільше поширених правописних моментів і різниць як од галицького, так і од російського правопису.

Не місце тут оцінювати і дебатовати над окремими пунктами цих прийнятих в комісії правил,—вони би вимагали спеціальної статті чи розвідки: це правила офіційні, які в школі заводяться порядком виконання циркуляра. Дозволимо собі тільки дрібні уваги.

П'ятий пункт правопису чужоземних слів каже у всіх випадках не подвоювати приголосний звук, окрім імен власних та слів з церковної мови,—отже: *субота, маса, комісія*, але—*Колесса, авва, Мекка, Одесса*. З останнім словом не можна погодитись: назва „*Одеса*“ існує більше ста років в нашому народі в формі „*Одеса*“, „*Адеса*“, „*Гадес*“, „*Одес*“,—слово вже українське, а не чуже, отже—одно „с“, а не два. Пункт дев'ятий міг не говорити докладно про чужі слова, що перейшли до народу з стадії церковного вжитку, але в прикладах не треба було наводити тих слів, народня вимова яких як раз суперечить пунктові комісії. Власне: не можна погодитись с правописом слів *митрополит, єпископ, архидіакон*. Коли бібліотека, міністр тільки з-недавна вживаються в народі, то митрополит, єпископ, архидіакон мають бо-зна скільки часу,—зовсім стверділи склади „ми“, „ли“, „хи“, „пи“, діставши тверду вимову спочатку серед духовенства і в такій вимові перейшовши в народ. Певно вже академічний правописний словник—це справа, мабуть, недалекої будучини, виділить слова новішого і пізнішого вжитку і на основі досліду пам'яток внесе деталізацію в теперішній правописний ранжир. Це треба, бо в цих варіаціях велика трудність, а зате в них—культурний історизм, смак до минулого, нашого, а не чужого.

Ан. Ніковський.

873 Взірцевий каталог шкільної та народної бібліотеки. Зложив С. О. Сірополко. Вид. Всеукр. Учит. Видавн. Т-во „Всеуви-то“. Київ, 1918. Ст. 31. Ціни не зазначено.

В передмові до „взірцевого каталогу“ С. О. Сірополко цілком слушно зазначає, що „каталоги повинні відповідати духовим запитанням тих читачів, яких обслуговує данна бібліотека“, в цім випадкові—духовним запитанням школярів, селян, робітників.

Такі каталоги, знов погожуємось з д. С. Сірополком, повинні складати „просвітні та вчительські гуртки, які, з одного боку, провалять культурно-просвітню працю серед учнів або широких кол громадянства і через те *освічені в бажаннях і запитаннях читачів*, з другого боку, *своєчасно слідкують за всіма книжковими новинами й нильно студіюють ту літературу, що належить до шкільної чи народної бібліотеки*“ (курс. скрізь наш. С. П.).

А тим часом, звичайно, матимуть рацію й складання каталогів з ініціативи окремої особи. При тій умові, розуміється, коля така особа відповідає обом вищепідкресленим умовам.

Додамо ще від себе, що взірцеві каталоги, чи просто каталоги, для шкільних та народних бібліотек повинні бути надруковані з абсолютною грамотністю, назви авторів і книжок мають відповідати дійсності, коректу бажано мати вищу за середню.

Отже маючи все це на увазі, а також що слово „взірцевий“ значить „образцовий“, що каталог зложив С. Сірополко, ім'я якого відоме серед широких культурно-просвітніх кол, що його працю видало „Всеуви-то“, яке має всеукраїнське значіння—переходимо до розгляду каталогу.

Перш за все треба згадати, що каталог розбито на три частини: *каталог шкільної бібліотеки* (ст. 5—11) *на 150 карб.*, *каталог народної бібліотеки* *на 200 карб.* (ст. ст. 12—18) і *каталог народної бібліотеки* *на 500 карб.* (ст. ст. 19—31).

Увесь матеріал зареєстровано по такій схемі: № № по черзі, автор, назва книжок, видавництво і, нарешті, ціна (карб., коп.). Сама вартість поданого матеріалу викликає де-які сумніви.

Коли ще реєстр „шкільної бібліотеки“ сяк-так можна ухвалити, то цього не можна сказати без застережень про реєстр „народних бібліотек“.

Обидва реєстри можна було б поширити, не переходячи цифр 200—500 карб., намічених автором: надже він сам зазначає, що реєструє книжки „вище зазначеної суми, аби „Всеуви-то“ (коли немає на ринкові книжки)... мало змогу замінити відсутню книжку другою по цьому ж таки каталогові“.

Зважаючи на це, можна було б краще вичерпати реєстри видань „Серпа і Молота“, „Дніпросоюзу“, „Української школи“,

а так багато гарних книжок зосталось „за облявком“.

Де-які книжки, з занесених до „народних“ каталогів, мало відповідають духовним запитанням того читача, якого має на увазі д. Сірополко. Чи була, напр., рація містити до каталогу: *Гауптмана, Г.*—Затоплений дзвін, *Ганнуса; Грушевського, М.*—Sub divo; *Джекобса.*—Старий моряк; *Косинина, Й.*—Бібліст, Блакитна аквареля; *Метерлінка, М.*—Синя пташка; *Молієра, Тагора, Р., Заклинського.*

Далі треба зауважати С. Сірополкові, що він пише неправдиві прізвіща—напр.: Карвін-Павлівська, читай—Корвін-Павловська; Каррік В. не автор казок (Цап та баран, Рукавичка й ин.), а тільки ілюстратор; що міста видання замість назви видання ставити не слід; що „Популярну астрономію“ Черкасенка, С. видав „Сіач“, а не „Українська Школа“. І таких дефектів просто маком посіяно. Вони, звичайно, дрібні, але понижують в великій мірі „взірцевість“ каталогу.

Найбільша-ж пайка вини припадає за цей „найперший досвід“ на „Всеувито“ та на коректора, що так не уважно поставивсь до своїх завдань. Зразків їхнього догляду можна навести безліч. Помилки в прізвіщах авторів: Джебокс (Джекобе), Конопацька (Конопницька), Ясновська (Яновська), Жид М. (Жид Ш.), Грицюк-Кульчик, Грицюк-Кулак (Грицько-Кулачок), Хамардик (Хамардюк); помилки в назвах книжок: „Теміш“ заведено під рубрику „автор“, а кінець назви до „назви книжок“, „Трьомлін Багатирь“ (Трьомлин Б.), „Жарти. Життя“ (Жарти життя), „Чабан(ов)ський скік“, „Палкі жарти“ (Панські жарти), „Співомовник“ (Співомовки), Охримович—„Короткий нарис українських національних думок“ (?), „Реміслійні (?) справи“, „Земляна (!?) справа“, „Що (по)винен знати кожен споживчак (!?)“—таких помилок є досить на кожній сторінці; нарешті пригадаймо, що „Андріїв“ (Л. Андреев) *Американських оповідань* ніколи не писав,—це збірник творів американських письменників, *Ірландську республіку* написав не Бондарь, а Д. Г. Оскільки не зраджує пам'ять, українці вже видавали й темники й каталоги вже видрукованих книжок для народнього читання, і „Всеувито“ не є піонером на цім полі. Тим гостріше треба поставитись до цього каталогу. Ні, він безумовно не взірцевий.

С. Паночіні.

874. *Світозар Драгоманів.* Кооперація і житлове питання. Видання т-ва „Оселя“. Київ. 1919 р., 23 стр. in 16°. Ціна 1 карб.

„Української будівельної кооперації ще немає“,—каже в передмові до брошури видавець, але вона мусить бути утворена, додамо ми од себе.

„Нечувана житлова скрута на Україні взагалі,—говориться в тій-же передмові,—і по великих містах особливо, загрожує великою всебічною небезпекою, котра найбільше страшна в даний, великої історичної ваги, момент життя нашої України“.

Такому горю може допомогти будівельна кооперація і тільки вона. Київська „Оселя“, до котрої, сказано в передмові, записалося багато українців з великим ім'ям, мусить бути зразком для провінціальних „Осель“. І ми знаємо, що на зразок київської, утворюються „Оселі“ в Кременчуці, Проскурові, Олександрії, Гадячі та інших місцях.

Чергове завдання будівельної кооперації—„се широка пропаганда серед людности через загальну та спеціальну пресу теорії та практики будівельної кооперації“,—каже д. Драгоманів (стор. 18).

Як тільки буде, в наслідок цієї пропаганди, утворено кілька будівельних кооперативів на Україні, так зараз же треба буде закласти союз цих будівельних кооперативів. Це—друге чергове завдання будівельної кооперації.

Для практичної діяльності „Осель“ потрібні великі кошти: їх повинні дати, на думку автора, Українбанк, Союзбанк, майбутній Кооперативний Страховий Союз та—Кооперативний Земельний Банк.

Таким робом, в цій невеличкій книжечці є цілий план розвитку будівельної кооперації на Україні. Коли взяти на увагу, що літератури по будівельній кооперації навіть і на російській мові немає, що брошура Драгоманова цілком пристосована до сучасних умов життя України, то стане ясно, наскільки своєчасно т-во „Оселя“ видало брошуру Драгоманова. Війна-війною, революція-революцією, а жити десь треба, і українізувати наші великі міста теж треба. Отже наш обов'язок—цікавитись будівельною кооперацією, обов'язково бути членом будівельного т-ва (хоча би ми й мали помешкання) і чим можна сприяти успіхові будівельної кооперації.

Брошура Драгоманова, що викликає в читачеві такі думки, повинна знайти читача. Книжечку напиано досить популярно, видано чепурно і, додамо,—зовсім не дорого.

Я. Красей.

875 „Всеукраїнський з'їзд покалічених во-
яків 10 — 20 Липня 1918 р. у Києві“. Окре-
мий відбиток з ч. 2—3 „Вістника Мін-ва Нар.
Здор. і Опік.“ за 1918 р. Ст. 47. Ц. не зазн.

Справа опікування нездатними до пра-
ці громадянами та дітьми-сиротами у нас
завсігди була занедбана. Суспільство та
державна влада мало цікавились цією спра-
вою хоч кожний що-дня бачив на вулицях
безліч цих нещасних людей.

Остання велика всесвітня війна і у нас
на Україні залишила страшний слід—ве-
лику кількість покалічених, нездатних до
праці бувших вояків—інвалідів. І гідність
українського народу потребує забезпечення
долі цих інвалідів. Нині справу опікування
взагалі і з'окрема опікування інвалідами про-
вадить Мін-во Нар. Зд. і Опік. через гро-
мадські установи (земські та мійські само-
врядування) при діяльній участі організацій
інвалідів. Звісно, що ця праця повинна
бути активно підтримана всім нашим гро-
мадянством,—воно повинно бути освідомле-
не в цій справі.

Тому цілком слушно ред. „Вістника
Мін-ва“ випустила окремою відбиткою від-
чит про всеукр. з'їзд інвалідів. З цього
відчиту суспільство довідається, що зробле-
но для полегшення долі інвалідів органи-
заціями самих інвалідів та громадськими
установами і в якому скрутному становищі
перебуває справа опікування інвалідами.
Відчит подає так само докладні відомости про
план будучої діяльності Всеукр. Спілки
покалічених вояків.

Гадаємо, що цей відчит багатьох гро-
мадян зацікавить долею покалічених вояків.
Доводяться тільки висловити великий жаль
і здивування, що Міністерство спромоглося
надрукувати відчит про такий важний для
всього громадянства з'їзд тільки через
пів-року після самого з'їзду.

Літ. М. Кудрицький.

VII. Біографії.

876 Біографічна Бібліотека вид-ва „Укра-
їнська Школа“ № 1. Г. Коваленко-Коло-
мацький (Гр. Гетьманець).—Хто такий Тарас
Шевченко. Вид. 3-є, виправлене, з 16-ма ма-
льонками та портретами. Київ, стор. 32 in 16°,
ц. 50 к.

877 № 2. Гр. Гетьманець (Гр. Сього-
бочиний).—Поет народолюбець (Життя та діла
Павла Грабовського). Вид. 2-є, доповнене.
Київ, 1918 р., стор. 32 in 16°, ц. 50 коп.

878 № 4. Його-ж.—Батько української
повісти (Життєпис Гр. Квітки-Олене-
вської). З нагоди 75-тих роков смерті пись-
менника. Київ, 1918 р., стор. 32 in 16°,
ц. 2 гривні.

1295

879 № 5. Його-ж.—Наші перші народо-
любці і письменники-поети (Доленга-Хода-
ковський, Цертелєв, Максимович, Срезнев-
ський, Бодянський, Метлинський, Артемов-
ський-Гулак, Боровиковський та інші).—
Київ, 1918 р., стор. 44 in 16°, ц. 2 гр. 80 ш.

Поміж чинниками, що здатні виховати
самосвідомість та самовизначення народне,
поруч з історією суспільно-політичною та
красним письменством значну роль відо-
грають також життєписи визначних діячів
на різних ділянках життя народнього, або
т. зв. „Біографічна Бібліотека“. Визначні
бо особа споміж народа це-ж мов ті вер-
хів'я гір, якими видимається народня маса
до соняшного світла, до чистого повітря, в
яких найкращу вияву знаходять для себе
народні змагання. Певне через те в осві-
чених народів європейських біографічна лі-
тература охоплює десятки томів. Навіть у
росіян ця потреба задоволена досить добре,
напр., біографічною бібліотекою Павленкова
під назвою „Життя визначних людей“. Тільки
у нас, українців, наслідком тяжких
обставин нашого культурного життя, ця
галузь майже не розвивалась. Правда, остан-
німи часами написано та надруковано і в
нас де-кілька біографій поодиноких діячів
українських (д. Єфремов про Шевченка,
д. Дорошенко про Куліша, д. Бойко про
Марка Вовчка). Але систематичної праці
в цій галузі нам бракувало... І тільки
„Українська Школа“, розпочавши видавати
„Біографічну бібліотеку“, до якої належать
і вищезазначені книжечки д. Гетьманця,
становить цю справу на шлях система-
тичності.

Перші числа „бібліотеки“ присвячено
виключно життєписам наших діячів на полі
літератури та фольклору.

Життєпис славетного нашого свідця
незабутнього Т. Г. Шевченка (№ 1) з'я-
вляється оце вже третім виданням. І хоч
автор зазначає, що воно „доповнене“, але
ми мусимо зробити з приводу його де-
кілька невеликих уваг... В розділі V (стор.
48), розповідаючи про присуд на заслання,
автор пише: „сталося се 5 квітня (апріля)
1847 р“. Це—помилка, цього бо числа
відбувся арешт поета в Києві; вирок же
про заслання відбувся 30 го травня (мая)
1847 р. Перед цим (на стор. 17) автор
каже, що до кари братчиків було „продер-
жанс довгенько по тюрмах“... Але, як видно
з попередньої уваги, це „довгенько“ тягну-
лося всього 56 днів, цеб то вісім неділь, раху-
ючи сюди і подорож до Петербургу і кілька
днів на збори до подорожі в Київ... Для
часів миколаївських—це зовсім не довго.

1296

У тім же таки розд. V (стор. 15—16) автор зливає в одну *дві* подорожі Шевченка на Україну після закінчення Академії Мист.; ту, що була літом 1843 р., з тією, яку Шевченко відбув по весні 1845 р. Гадаємо, їх треба розрізнити: подорож 43 р. викликала кризу в світогляді поета, натхнула йому поему „Сон“, та зробила з поета того *натхненного пророка народнього, борця за права народні*, яким з'являється Шевченко на Україні вдруге з весни р. 45... Це кульмінаційні точки в біографії нашого великого поета,—як же можна ними нехтувати!—У посліднім розділі (X) автор намагається дати психологічний нарис „вдачі“ нашого кобзаря, і далі розповідає про відношення поета до „жидівського народу“... (див. стор. 28—39). Оскільки це до речі,—не знаємо. Але авторові не пощастило яскраво підкреслити тут пануючу в психіці поета рису—почуття безконешного *всепрощення* широ-християнського, що підносить поета-страдника до моральної височини недосяжної!...—Слід було би також десь тут наприкінці книжечки сказати про *долю* невмирущих творів Шевченка в минувшині.. Може б це примусило автора перелічити хоч головніші з них! А то цього він зараз не робить, хоч по других біографіях зазначає не тільки твори письменників, а ще подає коротенько й зміст їх (див. біогр. № 2, 4). Це чимало вадить творові самого автора, бо позбавляє його значіння керування при читанні творів Шевченка...—Ще кілька слів про авторську цитацию творів Шевченка. Цитує їх автор дуже скупо і цитуючи, часом невдатно скорочує або закінчує цитату. Так, подаючи на зразок того, як наш поет часом картає освічену інтелігенцію, що покручами поробилась, цитату з посланія „До мертвих і живих“... автор припиняє її на двокрапці... Він виписує:

„Як би ви вчилися так як треба,
Той мудрость би була своя;
А то залізете на небо:
„І ми—не ми, і я—не я!
І все те бачив, і все знаю“:

Виходить щось мало зрозуміле („бачив, що і ми—не ми, і я—не я“...)!.. А як би автор додав ще й далі:

„Немає пекла, а-ні раю,
Немає й Бога, тільки я,
Та купий німець узловатий,
А більш нічого“...—

то він навів би думку великого поета в її закінченім граматичнім і логичнім вигляді, та, може, й сам додивився б, що тут поет картає нашу інтелігенцію за щось вище.

На самому початкові своєї книжечки автор наводить ще одну цитату з Дізраелі якось так сквапно, що виходить, не мов би то Дізраелі взивав нашого поета „своім народнім поетом“ та закликав до його пошани!.. У автора стоїть: „Пам'ять про *нашого народнього поета* повинна бути дорогою нам; шанувати сю пам'ять єсть святий обов'язок кожного, хто шанує свою честь національну, гідність власну та добре ім'я.—Дізраелі“...

Під ч. 2 „Біографічної Бібліотеки“ подається життєпис небіжчика-поета Павла Арсеновича Грабовського,—життєпис, що належить тому ж таки авторові, д. Гетьманцю. Одного фактичного матеріалу з життя страдника-поета було би дуже замало. Але автор так вдатно розташував його та пересипав виписками з поезій, що получилася книжечка такого ж розміру, як і про Шевченка. Вона подає читачеві досить яснє поняття про письменника; хоч, правду сказати, автор тут, як і по других своїх творах, більше зупиняється над зовнішніми подіями життя, ніж намагається намалювати яскравий духовний образ письменника. Взагалі, психологічний дослід мало приваблює до себе автора життєписів, і це чимало шкодить їм!.. У біографії бо як факти, так і психологічний аналіз мусять сполучатися до купи...—Неприємно зустрічати в книзі зайві прибільшування, як от, напр., на стор. 8—9, де автор займається порівнянням долі та страждань Тараса Шевченка та Павла Грабовського... Або ще на стор. 10, де автор говорить про охтирську бурсу, де вчився небіжчик Грабовський.

Ч. 4 „бібліотеки“ присвячено життєписові „батька української повісти“, Гр. Хв. Квітки-Основ'яненка. І тут автор зі своїм завданням справився більш-менш задовольняюче. Але і тут знаходимо речі цілком несподівані!.. Авторіві забажалося по-своєму з'ясувати, яким побутом з-під пера Квітки змогли вийти „Листи до любезних земляків“... Автор не згоджується з тими „дослідниками життя та діл Квіткиних, що бачуть причину обстоювання Квіткою... катівського державного ладу в тому, що Квітка мав малу освіту та що він був панського походження“. Д. Гетьманець пише: „на сюю односторонню науку (що навчає людей давати перевагу в житті духовним змаганням над фізичними—це *наш* додаток, хоч і на підставі слів автора), напучували Квітку замолоду не тільки ченці, а ще й Григорій Сковорода, який бував часто у господі Квіткиного батька“ (ст. 14). Трошки

нидче автор додає таку репліку: „ся наука дуже однобічна і для людського життя, для життя людей громадами, не годяща!..“ Що сказати авторові на ці обвинувачування „старця великого“, великого сина й діяча старої України, Гр. Сковороди?!. Автор пише, чи вже й написав життєпис Гр. С. Сковороди. І от коли він справді докладно познайомився з життям та творами цього великого діяча свого часу, він певно визнав помилковість своєї характеристики.

У кн. „Наші перші народолюбці і письменники поети“ (ч. 5) автор подає відомості про діяльність наших перших фольклористів (Зор. Доленгу-Ходаковського, кн. Мик. Цертелева, Мих. Максимовича, Ізм. Срезневського, Йос. Бодянського та Амвр. Метлинського), та перших після Ів. П. Котляревського письменників-поетів (П. П. Артемовського-Гулака, Лев. Боровиковського, Амвр. Метлинського, Мих. Петренка, Вікт. Забілу та Олександра Афанасьєва).

Усі розглянуті книжечки написано гарною народньою мовою. Читаються вони легко й залюбки. Гарно також оздоблено їх портретами та малюнками. Особливо це слід сказати про життєпис Т. Гр. Шевченка: тут зібрано майже всі відомі портрети поета за різні доби його життя. Гарний та на диво вдатний портрет подано до книги про П. Грабовського. До кн. № 5 також прикладено хоч і маленькі, але досить виразні портретики. Тільки-но про портрет, прикладений до кн. про Гр. Квітку, мусимо рішучо сказати, що на ньому намальовано не Квітку, а Іллю Тимковського (порів. рец. Д. Дорошенка в „Книгарі“ ч. 11 під № 500).

Друкарських помилок у книжечках майже немає: тільки скрізь надруковано: люди замість люде...

Варто було б звернути увагу вид-тву на зовнішній вигляд книжечок та додержувати одного стибу, а то на перших двох (чч. 1 й 2) на обгортці написи йдуть по одному порядку, а на других двох (чч. 4 й 5) порядок написів змінено й не на краще.

На закінчення мусимо сказати де-кілька слів про маніру писання д. Гетьманця. Коли перечитуєш книжечки д. Гетьманця одну по одній, а особливо ті „вступні слова“ та „на закінчення“, якими він починає та закінчує майже всі біографії,—ясно вбачаєш, що у автора надзвичайно сильно промовляє почуття. Люде, стани і нації,—раз і назавше поділено у нього на заклятих ворогів чи друзів. Першим немає прощення; другим—воно завше на послугах... Є в авто-

ра речівники, що їх він інакше не вживає, як з додатком епитетів, напр., парі—„кати“ й „шинкарі“; московський чи польський народ—народи „братні“ (обов'язково в ланках), „що увірились нам гірше татарви“; поміщики—„трутні нероби“, інтелігенція—„покручі“; тільки поки-що за-для ченців та попів не прибрано ще відповідного почуття до них автора—епитета. І надзвичайно тяжко й неприємно дивитися, скільки даремно сили витрачає автор на боротьбу з тими своїми ворогами, що або вже зникли, як „роса на сонці“, або ж конають повалені на землю, або що й не були ніколи справжніми ворогами авторові, а тільки не хочуть ставати під його ранжир, воліючи бути хоч трошки самими собою... Розуміється, коли життєписи д. Гетьманця читатимуть люде дорослі, вони розберуть, де автор додержується історичної правди, а де од неї відходить. Але книжку розраховано головним чином на школярів, а для молодого покоління краще б було писати об'єктивніше.

Ол. Ходзицький.

VIII. Мистецтво.

880 Russland. Mit 205 Abbildungen. Zusammengesellt und eingeleitet von Dr. Walter Weibel. Delphin-Verlag. München 1916, 8°. Ст. XXIX+96. Ц. 2 марки.

Відоме мюнхенське видавництво „Delphin“ випускає серію книжок під загальною назвою „Die ganze Welt im Bilde“, з якої вийшли першим номером Туреччина, другим—„Russland“. Це не тільки альбом надзвичайно гарних, з великим смаком зроблених фотографій з усіх галузів життя Росії,—книжка „Russland“ має і інтересну для закордонного читача передмову, в якій освітлює всю Росію—так, як вона склалась в своєму державному та громадському життю на кінець 1916 року. Тут ми знаходимо начерки з історії та етнографії, характеристику державних установ, клімату, духовної культури, сільського господарства, індустрії, торгу, найважливіші статистичні дані. Все це написано досить старанно для популярного видання—певно, автор добре ознайомився з Росією.

Нас цікавлять переважно частини, присвячені Україні. Їй уділено не багато місця, але те, що сказано про неї—сказано досить об'єктивно і в загальних рисах відповідає до революційній дійсності.

Найкраща частина книжки—це малюнки. Тут ми знайдемо все, що цікавить в

Росії освідченого і чужоземця—і петербурзьке адміралтейство, і баржі на Неві, гравюри з відомого Герберштейновського видання „Московії“. і т. д.

Україну представляють сільські типи—з Чернігівщини, різні сцени сільського жанру, український хутор, худоба на водою, гончарські печі, надзвичайно гарна стара синагога з Любомля на Волині, жидівські типи, хедер, крамниці з Волині та Поділля, фотографії Київської Лаври (з помилкою в підпису) та Михайлівського монастиря, малюнок села на Україні та инше. Все це видано з великим смаком на добром папері. Можна було б бажати виданню як найширшого розповсюдження, коли б тільки за книгу, яка в Німеччині коштує дві марки, київські крамниці не брали вісім з половиною карбованців.

Фед. Ернст.

ІХ. Медицина.

881 Др. Іван Куровць. Життя і здоров'я людей. Біологічно-гігієнічна розвідка. Львів 1919 р. Накладом автора. Стор. 130. (Ціна не зазначена.)

Продукція книг на українській мові з обсягу медицини дуже незначна; тому кожна нова така книга викликає певну увагу. Особливий інтерес мають книги на медичні теми, видані в Галичині; кажу „особливий“, бо там лікарі та вчені-медики значно раніш, ніж у нас, мали змогу прикласти свої сили до праці на ріднім ґрунті як в сфері сутонаукової медицини, так і в сфері медицини громадської.

Одною з таких книг є біологічно-гігієнічна розвідка д-ра Ів. Куровця: *Життя і здоров'я людей*. Мета цієї книги, як зазначає сам автор її в передмові, „усвідомити наших людей про вартість здоров'я і способи зберегти здоров'я на довгий час“ є дуже важна і своєчасна. Досі в укр. медичній літературі цілком бракувало праць по питанням гігієни та санітарії; маємо тільки пояснення окремих питань в цій сфері в різних популярних медичних виданнях; підручника-ж для шкіл по гігієні або більш-менш систематичної праці, що охоплювала б усі найголовніші питання особистої та громадської гігієни, досі ми не мали. Означена праця д-ра Куровця в певній мірі відповідає цим завданням.

В першій частині книги автор з'ясовує загальні біологічні підвалини органічного життя на землі, і з'окрема трактує в загальних рисах про життя тіла людського і причини його хвороб і смерті. В другій частині

автор вже докладно з'ясовує всі умови життя людини, від яких залежить той чи инший стан його здоров'я; при чім він підходить до цих питань з практичного боку, беручи на увагу всі соціально-економічні обставини життя нашого народу. Таким чином ми маємо тут вже систематизовані відомості з гігієни та санітарії.

Що до призначення цієї книги, то треба зауважити, що по характеру трактування автором різних питань гігієни, вона не може бути використана, як науково-популярна книга для широких кола нашого неосвіченого люду. Цілком слушно автор в передмові звертає увагу „народних учителів і священників“ на свою працю, аби вони, „знайшовши в ній добру раду і поучення“, поширювали санітарно-гігієнічні відомості серед народу. Цю книгу можна радити для цілей самоосвіти тим людем, що вже мають певні елементарні поняття в науках природознавства. Багато користного в цій книзі найдуть і люде, що працюють в справі поширення санітарно-гігієнічних відомостей серед народу (лекції, вистави). З огляду на відсутність українських шкільних підручників з гігієни, праця д-ра Куровця в певній мірі може бути використана і як матеріал для лекцій гігієни в українській школі.

Мусимо тільки зазначити, що в книзі д-ра Куровця, аби вона цілком відповідала своєму призначенню, в де-яких місцях треба зробити певні корективи, доповнення. Так, автор не з'ясовує загальної різниці між органічною та неорганічною природою (9—13 ст.), хоч ці терміни скрізь в книзі вживаються ним; не з'ясована також різниця між патогеними та непатогеними мікробами (30—32 ст.); немає наукового пояснення, що таке так звана простуда (37, 44 ст.); в частині про воду (50—53 ст.) автор мало спиняється на питанні про полішення в наших селах джерел для води: звичайні зрубові криниці, Нартоновські колодязі та инш. А такі твердження автора, як про поділ життя людини на *три періоди* (25 ст.), про курення тютюну, що воно „шкодить мало і впливає користно на відкаження уст“ (91 ст.), про поділ способів відкаження хат на *літні та зимні* (98 ст.), а також вказівка автора на місцеве лічення дифтерії поруч з ліченням протидифтерійною сироваткою (94 ст.)—це все вже не цілком відповідає науці медицини і тільки затемнює справу.

Що до мови, якою складено книгу д-ра Куровця, то треба зауважити, що автор, як і взагалі всі галицькі письменники, мало звертає уваги на особливості мови нашої

Паддніпрянської України, неначе має на оці, що його працею будуть користатись тільки галиччани; це значно утрудняє для нашої людности, навіть для інтелігентів, читання цієї книги. На нашу думку нині треба неодмінно йти до того, аби всі літературні здобутки і Галицької і Паддніпрянської України стали спільними, доступними для людности всієї України.

В цій рецензії ми не будемо докладно спинятись на всіх особливостях викладу книги д-ра Куровця. Наведемо лиш окремі слова та вирази, що дуже утруднюють читання: через віддихання і *перезів* шкіри (*почене*); *пригожий до віссаня*; добре пиво повинно бути чисте, *не зломане*; успіх був *над ожадане* добрий і т. н. Незрозуміло також, чому автор вживає такі слова як: *услівя, сли, сейчас, почва, мокравий, спальня, сьогодні, случайно, в окресности, в місто* та ин., а не користується загально-відомими по всій Україні словами: *умови, як що, зараз, ґрунт* і т. д. Не можна не зазначити, що мова в книзі не скрізь старанно оброблена; місяцями зустрічаються вирази, в яких відразу трудно ясно схопити думку автора (ст. ст. 85, 78, 43, 16, 122, 124 та ин.). Багато просто невдатних зворотів, напр.: *„має мати“*, *„може бути набута“*, *„люде противні проти“*, *„для голого ока“* та ин.; багато в книзі й друкарських помилок, иноді дуже прикрих.

Що до спеціальної медичної термінології, то треба зауважити, що автор не скрізь користується народними, прийнятими в нашій мед. літературі термінами; так, напр., вживає термінів: *жолудок, залези, легкі, пятнистий, відпорність, набута, франці, змисл, правдива вісна* та ин. замість: *шлунок, залози, легені, плямистий, невразливість, придбана, франці, справжня* або *звичайна вісна*. Але справа з українською медичною термінологією дуже складна і підлягає спеціальному обговоренню в медичній пресі.

Мимо зроблених нами уваг про книгу д-ра Куровця „Життя і здоровля людей“ ми проте вважаємо цю книгу дуже цінним вкладом в нашу медичну літературу і радимо лікарям і всім культурним працівникам серед нашого народу познайомитись з нею і використати її для вище-зазначених нами цілей.

Лік. М. Кудрицький.

Х. Сільське господарство.

882 Агрном і Кооператор. Третій збірник статей. Під редакцією А. Терниченка. Видавня т-ва „Український Агрном“. Київ 1918 р. Стор. 90. Ціна 4 карб.

Коли не помиляємося, збірники „Агрном і Кооператор“ почали виходити на початку війни 1914 — 1918 р. В той час, як всю українську періодичну пресу було заборононо, збірники типа „Агрном і Кооператор“ — мали свою повну рацію. В них „розроблювались декотрі сучасні теми, що збирають круг себе особливу увагу“ як з агрономії, так і з кооперації. І, за відсутністю спеціальної преси, збірники безперечно знаходили собі читача.

Що торкається третього збірника „Агрном і Кооператор“, котрий вийшов наприкінці 1918 року, то, оглядаючись круг себе, видавці збірника повинні помітити, що колишньої аудиторії у „Агрнома і Кооператора“ в 1918 р. вже немає. Де ділася ця аудиторія? Вона одійшла до багатої нині кооперативної преси і, почасти—до агропомичної. Коли в даний момент у „Агр. і Кооп.“ і збереглася частина попередньої аудиторії, то можна з певністю сказати, що це—не кооператори, а агрономи, у котрих справа з пресою стоїть гірше.

Коли-б редакція збірника не просто ставила своїм завданням „розробку декотрих сучасних тем, що збирають круг себе особливу увагу“, а розроблювала-б питання взаємовідношення між агрономією та кооперацією, то певно читачів було-б більше. Але в третьому збірникові цього немає. Тут ми дійсно знаходимо де-які статті на сучасні теми, що збирають круг себе особливу увагу, але й тільки.

Однак фірма „Український Агрном“—з одного боку і редакція А. Терниченка, з другого—настільки відомі, що все-ж збірники повинні мати свою аудиторію і ми гадаємо, — повинні виходити і надалі, особливо, коли взяти на увагу можливість в будучому ще більш смутних, прикрих сторінок, яку наше покоління на власні очі бачить в життю (вступна стаття).

Як і можна було сподіватись, в третьому збірникові значно більше статей з агрономії, ніж з кооперації (на загальне число 13—статей кооперативних приходяться тільки три, а четверта—„Організація народніх лекцій про сільське хазяйство і кооперацію“—являється спільною як для агрономії, так і для кооперації).

Що до „сучасних тем, що збирають круг себе особливу увагу“, то до них можна віднести слідуєчі статті: „До кризи агрономичної організації“ А. Т-ка, „Кооперативні перспективи“ — А. Силенка і, почасті, „Наші кооперативні центри“ — І. Прихоженка.

На жаль, де-які з статей ні в якому разі не можуть бути віднесені до тих, які в сучасній мент збирають круг себе особливу увагу“. Це особливо можна сказати про статтю М. К.: „Дорожнеча життя і кооперація“. Не дивлячись на цілком сучасну, живу тему, ця стаття являється перш за все не статтюю, а простою справкою і справкою застарілою та кепсько проредакованою. Справді, автор говорить: „при центральному кооперативному комітеті була комісія в справі продовольчій і де-які її плани, проголошені в пресі В. В. Хижняковим („Кооперат. Жизнь“), ми подаємо тут“... В той час, коли Україна вже другий рік має свій „центральный коопер. комітет“ і, значить, можна було-б сподіватись, що автор говорить про його, виявляється, що річ іде про колишній Московський центр. коопер. комітет і де-які плани давньої комісії при цьому комітеті, до того ж свого часу проголошені в „Коопер. Жизни“ автор і подає, як науку українському читачеві наприкінці 1918 р. Можете уявити собі наскільки відповідають моментові ці „плани“, наскільки вони зможуть „зібрати круг себе увагу“.

Окрім зазначеного, ще порадимо видавцям вибрати справді живі, сучасні теми і замовляти на них статті не якимсь невідомим „М. Н.“, „М. К.“, „Р. С.“, „П. Д.“, або навіть „А. Гр-ч.“ (статті №№ 8, 10, 11, 12 і 9), а добре знаним і авторитетним авторам, — тоді збірники „Агронома і Кооператора“ безумовно матимуть масового читача.

П. Пожарський.

XI. Поезії.

883 Шляхом волі. Нова бібліотечка, ч. (число) 1. Українська накладня. Київ—Ляйпциг 1918. Стор. 96. Ціни не зазначено.

До цієї невеличкої, прегарно як на наші часи виданої книжечки (друкованої за кордоном) увійшло п'ятьдесят віршів патріотичного змісту з промовистою цитатою з „Чорної Ради“: „блюдітеся, да не порабощені оудете!“.

Вибір і розміщення матеріалу треба визнати цілком вдатним. Розпочинається

1305

книжечка віршом Щурата „Св. Андрій на Київських горах“ та уривками з „Слова о полку Игоревь“ в перекладах Щурата, Лепкого та Шевченка; далі йде неминуче „Євшан Зілля“ і відгуки „На старі теми“ з Франкового „Semper tiro“. В книжці багато матеріалу, що досі по наших антологіях не зустрічався: „На синій Чорногорі“ В. Щурата, уривки з „Івана Вишенського“ Франка (останні розділи поеми, — на жаль скорочені, без сильної і ефектної кінцевої строфи: „А в печері пустельницькій“...), уривок з оповідання Нечуя-Левицького „Запорожці“, кілька речей Філянського („І рідний гай, і рідний лан“... „Спить ряд могил давно німих“...), народня пісня про Морозенка, поема Руданського про Павла Полуботка і т. п.

Матеріал подано, як ілюстрацію до різних епох української історії, в строго-додержаній послідовності (князівська доба, поезії про козаччину, нова Україна). Шкода тільки, що розміри книжечки не дозволили умістити багатьох цінних п'єс, як „Гамалія“ або „Чернець“ Шевченкові, в повному вигляді; з обох поем взято тільки уривки і то невеликі, — такі, що суцільного вражіння самі по собі не лишають.

М. Зеров.

884 Петро Хорішко (псевдонім). „Струни живі грають-бренять.“ Революційні роки 1917—1918. Ромни. стор. 32. Ціна 1 р. 20 к. Рік видання не визначено.

Ця книжка ніби-то поезій стоїть по той бік справжньої поезії. Нічого-сьенько в ній немає, — ні культури віршу, ні смаку, ні почуття, ні навіть просто свіжого слова. Але нехай краще говорить сам за себе п. Петро Хорішко.

З поезії „На Десні“:

„Із Київа і на Чернігів
Літвить стрілою пароплав.
Під небом чайка кричє „Киї!“
Відніється під лісом став.
І невеличкий човн гойдає:
Рибалонька на човні тїм
Силить і голосно співає
Український народній гимн.“

З поезії „Співець України“:

„Співець і мрійник України
Повад Дніпром в гай співа...
І слухають сини родини:
Іх серце дуже він вража.“

З поезії „Київ“:

„На самій кручі—сад купецький
З будинком, де музика гра;
Стоїть там генерал німецький,
Чогось собі він вигляда.“

І оці поезії оздоблюються кожного разу епіграфами з Шевченка...

1306

Нехай би ще були вірші простої людини з села, що ще не опанувала тайнощів віршування; в таких віршах завжди знайдеш нарешті якийсь новий образ, хоч одно свіже слово, хоч натяк на хист. В віршах п. Хорішка цього нема й сліду: вони безталанні в найвищій мірі. Хоча книжку видано в Ромнах і хоча папер, кажуть, усе стерпить, але, як на наші часи, то шкода таки паперу для цих „німецьких генералів.“

Б. Якубський.

XII. Музика.

885 „Колядки“. Видання друге. Т-во „Друкарь“. Київ, 1918. Стор. 31, ціна 1 карб.

В збірничок уміщено дванадцять колядок та дві щедрівки; до всіх пісень додано ноти в розкладі на дитячий хор; видання оздоблено невеличкими визерунками. Не можна не привітати від самого щирого серця ідею такою збірничка, бо, очевидно, малося на меті пустити до школи чи то до народньої аудиторії популярну невеличку збірочку найкращих колядок та щедрівок. Що ж до виконання цього завдання, то можна зробити де-які закиди.

Більшість пісень взято з відомих збірників Лисенка та Стеценка з невеличкими змінами або й без них, при чому не можна сказати, щоб ці відступи поліпшували варіанти (напр., четвертий текст № 5 „Колядки“, ст. 10 порівн. К. Стеценка „Колядки і щедрівки“, зб. I, № 10, ст. 17., з четвертим же текстом, або кінець варіанту № 9 „Колядки“, ст. 12 з останніми тактами варіанту Лисенка—„Збірка народніх пісень в хоровому розкладі“, ст. 24). Тексти колядок добрано гарно, хоч і в текстах і в гармонізації пісень можна примітити надмірний нахил складача до „Богогласника“ і від народньої творчості. Таку перемогу церковного характеру над народнім бачимо в музиці № № другого, третього та ин. Краще було взяти у Стеценка або Лисенка більш поширені між народом та й справді багато ліпші варіанти мотивів до № №, 2, 3, 4, 7. Не з кращих взято також і варіант мотиву колядки „Предвічний родився під літи“ („Колядки“, ст. 24). Ця колядка дуже поширена на Полтавщині. Ще торік доводилося нам чути прегарний варіант мативу, що співали його, колядуючи, дівчата в Прилудьким повіті.

В № 4 („Добрий вечер тобі, пане-господарю“).... як і по всіх варіантах цієї колядки оповідається, що будуть до пана-господаря гості:

„Сам Ісус Христос з усіма святими:
що перший святитель—Святее Роже-
ство,

а другий святитель то Діва Марія,
а третій святитель—то Іван Хреститель.“ (Колядки“, ст. 9).

Вище зазначали ми вже, що у К. Стеценка кращий, більш народній мотив (Зб. II, №. 9, ст. 15). Мабуть, краще було б узяти звідти й текст, як більш ясний:

„Та будуть до тебе три празники
в гості:

ой, перший же празник—Святее Ро-
жество,

а другий же празник—Свято Василя,
а третій же празник—Святе Водо-
хреща...“

Цей текст більш яскраво, ніж текст „Колядок“, підкреслює три головні моменти Різдваних Свят. І от треба зауважити, що в збірнику „Колядки“ два перші моменти представлено в багатьох варіантах, так що де-які здаються навіть ніби-то й зайвими, що ж до третього моменту („Святе Водохреща“—6 січня або „Іван Хреститель“—7 січня), то його зовсім не представлено в книжці ні однією колядкою, тоді саме як маємо ми пречудесні колядки що до цього моменту: „Ой, на річці на Ордані, там Пречиста хусти прала“.... або „на Орданській річці тиха вода стояла“....

Видано книжечку дешево й чистенько. Друкарських помилок мало (див. тільки „Ріхлопцік“, ст. 30). Ноти розкладено просто, так що можна цю книжечку рекомендувати й для шкільного вжитку.

Д. Ревуцький.

XIII. Театр і п'єси.

886 В. Винниченко. Базар. П'єса на чотири розділи. Видавниче Т-во „Дзвін“. Київ. 1918 р. Стор. 55, ціна 2 кар. 50 коп.

„Життя, любчику, базар“,—каже один з персонажів п'єси.—„Хочеш бути багатим? Виходь з товарами, торгуйся, обмінюй, рости, сам давай і у других бери. А як сам не маєш ні чорта, то й візьмеш чорта пухлого: так було, так буде до кінця віку“.

Це осовна ідея п'єси Винниченка. Що ж визнає автор за ті товари, з якими треба виходити на базар? Відповідь на це ми знаходимо в словах одного з героїв п'єси, партійного робітника Цінности Марковича. Як і товар на базарі, в житті все має цінність. „І краса, і розум, і травка, і книжка, і дерево... все цінність“.

І от такою цінністю володіє головна героїня п'єси партійна робітниця Маруся. Вона має велику зовнішню красу, яка всіх

причаровує. Виступає Маруся на мітингах перед робітниками і робітники роблять їй овації не тому, що вона добрий промовець, але тому, що в неї чарівні очі. Іде Маруся по конспіративному дорученню передати певні умови партійним товаришам в в'язниці. Їй, не дивлячись на самі строгі заборони, помішник начальн. в'язниці згожується зробити відповідні послуги. Їй гучні овації роблять навіть карні в'язні. І все це лише за її зовнішню красу, що вона й сама на кожнім кроці помічає. Нарешті в неї закохані її партійні робітники Трохим і Леонід — один кохає „фізично“, другий „духовно“.

Але саму Марусю, людину екзальтовану, з високими ідейними поривами це глибоко гнітить. Їй хочеться виявити всю силу своїх глибоких моральних поривів і лише ними вплинути на масу, її зовнішня краса стає завжди на перепоні до цього. Утворюється глибока психологічна колізія. Зовнішні обставини намовляють її на останній рішучий крок. Трохим ревнує її до Леоніда, Леонід до Трохима, і через це могла зовсім зіснуватися справа з визволенням партійних товаришів з в'язниці. І от, щоб полагодити цю партійну справу, Маруся вирішає принести свою красу в жертву партійній справі, гадаючи цим розв'язати і свою внутрішню драму—вона обливає себе сірчаною кислотою і стриже собі волосся. Але зробивши це, вона помічає, що загубила свою життєву цінність,—красу, якою впливала на всіх, і тим самим втратила всяке значіння в житті. В'язні не впізнають її і не звертають уваги, варта ледве не заколола багнетами її, для Трохима вона втратила всякий інтерес і нарешті Леонід, який увесь час клявся, що любить лише душу її, після того вагається і, очевидно, лукавить, що ясно помічає Марусю. Всього цього Маруся не зносить і в останній момент, кидає перед в'язницею бомбу так, що та бомба вбиває й її. Така ідея п'єси і її зміст.

Як бачимо, п'єса ця дуже схожа на багато інших п'єс Винниченка: „Брехня“, „Чорна пантера і білий ведмідь“, „Гріх“ і ин. Так само, як і в тих п'єсах, Винниченко бере звичайну життєву думку, перевертає її нагворіт і аналізує, як під впливом цього плутаються в паутині, власними змаганнями утвореній, герої п'єси. І тому зостається вражіння, що всі п'єси на один конил шиті; і тому в багатьох місцях утворюється штучність окремих психологічних положень, як штучна і вся психологічна конструкція п'єси. А це, звичайно, не може не відбитись на художній стороні п'єси. В порівнянні з

„Чорною пантерою і білим ведмідь“ і „Гріхом“ — „Базар“ менш драматична п'єса, і окремі постаті не остільки рельєфно накреслені.

Але за всім тим п'єса написана талановито і на сцені безперечно буде мати великий успіх. А окремі місця, як наприклад сцени коло в'язниці, коли карні в'язні зустрічають Марусю, написані яскраво, соковито, повні тонкого юмору і рухів. В них яскраво відбивається сильний талант нашого письменника.

М. Івченко.

Огляд української книжкової продукції в 1918 році.

Складаючи торік аналогічний огляд книжкової продукції за р. 1917, ми послуговувались офіційними відомостями з канцелярії комисара м. Києва. Видання ті стосувались тільки до київської продукції, та й в тім відношенні були не зовсім вичерпуючими.

Тоді ми щиро сподівалися, що 1918 рік якось урегулює регистрацію видань, але гірко помилились. На цей раз офіційних відомостей немає ніяких. Довелось користуватись матеріалом, зібраним виключно в редакції журналу „Книгарь“.

На жаль, через обставини часу, головним чином, через невпорядкованість транспорту, редакція не завше мала змогу здобувати всі видання, а тим більше одержувати відомості про продукцію видавництва. Тому і реєстр „Книгаря“ не міг бути бездоганим що до повноти.

На початку біжучого року редакція „Книгаря“ розіслала по київських видавництвах обіжника, в якому прохала видавництва повідомити про свою діяльність за минулий 1918 р.

Дякуючи тому, що де-які видавництва ласкаво відгукнулись на цього обіжника, ми маємо можливість навести хоч частково кількість накладів.

Отже позакіївські видання (і ту частину київських, що не відгукнулись на обіжника „Книгаря“) доводиться реєструвати без кількості виданих книжок, галицько-буковинський реєстр безумовно виглядає неповно, а що робилося на еміґрації (в Бра-

зіллі, Канаді, Штатах) — лишається зовсім невідомим.

Таким чином і цей рік не можемо тішити себе тим, що подаємо читачам повний, вичерпуючий огляд нашої книжкової продукції.

Через те, що в реєстрах нових видань при „Книгарі“ є повні метрики книжок, ми подаємо їх тут в скороченім вигляді.

Увесь використаний матеріал поділено на розділи так, щоб з них могли користати не самі лишень книголюби, а й, так званий, пересічний читач.

Отже маємо такі відомості:

Красне письменство.

а) Оригінальне.

- Анищенко К. Оповідання.
 Бабюк А. Сміх Нірвани.
 Васильченко С. Оповідання. 8.000.
 „ „ Мужицька арихметика. 5.000.
 Виборний Макогоненко. В суді та ин. опов. 10.000.
 Вовчок Марко. Народні оповідання, т. I.
 „ „ Козачка. Два сини.
 Волошиновський І. Андрій.
 Гребінка Є. Приказки.
 Григоренко Гр. Твори, т. I. 10.000.
 Гріаченко Б. Під тихими вербами. 10.000
 „ „ Соняшний промінь. 10.000.
 „ „ Серед темної ночі. 10.000.
 Грудницький О. П'ять брисків пензля.
 Грушевський М., пр. 3 старих карток.
 „ „ Sub divo.
 „Для дорослих казки та легенди“. (Упор. В. Старий—част. перекладів).
 Зоранчук Й. Утічка.
 „ „ Шляхом душі.
 Квітка Основ'яненко Г. Твори, т. III. 10.000.
 „ „ Маруся.
 Козлов В. Неволя.
 Кониський-Перебендя О. Твори ч. I.
 Косинин І. Бібліст.
 „ „ Блакитна аквареля.
 Коцюбинський М. Твори, т. II. 10.000.
 „ „ Твори, т. III. 10.000.
 „ „ Твори, т. IV. 10.000.
 „ „ Твори, т. V. 10.000.
 Крилач С. Право на життя.
 Левицький М. Оповідання, т. I.
 Левченко Гр. Чернігівські силуети.
 Леонтович В. Оповідання, т. I. 6.000.
 Майстренко Х. В вогні і крові. 10.000.
 Маркович Д. Твори, кн. I. 10.000.
 „На дозвіллі“. (Упор. В. Старий). 10.000.
 Нечуй-Левицький Ів. Чортача спокуса.
 „ „ „ Невинна. 20.000.
 „ „ „ Кайдашева сім'я. 20.000.
 „ „ „ Старосвітські батюшки та матушки.
 „ „ „ Баба Параска та баба Палажка. 20.000.
 „ „ „ Віда бабі Палажці Солов'ісі.
 „ „ „ Приятелі. 20.000.
 Островський О. Полтава (1709 р.)
 „ „ Іван Богун, полковник Винницький (1651 р.)
 „ „ Жовті води.

Островський О. Атакування Нової Січі.
 „ „ Руйнування Чортомлицької Січі.

- „ „ Берестечко. 15.000.
 Пахаревський Д. Оповідання, кн. I.
 „ „ Оповідання, кн. 2.
 Поліщук К. Серед могил і руїн. 5.000.
 Романович-Ткаченко Н. Життя людське.
 Сенгалевич Ф. Отець Сава.
 Скасків Г. Юда наших днів.
 „ „ Гайдамаки.
 Стороженко О. Марко Проклятий. 5.000.
 „ „ Повний збірник творів, т. I. 10.000.
 „ „ Повний збірник творів, т. II. Історичні оповідання. 10.000.
 Тесленко А. З книги життя. 6.000.
 Тобілевич С. На розвагу старим дітям.
 Франко Ів. Великий шум.
 „ „ Похорон.
 Чайковський А., лр. Олюнька.
 Черкасенко С. Безпритульні. 25.000.
 Яцків М. Боротьба з головою 6.000.

б) Переробки й переклади.

- Американські опов. (Збірн. II „Час“). 10.000
 Андреев Л. Петька на хуторі. 10.000.
 Анунціо Г. Орсола.
 Банг Г. Чотири чорти.
 Брюсов В. Елулій син Елулія.
 Гамсун К. Невольники кохання.
 „ „ Вікторія.
 Гаршин В. Чотири дні. 10.000.
 „Гетьман Петро Сагайдачний“ (за Д. Мордовцем—М. Загірня. 10.000.
 Гоголь М. Загублена грамота.
 „ „ Тарас Бульба. 10.000.
 Горький М. Макар Чудра.
 Джекобс. Старий моряк. 15.000.
 Доде А. Листи з мого млина.
 Іенес Й. Осіння ніч.
 Конопницька М. На дорозі.
 Короленко В. Без язика.
 Костомарів М. Чернігівка.
 Лілье де-Віль Адан. Віра.
 Лондон Д. Бог батьків.
 „ „ Залізна пята. 5.000.
 Лоті П. Горе старого каторжника.
 Мопсан Г. Чабанський скік.
 „ „ Приятелі.
 Народні хинські оповідання.
 Обстфельдер З. Лів.
 Ожешкова Е. Gloria victis! 10.000.
 Ренье А. Амурна пригода на морі.
 Роні Старший. По огонь. 5.000.
 Стріндберг А. Тільки початок.
 Тетмайер К. Мелянхолія.
 Уайльд О. Соловейко і троянда.
 Фабріціус О. Невинна дівчинка. 5.000.
 Чехов А. Білолобий. 25.000.

Поезії.

а) Оригінальні.

- Боровиковський Л. Байки.
 Глібов Л. Байки. 10.000.
 „ „ Байки (з додатком поезій відомих укр. письменників—Рідні пісні).
 „ „ Байки. 40.000.
 Довгополюк А. В дні неволі.
 „ „ В хвилях життя.
 Загул Д. З зелених гір. 7.000.
 Капельгородський М. Мої пісні.

- Ковальчук П. Моя муза, зб. 2.
 Кононенко М. Хвилі ч. III.
 " " Хвилі ч. IV.
 " " Хвилі ч. V.
 Котляревської Ів. Твори. 15.000.
 " " Вергілієва Енеїда.
 Куліш П. Орися.
 Мамчур Д. В споругах недолі.
 Манжура Ів. Поезії. (Біогр. Д. Шукина).
 Мочарський М. Над полем прокляття ридає любов.
 Олесь О. Поезії т. II. 5.000.
 " " Твори т. III. 5.000.
 " " Трагедія серця 5.000.
 " " Весняна казка. 5.000.
 Рильський М. На узліссі.
 " " Під осінніми зорями.
 Руданський С. Збірник віршів.
 " " Співомовки.
 " " Історичні поеми.
 " " Лірика. Співомовки та байки.
 Савченко Я. Поезії.
 Самійленко В. Україні (збірка поезій 1884—1917).
 Святогор О. Поеми.
 Семенко М. П'єро задається.
 " " Дев'ять поем. 1.000.
 " " П'єро кохає. 1.000.
 Сопільнюк Т. Вірші.
 Тичина П. Соняшні кларнети. 1.000.
 Ткаченко Д. Пісні та вірші.
 Українка Л. Твори, т. I. 10.000.
 Франко Ів. Іван Вишенський. На Святоюрській горі. 15.000.
 " " Збірничок творів.
 Франко Т. Збиточний амор.
 Хорішко П. Струви живі грають-бренять.
 Чупринка Гр. Поезії, т. I. 5.000.
 " " Поезії, т. II. 5.000.
 " " Поезії, т. III. 5.000.
 Шевченко Т. Твори, т. I. (Редакція Б. Лепкого. Українська накладня. Київ—Ляйпціг).
 " " Кобзарь (вид. „Рух“).
 " " Кобзарь (Катеринослав. вид.).
 " " Кобзарь (вид. Черепов.) 15.000.
 " " Кобзарь (вид. „Укр. Кн.“ в Херсоні).
 " " Вибір з „Кобзаря“ (життєпис і вибір М. Савицької).
 " " Малий Кобзарь.
 " " Маленький Кобзарик.
 " " Гайдамаки (вид. „Криниця“).
 " " Гайдамаки (вид. „Рух“).
 " " Катерина. 10.000.
 " " Наймичка.
 " " Катерина. Тополя. 10.000.
 " " Іван Підкова Гамалія.
 " " Тарасова ніч. 20.000.
 " " Плач Ярославни. Бій з половцями (мал. Павли Діденко).
 Ярошенко В. Світотінь. 1.000.

б) Переклади.

- Арістофан. Хмари.
 Гайне Г. Книга пісень, ч. I. 5.000.
 " " Книга пісень, ч. II. 5.000.
 Рабіндранат Тагор. Садовник. 10.000.
 " " Місячний серп.

До перелічених видань треба ще додати:
 Літер.-крит. альманах, кн. I, вид. „Грунт“.
 „Червона Калина“. Літ. збірник У. С. С.
 „Український декламатор“, А. Ковальчука.

„Шляхом волі“ (збірник поезій ч. I. Укр. накладня К.—Ляйпціг.).
 „Скалки життя“, С. Паночіні. 15.000.

Шкільно-педагогічні видання

Ми поділимо їх для більшої зручності на „Бібліотеку вчителя“ й „Шкільні підручники“.

Отже перший підрозділ складається з таких видань:

- Антонович І. Педагогічні нариси. Виховання дітей у школах-захистках.
 Білецький Л. Виховання емоціонально-образного мислення і твори Шевченка. 500.
 Білецький Л. Про Тараса Шевченка (до шкільн святкув. роковин).
 Грушевський О. Життєтворчість Т. Шевченка.
 " " Історичні твори Шевченка на лекціях історії.
 Дурдуківський В. Матеріали для шкільних ранків і вечірок в пам'ять Т. Шевченка. 500.
 Клименко П. Навчання історії у початковій школі. 500.
 Огієнко Ів. Рідна мова в українській школі. 10.000.

- " " Вчимося рідної мови. 25.000.
 Поміч учителю в справі національного виховання учнів. (Вид. Секр. Спр. Осв.)
 Порадник діячам позашкільної освіти і дошкільного виховання, в. I.
 Родников В. Огляд укр. дитячої літератури. 4.000.
 Русова С. Методика початкової геогр. 25.000.
 Сірополко С. Взірцевий катальог шкільної та народньої бібліотеки.
 Сушицький О. Методи українознавства. 500.
 " " Народність в творах Шевченка. 500.
 Тисаревський С. Методика природознавства. 3.000.
 Чепіга Я. Вільна школа, її ідеї й здійснення їх в практиці. 20.000.
 Чепіга Я. Письмо в школі. 15.000.
 Шелухин С. Наша пісня.
 До цього реєстру треба додати ще й такі книжки:

- Постанови нарад земських і мійськ. діячів позашк. освіти в Києві, 12—15 гр. 1917 р. 500.
 Праці Ради. Всеукр. Учит. Спільн. 10—12 тр. 1918 р. 1.000.
 Русова С. Дошкільне виховання.
 Чередниченко В. Про „Просвіти“ та їх значіння за для народньої культури.
 Юцишин І. Організація укр. учительства в Австрії до європейської війни. 1.000.
 Матеріали по вопросу о преподавании украинского языка в учебн. заведениях. Вид. Київськ. Шкільн. Окр.

Що-ж до „Шкільних підручників“ то ми їх на підставі поданих матеріалів можемо поділити так:

а) Букварі (граматки).

- Воронець А. Ярина.
 Грінченко Б. Українська граматка. 115.000.
 Неводовський Г. Українська школа. Перший рік.
 Норець (Т. Лубенець). Укр. букварь. 100.000.
 Русова С. Український букварь (по підр. А. Потебні). 57.000.

Савчук А. Український букварь.

Титаренко С. Сочечко. 55.000.

Українська граматка для позашкільного навчання і недільних шкіл. (Скл. гурток учителів та учительок, членів Олександрівського т-ва „Просвіта“).

б) Читанки. Хрестоматії.

Білоусенко О. Вінок, чит. I.

„Весна“. Чит. для малих дітей О. Білоусенка. 10.000

Грінченко М. Наша рідна мова. Читанка перша. 25.000.

„Наша рідна мова. Ч. 2-га.

Дога В. Наше слово. Чит. II. 10.000.

Дорошкевич О. і Білецький Л. Хрестоматія по історії укр. літератури, т. I, ч. I. 9.500.

Крушельницький А. Укр. читанка для середніх шкіл, ч. I. 10.000.

Крушельницький А. Теж, ч. III. 5.000.

Лубенець Т. (Т. Хуторний). Читанка (перша кн.). 100.000.

Лубенець Т. (Т. Хуторний). Друга читанка. 50.000.

Рудивський М. Ясні зорі. Читанка для друг. і трет. років поч. шкіл.

Русова С. Перша читанка для доросл. 10.000.

Стешенко О. Рідні колоски, чит. I. 25.000.

„Рідні колоски, чит. II. 33.000.

Сумцов М., проф. Хрестоматія по укр. літературі, ч. I.

Чепіга Я. Хрестоматія в окремих книжечках для читання дома і в школі, 1-й дес. 20.000.

Читанка для вищих початкових та середніх шкіл (Под. Губ. Нар. Упр.).

Грунській Н. Хрестоматія нов. укр. літератури.

в) Граматики.

Головніші правила укр. правопису. 50.000.

Добровольський М. Коротка українська граматика, ч. II.

Залозний П. Початкова граматика укр. мови, кн. I.

Курило О. Початкова граматика укр. мови, ч. II. 60.000.

Левицький М. Українська граматика для самонавчання.

Мурський В. Коротка граматика.

Огієнко Ів. „Рідне писання“. Укр. граматика, ч. I. 100.000.

„Укр. граматика, ч. II. 100.000.

Синявський О. Коротк. нарис укр. мови.

„Коротк. практична граматика укр. мови для дорослих.

Сімович В. Практ. граматика укр. мови.

Терпило П. і П. Укр. граматика (Етим.)

Тимченко Єв., проф. Укр. граматика. 50.000.

„Укр. граматика для III і IV кл. шкіл серед. 20.000.

Черкасенко С. Найпотрібніші правила правопису з додатком самот. писання, ч. I. 50.000.

Шерстюк Гр. Кор. укр. граматика, ч. I. 25.000.

„Кор. укр. грам. Ч. II. 25.000.

Шульгин С. Практичний курс для вивчення укр. мови.

Тут треба згадати й про „курси“ та „граматики української мови“, видані мовою російською:

Блажкевич, И. Кратк. руководство къ изученію укр. языка для знающихъ русск. языкъ.

Гладкий М. Практ. курсъ укр. языка для

учит. семин., уч. курс и ст. класс. уч. заведений.

Грунській Н., проф. Укр. граматика.

„Укр. правописаніе, его основи и исторія.

Науменко В. Руководство для изученія укр. языка въ русск. школах. в. I.

Огієнко Ів., доц. Курсъ укр. языка. 25.000.

г) Підручники математичні.

Арифметична термінологія (вид. 2). 10.000.

Басараб П. Задачник до початкового курсу арифметики, ч. I. вид. 1. 50.000.

Басараб П. Теж, вид. 2-ге. 50.000.

Залізник К. Системат. курс арифметики (цілі числа), ч. I. 10.000.

Тимошенко Т. Арифметичний задачник для сільськ. початкових шкіл.

„Теж, ч. II.

Чепіга Я. Арифметичні правила для початкових шкіл. 25.000.

Шульгина-Іщук Н. Задачник до систематичного курсу арихм. ч. I. 35.000.

„Теж ч. I (вид. 2). 50.000.

„Теж ч. II. 40.000.

Боришкевич В. Алгебра, ч. I.

Шапошников Н. і Вальцев Н. Збірник алгебрійних задач, ч. I. 25.000.

Савицький, др. Наука геометрії для низших кл. шкіл середніх.

Інші ж підручники, зважаючи на невелику кількість видань, немає рації розкласти по відділах і ми заводимо їх до одного реєстру під назвою—г) *інші підручники.*

Білоусенко. „Було колись“. Істор. читанка, кн. I. 10.000.

Коваленко Гр. Оповідання з укр. історії до початкових шкіл. 50.000.

Крепнякевич І. Історія України. 50.000.

Низка оповідань з поля географії (пер. С. Іваницького).

Рудницький С. Початкова географія. 50.000.

Русова С. Початкова географія (видання „Друк.“). 50.000.

Ставничий П. Географія для першого ступ. науки. 10.000.

Хомик А. Коротка геогр. України ч. I. 35.000.

„Теж, ч. II. 25.000.

„Загальна Географія. 26.650.

Бер П. Підручник природознавства. 25.000.

Аляр А. Огляд зоології для школи та самоосвіти. 5.000.

Вікул М. Рос.-укр. словник термінів фізики і хімії.

Фізична термінологія (гуртка слухачів Вінницького Уч. Інститута).

Шіндлер Ф. Фізика для вищих початкових шкіл. 25.000.

Дорошкевич Б. Початкова хімія. 10.000.

Калішевський. Практична граматика латинської мови. 10.000.

Леше Л. Підручник німецької мови.

Русова С. Початковий підручник фр. мови.

Стещенко К. Шкільний співаник, ч. 1. 20.00.

„Теж, ч. 2. 5.000.

„Теж, ч. 3. 10.000.

„Початк. курс нотного співу.

Науково-популярні видання.

Григорович О. Небо і земля. 10.000.

Коваленко Гр. Анатомія і фізіологія людини. 10.000.

Піменова Є. Англіїці та їх край.
 Раковський Ів., др. Людина. Опис будови людського тіла. 15.000.
 Сірий Ю. Про світ Божий. 16.000.
 Терниченко А. Земля і людина
 Черкасенко С. Про небо.

Видання для дітей.

а) Оригінальні.

Васильченко С. Чорний орел. 5.000.
 " " Чарівна коза. 5.000.
 Глібов Л. Вареники (ілюстр.).
 " " Лисиця-жалібниця (ілюстр.).
 Грінченко Б. Серед крижаного моря.
 " " Байки. 6.000.
 Грінченко Б. та М. Загірня. Розум та по-
 вання у живої тварі.
 Кибальчич Н. Дитячі оповідання: Малий
 Ніно. Спогади kota Сивка.
 Коваленко Гр. Про пташок та про комах.
 Левицький М. Петрусів сон. 15.000.
 О'Коннор-Віліньська В. У школі. Подруги.
 Руданський С. Вовк, собака й кіт (іл.). 4.775.
 Сірий Ю. Дивовижні рослини. 25.000.
 " " Про горобця славн. молодця. 25.000.
 Соневицький М. Пригоди Одиссея.
 Титаренко С. Дитяча розвага. Збірник заба-
 вок для дітей. 10.000.
 Франко Ів. Абу-Каземові капці. 5.000.
 " " Коваль Бассім.
 " " Три мішки хитроців.
 " " Іжак та заїць. 25.000.
 Черкасенко С. У шахтарів. 25.000

б) Народні казки.

Дід та баба та курочка ряба.
 Коза дереза.
 Кривенька качечка (іл. П. Михайлович).
 Омелькова сім'я.
 Переполох (казка Митруся).
 Солом'яний бичок.
 Цап та баран (Іл. В. Каррик).
 Червона хусточка.

Окремо треба поставити три книжечки, головна вага яких полягає не на тексті, а на малюнках:

„Бім - бом, дзелень - бом!“ (у фарбах). 9,875.
 Теж. (в чорн. фарбі, для розмальов.). 2.166.
 „Прибадашка“. 10.000.

До цього ж розділу треба також до-
 лучити:

Кобзарик (Мальована казочка).
 Читанка (Букварик для дітей з малюнк.).

в) Переклади та переробки.

Андерсен Хр. Снігова королева. 5.000.
 " " Салочок. Вельможні та прості.
 " " Свинка-скриляка.
 " " Казки, кн. I. 10.000.
 Амліс Ел. — Шкільні оповідання, кн. I. 5.000.
 " " Теж, кн. II. 8.445.
 " " Шкільні товариші. 10.000.
 Бічер-Стоу Г. Томова хатка. 10.000.
 " " Дядькова Томова хатка, або
 життя рабів негрів.

Грінченко В. Робінзон. 10.000.
 Занд Ж. Дуб—говорун.
 Кіплінг Р. Той кіт, що ходив, де хотів.
 Лагерльоф С. Три оповідання про Христа.
 Макушинський К. Дуже чудні казки.
 " " Швець Копитко й Селех-
 Квак.

Мамин-Сібіряк. Старий горобець.
 " Пригоди статечної миші.
 " Казка про ворону-головку
 чорненьку та маленького
 канарика - пташечку жов-
 теньку.
 " Ворона та канарик. 5.000.

Тальбот. Старшини у Вільбайській школі.
 10.000.

Твен М. Принц та бідак. 10.000.
 Томпсон Сетон Е. Подорож дикої качки. 25.000.
 " " Вулі, чабанський пес. 25.000.
 " " Наші приятелі.
 " " Бінго.

Уайльд О. Щасливий принц.
 Уайльд і Макушинський К. Дарунок дітям.
 „Богданів синок“ (переказ. за О. Рого-
 вою. 10.000.

„Тиміш Хмельниченко“ (за О. Роговою — М.
 Загірня). 10.000.

„Врат і сестричка. Семеро Гайворонів“ (з
 чеськ. ор. С. Русова). 18.000.

„Казки“ (з англійськ. ор. С. Вольська). 13.000.
 Карафіат Я. Про те, як один хлопець опо-
 відав казку та й не скінчив її.

„Чешські оповідання для дітей“ (О і М. Кри-
 винюки).

Дальший, розділ — видання, що сто-
 суються питань **соціально-економічних**. З
 цих видань ми перш за все виділимо ті, які
 можна зібрати під заголовком:

Кооперація.

Бертран Л. Що повинен знати кождий спо-
 живач. 7.000.

„Кооперація і соціалізм. 7.000.
 Брижань Ів. Короткий курс практичних
 вказівок для щотоводів і курсистів по споживчій
 кооперації.

Бухановський Л. Фінансова і економічна
 політика і кооперація.

„В царстві кооперації“.
 Ганжук Ф. Боротьба кооперації з капита-
 лизмом.

Егоров Є. Рахівництво для сільських спо-
 живчих товариств. 20.000.

Жид Ш. Майбутність кооперації. 17.000.
 Крижановський Ф. Кооперативний земельний
 банк.

Левицький М. Про хліборобські спілки-
 артлі.

Мартос Б. і Сіявський О. Хліборобські
 спілки.

Михайлюк К. Що повинні знати й робити
 служанці в молоч. спілці.

Омельченко Ів. Соціалізація землі і сільсько-
 господарські спілки.

Силенко А. Електрика на селі і кооперативи.
 Тотоміанц О. Принципи і теорія коопера-
 ції. 7.000.

Труди I-го Всеукр. з'їзду представників со-
 юзів спожив. кооперат. у Києві. 3.000.

Туган-Барановський М., проф. Продукційні
 підприємства кооперативів з точки погляду ко-
 оперативної теорії.

Туган-Барановський М., проф. Кооперативний ідеал.

Туган-Барановський М., проф. Кооперація, соціально-економічна природа її та мета. 15.000.

Шаповал М. Лісова промисловість на Україні й кооперація.

Шеметів К. Організація торгівлі в споживчих товариствах. 20.000.

Поруч з реєстром видань по кооперації треба навести видання, в яких освітлюються *природні багатства України, а також становище України в добу будівництва нової держави.*

Бухановський Л. Народне господарство і міжнародне економічне становище України на порозі державного будівництва.

Дзінкевич Б. Продукція хліба на Україні.

Красівський Л. Геологія в Міністерстві Земельних Справ і меліораційні роботи на Україні.

Лисин Б. Глина та глиняна промисловість.

Оппоков Є., проф. Торф'яні багатства України.

Тутковський П., пр. Підземні води України.

" " Український янтарь (Бурштин).

Чірвінський В., пр. Фосфорити на Україні.

Чопівський Ів. Цукрова промисловість на Україні.

" " Графіт на Україні.

" " Економічні нариси. Природні багатства та велика промисловість України.

" " Природні багатства України, ч. 1.

Шаповал М. Лісова справа на Україні.

Дуже мало вийшло книжок, що освітлюють *національне питання.* Мавмо тільки:

Донцов Д., др. Енгельс, Маркс і Ляссаль про неісторичні нації. 10.000.

Залізник М. Нариси про національне питання. 15.000.

Каутський К. Визволення націй.

До певної міри сюди можна додати:

Гуммерус Г., др. Самостійна Фінляндія. 5.000.

Д. Г. Ірландська республіка. 15.000.

Ляля Ляйпат Рай. Сучасне політичне становище Індії. 5.000.

Ще менше присвячено видань *земельній справі:*

Бейер М. Соціалізація чи земельна власність?

Залозецький Р., пр. Земельна реформа на Україні.

Щадилов О. Аграрна реформа і прогрес сільськ.-господарства.

Не дуже пощастило й *соціалістичній літературі.* Цю останню розіб'ємо на *видання теоретичного характеру:*

Кампфаер П. Соціал-демократія в світлі культурного розвитку.

Каутський К. Патріотизм, війна і соціал-демократія. 5.000.

Кульчицький, Л. Федералізм і соціалістична політика. 10.000.

Маркс К. та Енгельс Ф. Комуністичний маніфест,

й видання що мають характер *історичних матеріалів:*

Драгоманів М. Нарис української соціалістичної програми. 30.000.

Постанови першого всеукр. з'їзду соціалістів самостійників (Київ).

Резолюції і постанови V конгресу українськ. соц.-дем. партії.

Степанюк В. і Довбищенко Я. З історії укр. соц.-демократичного руху (1900—1918 р. р.).

Вийшло також кілька видань, присвячених *економіці* (крім кооперації):

Залізник М. Сучасна велика індустрія та її значіння. 15.000.

Карнеджі А. Царство інтересу.

Каутський К. Економічна наука Карла Маркса.

Порш М. Україна в державному бюджеті Росії.

Неможна тут замовчати й двох видань на мові російській:

Стебницький П. Украина въ экономикѣ Россіи.

Шугаевскій В. Монета и денежный счетъ въ Лѣвобережной Украинѣ въ XVII вѣкѣ.

Коли ще виділити в окремий гурт два *видання про державний лад:*

Загірня М. Який був лад в Атенській державі.

Залізник М. Державний устрій Німеччини. 15.000.

то всі інші книжки цього типу можна завести до підрозділу, присвяченого *публіцистиці:*

Гетьманець Гр. До страшних днів у Києві. Українізація чи дискредитація?

Гортер Г. Історичний матеріалізм.

Грушевський М., проф. На порозі нової України.

Гуссов В. Українська літературна мова, її відношення до народньої, сучасний стан і будучина.

Донцов Д., др. Культура примітивізму.

" Українська державна думка і Європа.

" Міжнародне положення України і Росія.

Драгоманів М., пофр. Пропащий час. Україна під московським царством (1654—1876). 15.000.

Ефремов С. Під обухом. 4 000.

Заклинський Р. Ів. Франко як публіцист. 10.000.

Левинський В. Причини світової війни.

Назарук О., др. Формальні проблеми української державности. 12.000.

Охримович Ю. Короткий нарис розвитку української національно-політичної думки. 15.000.

Порш М. Україна і Росія на робітничім ринку.

Рудницький М. Багата література.

Стебницький П. Поміж двох революцій. 10.000.

Шаповал М. Шевченко і Самостійна Україна.

Шелухин С. На пекучі теми.

Шульгин О. Політика. 5.000

Яринович А. Буржуазна Рада.

До цього розділу також стосуються:

Gassenko G. jst Cholmland Polnisch oder Ukrainisch?

Les Annales de l'Ukraine. 1.500.

Левицький М. Языкъ, нарѣчіе или говоръ?

Поруч треба також навести реєстр *видань чисто агітаційного характеру:*

Баран М. Професійні Робітничі Союзи.
 Бондарь В. Московська петля.
 Левицький М. І ворогам і добрим людям.
 Позбавлення України від большевиків.
 Прихілько. В оборону україн. мови.
 Український Катехизис (Поет.).
 Чого прийшли німці на Україну?
 Шумлянський Ф. Кохаймось в рідній мові.
 Коваленко-Коломацький Г. Изучайте український яззык.

Театр і п'єси.

Богун М. Державний балаган, або народний театр і театральна рада.
 Кисіль О. Український вертеп. 3.000.
 Васильченко С. Драматичні твори. 5.000.
 " " В холодку. 5.000
 " " Зіля Королевич. 5.000.
 Винниченко В. Панна Мара. 14.540.
 " " Базар.
 " " Чорна пантера і білий медвіль. 15.000.
 Гоголь М. Ревизор. 15.000.
 Грінченко Б. Степовий гість.
 Барпенко-Карий Ів. Бурлака. 5.000.
 " " Розумний і дурень. 5.000.
 " " Мартин Боруля. 5.000.
 " " Наймичка. 5.000.
 " " Бондарівна. 5.000.
 Кобець О. В Тарасову ніч. 10.000
 Котляревський Ів. Наталка-Полтавка.
 Кропивницький М. По гевизії.
 " " Помирились.
 Пачовський В. Малий Святослав хоробрий.
 Старицька-Черняхівська Л. Останній сніп. 10.000.
 " " Гетьман Петро
 Дорошенко. 10.000.
 Старицький М. Богдан Хмельницький. 10.000.
 Стороженко О. Гаркуша. 15.000.
 Товстонос В. Жінка з голосом. 20.000.
 " " День правди. 20.000.
 " " Містерія. 20.000.
 " " Культурна місія. 20.000.
 " " Круча.
 Українка Л. Боярня.
 Черкасенко С. Казка старого млина.
 " " Хуртовина.
 " " Про що тирса шелестіла.
 " " Страшна помста (по Гоголю). 15.000.
 " " Жэх.
 " " Повинен.
 " " Чорна Рада. 15.000.
 Шевченко Т. Назар Стодоля. 10.000.
 Яновська Л. Дзвін до церкви скликає, та сам у їй не буває. 5.000.
 " " Четверта аксіома. 5.000.
 " " Людське щастя.
 " " Жертви. 3.000.
 " " На сіножаті.
 " " Повернувся з Сибіру.
 Гавптман Г. Затоплений дзвін. 15.000.
 " " Ганнуся. 7.000.
 Гофмансталь Г. Жэх.
 " " Смерть Тиціана.
 Гальбе М. Молодість.
 Лерберг Ш. Пан (вид. „Рух“).
 " " Пан. (вид. „Шлях“).
 Метерлінк М. Непроханий гість.
 " " Синя пташка. 4.000.
 Мірбо О. Злодій. 15.000.
 Стріндберг А. Самум. 5.000.

Та ще маємо цілу нізку старих і новіших „проб пера“:

Альбіковський М. Сатанаїл.
 Басько Ф. Теща в хату—нема ладу.
 Безпалов Ф. Машкара.
 " " Хитрий швець.
 Велісовський. Бувальщина. 10.000.
 Дмитренко. Кум Мірошник, або сатана у бочці. 20.000.
 Ельський Л. Весняної ночі.
 Ковальчук П. Циганка Радда.
 Колесниченко Т. Чах.
 Крижанський К. Сваволя.
 Левченко Г. Юрко Огневик.
 Островський О. Нірвана.
 " " Гетьман Ів. Мазена.
 " " Стрільці.
 Підгірянка М. Сон на могилах.
 Тогобочний І. Жидівка вихрестка
 Толь М. Хвилини зневірья і шукань.

Історичні видання.

Антонович П. Коротенька історія Волині.
 Багалій Д., пр. Історія Слобідської України.
 Гетьманець Гр. Славний лицарь Байла Вишневецький. 25.000.
 Григорев-Нап. Історія України в народніх думах та піснях. 10.000.
 Грінченко Б. Як жив український народ.
 Грушевський М., пр. Всесвітня історія в короткім огляді. ч. IV.
 " " Теж. ч. V.
 " " Теж. ч. VI.
 " " Старинна історія. Греко-Римський світ.
 Донцов Д., др. Похід Карла XII на Україну.
 Дорошенко Д. Коротенька історія Чернігівщини.
 Драгоманів М., пр. Про укр. козаків, татар та турків.
 Костомарів М. Історія України в життєписах визначніших еї діячів.
 Огієнко Ів. Українська культура. Кор. історія культурного життя укр. народа. 50.000.
 Лечуй-Левицький Ів. Унія і Петро Могила.
 Нібур. Оповідання про давніх героїв. 10.000.
 Різниченко В. Смерть Мазени.
 " " Пилип Орлик.
 Ростовцев М. Давне минуле нашого півдня. 10.000.
 Степовий В. Запорожський зімовник.
 Українка Л. Стародавня історія східніх народів.
 Чеховський В. Боротьба чехів за волю й правду в часи Івана Гуса.
 Широцький К. Колівщина. 10.000.
 Яворницький Д., пр. Як жило славне запорожське військо низове.

Сільське господарство та ветеринарія.

Агроном і Кооператор, II зб.
 Теж, III зб.
 Архипенко Є. Щоденник пасішника.
 Грицько-Кулачок Д. Про городину.
 Мороз П. Цукрові буряки.
 Нестеровський. Перегон бжіл з дуплянок та колод в рямковий вулик і з одного рямкового до другого.

- Невинський О. Де-що про заведення пасішного хазяйства.
 " Користь бжіл та доходи від пасішництва.
 Сачківська О. Про молочарство.
 Терниченко А. (ред.) Агрономичний порадиш по хліборобству, зб. I.
 " Теж по скотарству, II зб.
 " Теж по організації господарства, III зб.
 " Грунтознавство.
 " Пшениця (агр. мон.).
 Чикаленко Є. Чорний пар та плодозмін. 15.000.

Останні розділи можна розмістити в такій черзі:

Етнографія. Мовознавство.

- Грушевський О., пр. 3 етнограф. студій Ів. Франка.
 Рклицький С. Пісні люду нашого про панщину й волю.
 Свенціцький Ід., доц. Основи науки про мову українську. 50.000.
 Сумцов М., пр. Слобідсько-укр. історичні пісні.
 " Начерк розвитку укр. літер. мови.
 " Старі зразки україн. народ. словесности.

Словники.

- Багрій Г. Кишеньковий моск.-укр. словник.
 Дубровський В. Словник моск.-укр. Словник укр.-моск (4, 5, 6 вид.).
 Коломийченко М. Словник моск.-укр.
 Канівець М. Рос.-укр. словник.
 Лебідь Д. Українська мова. Рос.-укр. словник та зразки паперів укр. мовою.
 Перебендя І. Рос.-укр. словник.
 Степаненко Б. Рус.-укр. словник.
 Т-во „Час“. Моск.-укр. словник (I і 2 вид.) 25.000
 Терпило П. і П. Російськ.-укр. словник.
 Термінолог. збірник М-ва Шляхів, ч. I.
 Моск.-укр. термін. словник (додат. I до збір.).
 Укр.-моск. терм. словн. (додаток II до збір.).
 Голоскевич Г. Українськ. правописний словничок, вид. II. 15.000.
 " Теж. вид. III. 35.000.
 Ніковський А. Український правопис. Словничок, ч. I. 15.000.
 Пиптенко З. Словник чуж. слів, що вживаються в укр. мові.
 Технічна термінологія. в. I. Статика. 5.000.

Історія письменства.

- Бойко В. Марко Вовчок. (Історично-літ. начерк.) 5.000.
 Грушевський О. З сучасної укр. літератури, ч. I. Укр. повістярі другої половини XIX в. 10.000.
 " З новітніх дослідів і матеріалів про Шевченка.
 Дорошенко Д. П. О. Куліш.
 " " На громадській роботі (про П. Куліша). 10.000.
 Зайцев П. Оксана. Перше кохання Шевченка. 5.000.
 Лепкий Б. Про життя і твори Т. Шевченка.
 Мандичевський Ів., др. Слово о полку Ігоревім (1188). (Літ. реконстр.).

1323

- Марковський М. Іван Франко (спроба літер. характ.).
 Огієнко Ів. Граматика О. Павловського. 5.000.
 Петлюра С. Незабутні. (Літ.-крит. мініатюри). 10.000.
 Смаль-Стоцький Ст., др. Діди, батьки і внуки у Шевченка.
 Сумцов М., проф. Історичні зразки укр. літературного єднання.
 " " Українські співці й байкарі.
 " Характерник. Мазена в історії й літературі та для сучасности.
 Щепотьєв В. Розмови про україн. письменників, ч. I.

Біографії.

- Вовк-Сіроманець. Життя і праця Симона Петлюри.
 Гетьманець Гр. Батько укр. повісти (Гр. Квітка-Основ'яненко). 20.000.
 Гетьманець Гр. Борець народній (Т. Шев.).
 " " Хто такий Т. Шевченко. 25.000.
 " " Поет народолюбєць (Павло Грабовський). 25.000.
 " " Наші перші народолюбці і письменники-поети. 20.000.
 Доманицький В. Життя Т. Шевченка. 20.000.
 " " Смерть за правду. 10.000.
 Еленбоген В. Рихард Вагнер 10.000.
 Коваленко Гр. Єв. Гребінка.
 Коваленко-Коломацький Гр. В дні журби і печалі (до 5 років смерті М. Коцюбинського).
 Тищенко Ю. Хто такий В. Винниченко. 40.000.
 Щукин П. Коротенька біографія Т. Шевченка.

Бібліографічні джерела.

- Матеріали до укр. бібліографії, т. IV. (Льв. Наук. Т-ва). Спис творів Івана Франка з додатком статей до нього і рецензій на його писання.
 Огієнко Ів., доц. Укр. мова. Бібліогр. покажчик до вивчення мови. 10.000.

Релігія та церква.

- Алексій архієп. Молитовник. 50.000.
 Антонович П. Закон Божий, рік I. 85.000.
 Білоусенко О. Життя Ісуса Христа.
 Братерський І. Церковне панство на Україні.
 Ванькевич К. Коротенький христ. прав. катехизис з додатком щоден. молитов укр. вимовою.
 Ванькевич К. Молитовничок щоден. молитов.
 " " Священна Історія Старого Завіту.
 Геращенко. Молитовник. 125.000.
 Коваленко Гр. Арабська земля і Магометова віра.
 " " Велика віра Азії (про Будду).
 Коротенький Молитовник та Великі Свята церковні.
 Курдиновський З. Оповідання з св. письма Старого і Нового Завіту для початкових шкіл.
 Святе Євангеліє укр. мовою (Херс.).
 Теж (Київ). 35.000.

Музика.

- Борецький В. (сл. Н. Кибальчич). Романи „Весняна ніч“.
 Давидовський Г. „Під згуком рідної пісні“ (Муз. драма).
 " " „На чужині“.
 Демуцький П. Нар. укр. пісні, I дес.
 " " Теж, 2 дес.
 " " Три українські пісні. 5.000.

1324

Квітка К. (З голосу Л. Українки). Народні мелодії. ч. II.

Кошиць О. „Ой, летять, летять три соколи“. 3.000.

„Біду собі купила“. 3.000.

„Чайка“. Дума чорноморська. 3.000.

Перший десяток пісень. 10.000.

Другий десяток пісень. 10.000.

Крижанівський В. „Мрія“ (скрип).

„Колядки“. Вид. 2-ге. 11.000.

Лисенко М. Марш до драми Л. Стар.-Черняхівської „Гетьман Дорошенко“.

Стеценко К. (сж. К. Малицької) Шевченкові Кантата).

Мистецтво.

Біляшевський М. Наші національні скарби.

Голубець М. Українське мистецтво.

Крепякевич І. З козацької сфрагистики.

Луначарський А. Пролетар. і мистецтво. 10.000.

Модзалевський В. Основні риси україн. мистецтва.

Обюртен В. Мистецтво вмірає.

Пош В. Пам'ятка для артистів-архітектів, домовладик та мулярських майстрів 5.000.

Широцький К. Стародавнє мистецтво на Україні.

Ернст Ө. Художественныя сокровища Києва пострадавшія вь 1918 г.

Військові видання.

Богоявленський С. Коннозаводство, розвід коней і підновлення кінноти війська на Україні.

Гінтілло В. Медична освіта (для вояків).

Євтимович В. Моск.-Укр. словник для військових.

Правильник піхотинців. (У. С. С.) Впоряд. част. I.

Статут дисциплінарний.

Статут про суди честі.

Статут укр. козаків (Вид. Головн. Упр. Генер. Коз. Ради).

Медичні видання.

Захмарний, лік. Про пошесті.

Левицький М., др. Про холеру.

Максименко Д. Лікарські і пахучі рослини.

Вказівка культури збирання цілючих вданнів і споживку.

Рапон, С. Формули редуційного методу імпрегнації нервової тканини азотно-кислим сріблом.

Рос.-укр. словничок медичної термінології. (Вид. „Укр. Медичних Вістей“).

Зубковський Н. О миргородскомъ минер. „гоголевскомъ источникѣ“ (вид. місц. „Просвіти“).

Юридичні видання.

Ванько Е. Кишеньковий рос.-укр. правничий словник. Для адвокатів, суддів, нотарів та урядовців.

Зразки судових актів.

Короткий рос.-українськ. правничий словник (Полт. Правн. Т-ва).

Кротевич К. Суд на Україні і його завдання в сучасний мент.

Лащенко Р. Як одбуваються позви на суді мировім. 5.000

Ловецький Ф. Короткий моск.-укр. словник для юристів.

Спекторський Є., проф. Основи права державного. 10.000.

Видання інформаційні.

Всеукр. з'їзд покалічених вояків 10-20 липня 1918 р. у Києві. (Відбит. з „Вістника М-ва Нар. Здоров.“).

Гранковський О. Зразки й форми ділових паперів.

Дніпровський Союз Споживчих Союзів—Всеукраїнський центр споживчої кооперації. 15.000.

Журнали і протоколи комісії Губ. Нар. Ради (Київ).

Каталог першої виставки укр. старовини. (Лебедин).

Козоріс М. Просвіта і її праця (інструкція для „Просвіт“).

Плевако М. Що таке Просвіта і як її заснувати. Про Укр. Нар. Коопер. Банк.

Статут Київськ. будівельного кооператива „Оселя“.

Статут Всеукр. Учнт. Видавн. Союзу „Всеувано“.

Статут укр. правосл. братства ім. святих Кирила та Мефодія.

Степовий В. Ненаситець (відомости для мандрівників).

Українська службова термінологія й зразки службов. паперів. (Зладив В. М. Р.-Б.) Вид. не офіц.

Яку користь дають т-ва „Просвіта“ та „Народній Дім“ і як їх закладати.

Календарі.

Календарик для С. Стр. і жовн.-українців на р. 1918 (Укр. Жін. Ком. помочи для ранених. Відень).

Календарь на р. 1918 (Благод. Т-ва).

Одривний календарь „Час“ на р. 1918. 85.000.

„Товариш“—кооп. кал. на р. 1918. 50.000.

Товариш імігранта на р. 1918. (Scranton).

Які-б великі хиби не мав наш огляд, ми бачимо, що українська книжкова продукція за рік 1918 виглядає не бідно, навіть, зовсім „як у людей“. Вона не то що примушує забути про гидотне гетто „8-го місця“, вона свідчить, що ми зробили далеко більше, як у 1917 році, що ми пішли вперед прискоренням, широким кроком.

Так, пішли, але... які перспективи?

Зруйновані до решти основи друкарської справи, понівечені паперові фабрики, і викликаний цим паперовий голод, побиті черенки, неймовірно дорогі кліше й занепад літографій, брак фарб,—це все такі чинники, які не лишають двох думок про ближче майбутнє української книжкової продукції.

Не хочемо впадати в сум, наш традиційний український сум, але ж мусимо підкреслити, що цей рік надовго може бути незрівняним, недосяжним по кількості видань і накладів.

С. Паночіні.

Благодійне Товариство видання загально-корисних та дешевих книжок.

Показчик видань за 1898 — 1918 рр. ¹⁾

1. *Степовикъ, О.* Корисні звірятка. 1899, 3.000. ²⁾
„ *Те-ж.* Вид. 2-ге. 1902, 10.000.
2. *Степовикъ, О.* Про городьну. 1899, 5.000.
„ *Те-ж.* Вид. 2-ге. 1902, 10.000.
3. *Барвинокъ, Г.* Молодыча боротьба. 1899, 5.500.
4. *Кулишъ, П.* Орыся. 1900, 11.633.
5. *Барвинокъ, Г.* Вирна пара. 1900, 10.100.
6. *Немоловський, Ф.* Бжильництво. 1900, 3.000.
„ *Те-ж.* Вид. 2-ге. 1904, 15.000.
7. *Комаръ, М.* Оповідання про Антона Головатого. 1901, 15.000
8. *Кониський, О.* Оповідання про Тараса Шевченка. 1901, 25.000.
„ *Те-ж.* Вид. 2-ге. 1914, 7.500.
9. *Чикаленко, Є.* Розмова про сельське хазяйство, кн. IV. Выноградъ. 1901, 10.000.
„ *Те-ж.* Вид. 2-ге. 1903, 15.000.
„ *Те-ж.* Вид. 3-те. 1911, 10.000.
10. *Вагановъ, С.* Розмова про сухоты на рога-тій худоби. 1901, 15.000.
11. *Кулишъ, П.* Выговщина. 1901, 15.000.
12. *Комаръ, М.* Оповідання про Боглана Хмельницького. 1901, 25.000.
13. *Коваленко, Г.* Видъ чого вмерла Мелая. 1902, 10.000.
„ *Те-ж.* Вид. 2-ге. 1910, 5.000.
14. *Гринченко, Б.* Оповідання про Івана Котляревського. 1902, 10.000.
15. *Чикаленко, Є.* Розмова про сельське хазяйство кн. III. Сіяни травы. Вид. 2-ге. 1902, 20.000.
„ *Те-ж.* Вид. 3-те. 1910, 10.000.
„ *Те-ж.* Вид. 4-те. 1913, 10.000.
16. *Загирня, М.* Добра порада. Вид. 2-ге. 1902, 10.000.
17. *Гринченко, Б.* Оповідання про Евгена Гребинку. 1902, 10.000.
18. *Имшенецький, В.* Про пощести або льхи хворобы. 1902, 10.000.
19. *Чикаленко, Є.* Розмова про сельське хазяйство, кн. II. Худоба. Вид. 2-ге. 1902, 10.000.
„ *Те-ж.* Вид. 3-те. 1907, 10.000.
„ *Те-ж.* Вид. 4-те. 1910, 15.000.
20. *Чикаленко, Є.* Розмова про сельське хазяйство, кн. V. Садъ. 1903, 15.000.
„ *Те-ж.* Вид. 2-ге. 1908, 10.000.
„ *Те-ж.* Вид. 3-те. 1912, 10.000.
21. *Хто робить, той и має* (про Гартфильда). 1903, 10.000.
22. *Чикаленко, Є.* Розмова про сельське хазяйство, кн. I. Чорний паръ та плодозминъ. Вид. 3-те. 1903, 10.000
„ *Те-ж.* Вид. 4-те. 1908, 10.000.
„ *Те-ж.* Вид. 5-те. 1910, 20.000.
„ *Те-ж.* Вид. 6-те. 1918, 15.000.
23. *Загирня, М.* Мудрий учитель (Оповід. про Сократа). 1903, 20.000.
24. *Загирня, М.* Якъ выгадано машыною йиздыты. 1903, 10.000.
25. *Ган-ко, М.* Якъ дбаешъ, такъ и маешъ. 1904, 15.000.
26. *Шевченко, Т.* Наймычка, поема. 1904, 24.900.
27. *Русовъ, О.* Прыгода на хутори (метеорологія). 1904, 20.000.
28. *Русова, С.* Божа искра, оповідання про Рафаеля. 1904, 10.000.
29. *Шевченко, Т.* Катерына. 1905, 15.000.
„ *Те-ж.* Вид. 2-ге. 1909, 10.000.
30. *Кониський, О.* Ходимо за Нымъ. 1904, 10.000.
31. *Вилоусенко, О.* Впнокъ (чытанка). 1904, 5.000.
32. *Рыльський, Т.* Сильськи прыгоды (про выпасы). 1904, 10.000.
33. *Задера, Г.* У лытыны головка болыть — у матери сердце (якъ годуваты та доглялаты малыхъ дитей). 1905, 10.000.
34. *Загирня, М.* Пиль землею (оповідання про шахты). Вид. 2-ге. 1905, 5.000.
35. *Загирня, М.* Оборонецъ покрывженихъ (оповідання про Линкольна). 1905, 6.000.
36. *П. Е.* Мале, та розумне (опов. про мурашок). 1905, 5.000.
37. *Русова, С.* Середъ виноградаривъ пивденной Франції. 1905, 5.000.
38. *Дорошенко, Д.* Якъ видкрито Новый Свить. 1905, 5.000.
„ *Те-ж.* Вид. друге. 1919, 10.000.
39. *Доманыцький, В.* Товарыськи крамьници. 1906, 5.000.
„ *Те-ж.* Вид. 2-ге. 1907, 5.000.
„ *Те-ж.* Вид. 3-те. 1912, 10.000.
40. *Дорошенко, Д.* На громадській роботы (про П. Кулиша). 1906, 5.000. ³⁾
41. *С-ий, А.* Первоучители слав'янъ (про Кырыла и Мефодія). 1906, 5.000.
42. *Койтка, К.* Правда що-до выборивъ, кн. I. 1906, 5.000.
43. *Те-ж.* Кн. II. 1906, 5.000.
44. *Левицький, М.* Петрусивъ сонъ. 1906, 5.000.
„ *Те-ж.* Вид. 2-ге. 1910, 10.000.
„ *Те-ж.* Вид. 3-те. 1918, 15.000.
45. *Василенко, В.* Вжитки селянські по Полтавщині. 1906, 5.000.
46. *Русова, С.* Український букварь. 1906, 5.000.
47. *К.* Початки науки про права конституційні. 1906, 5.000.
48. *Р. С.* Як люде живутъ у Норвегіі. 1906, 5.000.
49. *Веретельник, А.* Оповідання про Вука Караджича. 1906, 5.000.
50. *Доманыцький, В.* Смерть за правду (про І. Гуса). 1906, 5.000.
„ *Те-ж.* Вид. 2-ге. 1915, 5.000 ⁴⁾
51. *Грушевський, М.* Про старі часи на Україні. 1907, 25.000.
52. *Снарченко, А.* Про незродоправство. Кн. I. 1907, 5.000.
53. *Бородаєвський, П.* Як розвести на піску сосновий бір. 1907, 5.000.
54. *Мазуренко, В.* Про химию. 1907, 5.000.
- 55/а. *Корольов, В.* Ветеринарні поради, кн. I „Зверхні хворобы“. 1908, 4.500.

¹⁾ Див. ст. О. Вілоусенка „Північний Огняк“ (Книгарь, № 9, травень 1918) з загальною характеристикою видавничої роботи Благодійного Товариства.

²⁾ Перше число показує рік видання, а друге тіраж видання.

³⁾ *Те-ж.* Вид. 2-ге. 1919, 10.000.

⁴⁾ *Те-ж.* Вид. 3-те. 1919, 10.000.

- 55/б. *Корольов, В.* Ветеринарні поради, кн. II—*„Хвороби на копиті“*. 1908, 2.500.
- 55/в. *Корольов, В.* Ветеринарні поради, кн. III—*„Хвороби шкіри“*. 1908, 2.500.
- 55/г. *Корольов, В.* Ветеринарні поради, кн. IV—*„Внутрішні хвороби“*. 1908, 2.500.
- 55/д. *Корольов, В.* Ветеринарні поради, кн. V—*„Поместі на худобі“*. 1908, 2.500.
- 55/е. *Корольов, В.* Скотолічебник (Ветеринарні поради). Всі 5 кн. вкупі з додатк. 1908, 2.500.
56. *Сьогобочний, Гр.* Про Павла Грабовського. 1908, 3.000.
57. *Бородасвський, С.* Про кредитні кооперації. 1909, 5.000.
58. *Кульжинський, М.* Роберт Овен. 1909, 3.000.
59. *Коваленко, Г.* Клопіт в селі Білашівці. 1910, 5.000.
60. *Русова, С.* Початкова географія. 1911, 5.000.
61. *Корольов, В.* Домашня птиця. 1910, 5.000.
62. *Маленький кобзарь*. 1911, 10.000.
63. *Степовик, О.* Оповідання про рослини. 1911, 3.000.
64. *Дункевич, В.* Підземне царство. 1911, 3.000.
65. *Черкасенко, С.* Різна школа. 1912, 5.000.
66. *Наш, Гр.* Мораль. 1912, 4.000.
67. *Дункевич, В.* Історія землі. 1912, 3.000.
68. *Єфремов, С.* Борис Грінченко. 1913, 5.000.
* Те-ж. Вид. 2-е. 1918, 10.000.
69. *Левницький, М.* Лікарський порадник. 1913, 4.000.
70. *Галицинська, Є.* Земська страховка. 1914, 3.800.
71. *Дункевич, В.* Життя людського тіла. 1915, 5.000.
72. *Ростовцев, М.* Давнє минуле нашого Півдня. 1916, 4.035.
* Те-ж. Вид. 2-ге. 1918, 10.000.
73. *Єфремов, С.* Іван Франко. 1916, 4.000.
74. *Кисіль, О.* Український вертеп. 1918, 3.000.
75. *Календарь на 1917 р.* (книжка). 1916, 8.050.
76. *Нібур.* Оповідання про давніх героїв. 1916, 4.000.
* Те-ж. Вид. 2-ге. 1918, 10.000.
77. *Чикаленко, Є.* Розмова про мову. Вид. 2-ге. 1918, 20.000.
78. *Календарь на 1918 рік* (книжка). 1917, 9.890.
79. *Дорошенко, Д.* По рідному краю. 1918, 10.000.
80. *Календарь на 1919 рік* (книжка). 1918, 10.000.

Видавничча хроніка.

● Видавництво „Криниця“ у Києві друкує такі книжки: *П. Улицький*: „Новий шлях“ (Систематичний збірник арифметичних задач і прикладів з методичними вказівками, розрізними таблицями й малюнками); *М. Чечель*. Тригонометрія; *О. Білоусенко*: Було колись. Читанка з поля історії, т. II, III, IV; *О. Білоусенко*: Світає. Наше відродження. Т. I, II.

● Те-ж видавництво друкує для „Народної бібліотеки“ вибрані оповідання *Куліша*, *Марка-Вовчка*, *Стороженка*, *Ковиського*, *Нечуй-Левицького*, *Васильченка* та инш.

● Воно-ж готує до друку такі оригінальні переклади для „Світової бібліотеки“: *Гі-де-Монасан*: 1329

Волоцюга й инш. новелі; *Метерлінк*: Непрохана чужинка; *Смерть Тентазіля*. П'єси; *Дікенс*: *Давид Коферфільд*; *А. де-Мюссе*: *Лорензаціо*.

● Т-во „Вернигора“ у Києві видрукувало у Відні першу частину „*Фауста*“ *Гете* в перекладі *Д.м. Загула*. В Києві одержано поки що коректурні примірники. Переклади зроблено гарною мовою і легким віршом. Поруч давньої роботи *д-ра Ів. Франка* (друк. р. 1882) це вже другий укр. переклад першої частини „*Фауста*“. Третій, що належить *д. Улезко*, в друку ще не з'являвся.

● Вчений комітет Нар. Мін. Зем. Справ і де які його Відділи приступають до друку власних праць. Віддано до друку такі книжки: *П. А. Тутковський*: Бібліографічні матеріали по сільсько-господарству України (труди Вч. Ком.); *О. А. Яната*: Спостереження над бур'яном на Харьк. крайовій досвідній с.-г. станції за 1914 р. (труди Батанічн. Від.); *П. А. Тутковський*: Бібліографічні матеріали по метеорології України (труди Метеорол. Від.).—Виготовлено до друку: *М. Г. Данилевський*: Бібліографічні матеріали по метеорології України (додаток 1-ий до метеорології Тутковського); *І. Селецький*: Короткий огляд стану метеорологічної сітки Укр. (труди Метеорол. Від.).—Готуються до друку: Інструкція Укр. Метеорол. Ст. II порядку; *Ю. М. Висоцький*: Макрокліматичні схеми України (труди Метеорол. Від.); *Д. Ларіонів*: Матеріал до флори лікарських рослин України (труди Батан. Від.).

● Українське Наукове Товариство в Києві має незабаром видати XVIII т. своїх *Записок*, який буде присвячено пам'яті *проф. Ф. К. Вовка* і міститиме оцінку наукової праці небіжчика, як археолога-доісторика, етнографа та антрополога.

● Видавництво „Дніпросоюз“ у Києві друкує такі книжки в „Бібліотеці кооператора“: *Ш. Жід*: Про кооперацію; *Ів. Прихоженко*: Споживче Товариство; *П. Герс*: Робітничча кооперація в Німеччині.

● Те-ж видавництво готує до друку книжку *проф. М. Тузан-Барановського*—„Соціальні основи кооперації“.

● Всеукраїнський Кооперативний Видавничий Союз („Книгоспілка“) у Києві друкує книжку *Х. Барановського* „Як лядько Матвій зробився кооператором“.

● Він-же приготував до друку: *Остапенко, С.* Економічна географія; *Ніколаєв, А.* Теорія і практика кооперативного руху. Част. I; *Те-ж.* Частина II; *Кісельов, А.* Арифметика; *його-ж.* Геометрія; *його-ж.* Алгебра; *Шарко, В.* Арифметика; Част. II.

● Те-ж Видавництво готує до друку: *Шохор-Троцький, С.* Методика початкової математики; *Кантерев*. Нові течії в царині народної освіти і середньої школи; *Музиченко*. Сучасні педагогічні течії в Західній Європі і Америці; *проф. Лучинський*. Кристалографія; „Збірник“ (Підручник по природознавству); *Природничча Секція Наукового Т-ва* (Підручник для організації шкільних екскурсій по природознавству); *Д-р Володимирський*. Школа природного розвитку (біологічне угрунтування трудової школи; *його-ж.* До методу дослідження дитячої талановитости; *його-ж.* Пробудження весни, її бурі і грози в шкільному і пошкільному періоді.

● Видавничче Т-во „Дзвін“ у Києві друкує такі книжки: *П. Стах*. Поезії, т. I; *Дніпрова-Чайка*: Твори, т. II і III.

Цими днями виходить з друку неперіодичний *алманах* „Земля“, що ставить своїм завданням розробляти і освітлювати проблеми наукового соціалізму і соціально-політичних питань сучасного менту. „Земля“ міститиме статті по питаннях економічних, політичних, історії, громадського життя, фізіології і зокрема по питаннях селянського та робітничого руху і життя.

Видавництво „Серп і Молот“ у Києві незабаром випускає з друку такі брошури: 1. *Бокс і велел.* Соціалістичний катехизм; 2. *Юр. Ченур*: Земельна справа в питаннях та відповідях.

Видавництво „Сонце“ у Києві друкає букварь *Я. Ченіги*, в якому з'єднані принципи словесного й звукового методів (з багатьма малюнками).

Видавництво „Українська Книжка“ у Львові незабаром випускає з друку такі книжки: *О. Авдікович*: Біла голубка, збірка оповідань; *В. Гнатюк*: Баронський син в Америці, вибір з народніх казок; *Оповідання з історії України*, ч. I—Княжа доба; *Ю. Опільський*: У царстві золоті свободи, історична повість.

Літературне життя.

(Звістки та чутки).

При I-му Відділі Академії Наук засновано комісію по складанню *укр. біографічного словника*. Головним редактором буде *В. Л. Модзалевський*. Редакція одержала від акад. Тутковського цінний подарунок—бібліографію всього, що містилося по європейськ., америк. та російськ. часописах (з 1872 р.) про геологію, етнографію, історію, мистецтво, письменство України. Бібліографія ця складається з 24.000 карток.

Всіх редакторів (з головою включно) буде 5 чоловік: три для історичних діячів (давній період, лит.-руск. пер. і гетьманщина), один на діячів літератури і один на діячів мистецтва.

Редакція звертається до громадянства з проханням надсилати їй матеріали до біографій укр. діячів.

Природничий Відділ Академії теж цими днями випускає в світ свій офіціальний „Вістник“ (№ 1).

Акад. Наук обібрала відомого історика українського письменства, критика й публіциста *С. Ол. Єфремова* академиком по класі красного письменства. С. Ол. Єфремову доручено керування комісією по виданню українських класиків. Першим в серії класиків буде видано повне зібрання творів *Котляревського* з повним критичним і історико-літературним апаратом, великою кількістю ілюстрацій, з усіма варіантами й т. д. Тексти всіх творів буде перевірено по автографам та старих копіях. Видання повинно вийти в цьому році.

Академія Наук обібрала своїм членом проф. *М. Ф. Сумцова* по кафедрі укр. народн. словесности.

Ів. Трояновський готує до друку новий підручник—„Читанка по природознавству для початкової школи“.

К. Поліщук приготував до друку два збірничка: „Серед темряви“ (нариси й оповідання) і „Кривавим шляхом“ (нариси й оповідання з часів революції).

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—М. Зеров.

Зміст журналів.

Літературно-Науковий Вістник, кн. II 1919 р.

Зміст: 1. *Дмитро Маркович*: Мої гріхи; 2. *Дмитро Загул*: Червоні блиски; 3. *М. Грушевський*: Метеор. 4. *О. Олесь*: Поезія; 5. *Панас Мирний*: Повія; 6. *Христя Алчевська*: Ностигре; 7. *Вол. Дорошенко*: Західньо-українська Народня Республіка; 8. *Клим Поліщук*: Рознята душа. 9. *М. Терещенко*: Поезія. 10. *Хома Брут*: Піляшка; 11. *Микола Ковалевський*: Од романтики до реалізму; 12. *О. Грушевський*: Нове видання творів *О. Олеса*; 13. *К. Г.*: Воєнні теми в нашій літературі; 14. Бібліографія; 15. Оголошення.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря“.

1169 *Бертран, Л.*—Що повинен знати кожний споживач. Шість лекцій про кооперацію. Перекл. *О. Варава*. Бібліотека кооператора № 2. Вид. друге. В-во „Двапросоюз“. (Київ, 1919 р.). Ст. 31+1. Ц. 2 гривні.

Блажкевичь, И. П.—Краткое руководство къ изученію украинскаго языка для знающихъ русскій языкъ. 1918 р. Ст. 39+1 незнач. Ц. 1 карб. Видавництво і місто видання не зазначені.

„Було колись“.—Читанка з поля історії. Ч. I. Уложив *О. Білушенко*. В-че т-во „Криниця“. Київ, 1918 р. Ст. 173+III. Ц. 16 гривень. [10.000].

1331

Взірцевий катальог шкільної та народньої бібліотеки. Уложив *С. Сірополко*. В-че т-во „Всеувиго“. Київ. 1918 р. Ст. 31. Ц. не зазначено.

Всеукраїнський з'їзд покалічених вояків 10—20 липня 1918 року у Києві. Відчит. Окремий відбиток з ч. 2—3 „Вістника Міністерства Народнього Здоровля і Опікування“ за 1918 р. Ст. 47+1 нумер. Місце видання, видавництво і ціна не зазначені.

Гайне, Г.—Нові Поезії. Том II, кн. I. Перше повне видання в перекл. *Д. Загула* й *В. Кобилянського*. В-во „Серп і Молот“. Київ. 1919 р. Ст. 180. Ц. 12 гривень.

1332

1175 **Головко, А.**—Самоцвітя. Поезії. В-во „Молодик“. Кременчук. 1919 р. Ст. 32. Ц. 65 коп.

Грінченко, М.—Наша рідна мова. Перша читавка. В-че т-во „Всеувиго“. Київ. 1918 р. Ст. 79+1 неумер. Ц. 8 гривень.

Грунскій, Н.—Хрестоматія нової української літератури. В-во „Голось“. Київ. 1919 р. Ст. 147. Ц. 7 карб.

Грушевський, Ол.—Історичні твори Шевченка на лекціях історії. Шкільна бібліотека імені Г. З. Грушевської № 1. Київ. 1918 р. Ст. 32 Ц. 1 гр. 40 шаг.

Його-ж.—Життя і творчість Т. Г. Шевченка. 1814—1838. Шкільна бібл. ім. Г. З. Грушевської № 2. Київ. 1918 р. Ст. 32. Ц. 2 гривні.

1180 **Його-ж.**—Города В. Княжества Литовського в XIV—XVI вв. Старина и борьба за старину. Київ. 1918 р. Ст. 240. Ц. 4 р. 80 к.

Два півники. Лисичка і журавель. Дитячі казки № 9. Т-во „Вернигора“. Київ. 1919 р. Ціна 1 гр. 20 шаг.

Дніпрова Чайка.—Твори. Кн. I. В-че т-во „Дзвін“. Київ. 1919 р. Ст. 126. Ц. 7 грив.

Доманицький, В.—Смерть за правду. Пам'яті Івана Гуса. Видання третє. В-че т-во „Благодійне Товариство видання загально корисних та дешевих книжок“. № 50. Київ. 1918 р. Ст. 32. Ц. 75 коп. [10.000].

Дорошенко, Д.—Як відкрито Новий Світ (Про Христофора Колумба). Видання друге, виправлене і доповнене. Видання „Благодійного Товариства“. Київ. 1919 р. Ст. 62+2 незазн. Ц. 1 карб. 25 коп.

1185 **Єфремов, С.**—Борис Грінченко. Про життя його та діла. Видання друге, з додатками. Видання „Благодійного Товариства“. Київ. 1918 р. Ст. 61+1 неумер. Ц. 1 карб. 25 коп. [11.000].

Жід, Ш.—Про кооперацію й про зміни, які вона викликала в економічному житті. Бібліотека Кооператора № 6. В-во „Дніпросоюз“. Київ. 1919 р. Ст. 47+1 неум. Ц. 3 гривні.

Загул, Д.—На грані. Поезії. В-во „Сяйво“. Київ. 1919 р. Ст. 45+3 неум. Ц. 12 грив. [1.000].

Заливчий, Ан.—3 літ дитинства. Новелі. З портретом автора і вступним словом Гната Михайличенка. В-ня Укр. Маргії Соціалістів-Револуціонерів. Київ. 1919 р. Ст. 32. Ц. 1 карб.

Каутський, К.—Класові інтереси. Класові ідеали та громадський поступ. Вид. „Серп і Молот“. № 15. Київ, 1919 р. Ст. 32. Ц. 1 карб.

1333

1190 **Коваль, В.**—Ковюшняна. Як її розводити і яка користь од неї селянському господарству. Вид. Центр. Укр. С. Г. Коопер. Союзу. № 5. Київ. 1919 р. Ст. 38 + 2 неум. Ц. 2 карб. 50 коп.

Коваленко, Гр.—Велика віра Азії. Оповідання про Будду. В-че т-во „Сяч“, м. Черкаси. 1918 р. Ст. 41+3 неум. Ц. 85 к.

Коряк, В.—Тарас Шевченко. У. С. С. Р. Видання Всеукраїн. Літерат. Ком. Харків. 1919 р. Ст. 24. Ціни не зазначено.

Костомаров, М.—Історія України в життєвих визначніших її діячів. Переложив Олександр Барвінський. Друге виданє ілюстроване з портретом автора на спемині 100 літніх его народив. Накладом кв. Наукового т-ва ім. Шевченка. Львів. 1918 р. Ст. 493+11 неумер. Ціни не зазначено.

Кропоткин, В.—Комунізм і анархія. Перекл. С. Пилипенка. Київ. 1919 р. Ст. 18. Ціна 1 карб.

1195 **Курило, О.**—Курс українського правопсу. Підручник для шкіл і самонавчання. В-че т-во „Кривниця“. Київ. 1919 р. Ст. 157+3 неумер. Ц. 12 гривень. [10.000].

Куровець, Іван, др.—Життя і здоровля людей. Біологічно гігієнічна розвідка. Накладом автора. Львів. 1919 р. Ст. 129+1 неумер. Ціни не зазначено.

Левицький, М.—Петрусів сон. Оповідання. Видання „Благодійного т-ва видання загально корисних та дешевих книжок“. № 44. Київ. 1919 р. Ст. 32. Ц. 50 коп. [15.000].

Маркович, Д.—Твори. Кн. II. В-че т-во „Дзвін“. Київ. 1919 р. Ст. 160+2 незазначених. Ц. 11 гривень.

Мартос, Б.—Лист до 3-мляків кооператорів. Бібліотека кооператора № 5. В-во „Дніпросоюз“. (Київ, 1919 р.). Ст. 20. Ціна 1 гр. 60 шаг.

1200 **Мороз, П.**—Люцерна (Сіяна трава). Вид. Центр. Укр. С.-Г. Кооп. Союзу № 4. Київ. 1919 р. Ст. 18 + 2 неум. Ціна 1 карб. 50 коп.

Московсько-український правничий словничок. Склали В. Леонтовач та О. Єфимов. В-че т-во „Друкарь“. Київ. 1919 р. Ст. 141+3 незазн. Ц. 5 карб.

Науменко, В.—Руководство для изученія українського язика вь руских школахъ. Вид. I-й. 1) Ученіє о звукахъ; 2) Словообразованіє. Вид. т-ва „Стара Громада“ № 2. Київ. 1918 р. Ст. 65+5 неумер. Ц. 2 руб.

1334

Огієнко, И.—Курсь українського языка. Изъ лекцій по исторіи українського языка. Пособіє для студенто́въ, учителей и учащихъ старшихъ классовъ среднихъ учебныхъ за еденій. Изд. 2-е, дополненное. В-во Є. Череповського. Київ. 1919 р. Ст. 325+1+II. Ц. 7 карб. [25.000].

Оповідання з святого письма Старого і Нового завіту для початкових шкіл. Частина I. Зл. Зах. Кудріновський. (Ухвалено Педагогічним Бюро при Полт. Губ. Нар. Управі). Вид. Полтавської Спілки Сп. т-в. Полтава. 1918 р. Ст. 59. Ц. 2 гр. 60 шаг.

1205 **Українська граматка до науки читання й писання.** Зложив В. Грінченко. Видання четверте. В-че т-во „Всеувито“ у Києві. 1918 р. Ст. 64. Ц. 3 гривні 20 шаг.

Поліщук, К.—Поезії. Книжка перша. Накл. М. Гудало. Київ. 1919 р. Ст. 68+4 не- нум. Ц. 5 карб. [1.000].

Ревуцький, Д.—Українські думи та пісні історичні. В-че т-во „Час“. Київ. 1919 р. Ст. 300. Ц. 12 карб.

Різниченко, Вас.—Пилип Орлик (Гетьман-Емігрант). Його життя й діяльність. (З нагода 175 роковин з часу його смерті). Київ. 1918 р. Ст. 48. Ц. 3 карб. 50 коп.

Русова, С.—Позашкільна освіта. За- соба її переведення. Лекції, читані на поза- шкільному факультеті Київського Педагогічного Інституту. „Українська Педагог. Бібліотека“ № 14. „Українська Школа“. В-че т-во „Дзвін“. Ст. 87. Ц. 9 гривень. Місце і час видання не зазначені.

1210 **Ії-ж.**—Український букварь. По під- ручнику А. Потебні. Видання третє. В-че т-во „Всеувито“. Київ. 1918 р. Ст. 32. Ц. 2 гривні 60 шагів.

Ії-ж.—Перша читанка для доро- лих для вечірних та недільних шкіл. Видання перше. В-че т-во „Всеувито“. Київ. 1918 р. Ст. 47+3 не- нумер. Ц. 5 гривень.

Самійленко, В.—Україні. Збірка поезій 1884—1917 р. Вид. друге. В-во „Про- мінь“, м. Сміль на Київщині. 1918 р. Ст. 147 +VII+5 незазн. Ц. 6 карб.

Святе Євангеліє Господа нашого Ісуса Христа. Українською мовою. Передрук без усяких змін з видання Найсвятійшого Прави- тельствующого Синода року тисяча девятьсот одинадцятого. Видання Всеукраїнської учитель- ської Спілки. Київ. 1918 р. Ст. 208. Ц. 6 карб. 50 коп.

Смерть на яблуні. Народня казка. № 7. Т-во „Вервигора“. Київ. 1919 р. Ціна 1 гр. 20 шаг.

1215 **Соневицький, М.**—Пригоди Одиссея. Оповідання для молодіжи. Вид. „Українська книжка“. Львів. 1918 р. Ст. 89 + 7 незазн. Ц. 4 кор.

Статут Всеукраїнського Учитель- ського Видавничого Товариства „Всеу- вито“. Київ. 1918 р. Ст. 20. Ціна не зазнач.

Стеценко, К.—Початковий курс нот- ного співу (Методико-дідактичні матеріали). Шкільна секція ч. 10. В-че т-во „Вервигора“. Київ. 1918 р. Ст. 32. Ц. 60 коп.

Його ж.—Шкільний співаник. Ч. I. Т-во „Вервигора“. Київ. 1918 р. Ст. 19. Ц. 1 карб. 20 коп. (20.000).

Стюпа.—Як Петрусь мстеликів зби- рав. Оповідання з практичними порадами для дітей. В-че т-во „Друкарь“. Київ. 1919 року. Ст. 31 + 1 не- нум. Ц. 1 карб.

1220 **Терпило, П. і П.**—Українська гра- матика. Підручник для середніх та вищих почат- кових шкіл. Синтаксис. Київ. 1919 р. Стор. 71+1 незазн. Ц. 7 гривень.

Іх-же.—Українська грамати́ка Підруч- ник для середніх та вищих початкових шкіл. Етимологія. Вид. друге, поправлене. Київ. 1919 р. Ст. 96. Ц. 10 гривень.

Техни́чна термінольо́гія—прийнята Технично-Термінольо́гічною Комісією при Департа- менті професійної Освіти М. Н. О. Випуск I. Статистика. В-че т-во „Друкарь“. 1918 р. Ст. 19+1 незазн. Ц. 1 карб.

Тутковський, П.—Оливець (Нарис з історії культури). Популярно-наукова бібліотека № 1. В-во „Дніпросоюз“. (Київ. 1919 р.). Ст. 16. Ц. 1 гр. 60 шаг.

Українська службова терміноло- гія й зразки службових паперів. Зладив В. М. Р.-В. Вид. неофіціальне. Київ. 1918 р. Ст. 32. Ц. 1 карб. 15 коп.

1225 **Шаповал, М. (Сріблянський).**—Шев- ченко і Самостійна Україна (Промова на Шев- ченковому святі в м. Липовці на Київщині, 25—26 лютого 1918 р.) В-ня т-ва „Просвіта“ в м. Липовці. Ч. 2. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. не зазначено.

Шапошніков, Н. та Вальцов, Н.—Збірник арифметичних задач. Частина друга. Переклав з моск. Ол. Інчук. Фінансоване міні- стерством освіти й мистецтва. В-че т-во „Всеу- вито“. Київ. 1918 р. Ст. 202. Ц. 19 гривень.

1227 **Щадилов, Ол.**—Аграрна реформа і прогрес сільського господарства. В-во „Ц. К. Селянських Спілок“. Київ. 1918 р. Ст. 66 + 2 незазн. Ц. 2 карб. 15 коп.

Т-во „ЧАС“ останніми часами видало такі нові книжки:

Пр. Спекторський Є. Основи права державного (Пер. О. Вечерницького)	1	50
Доц. Свенціцький Іа. Основи науки про мову українську	1	60
Пр. Тимченко Є. Українська грамати́ка	2	25
Черкасенко Сп. Рідна школа, читанка I	1	30
Його-ж. Рідна школа, чит. II	2	10
Челіга Я. Задачник для початкових народніх шкіл, рік другий	—	65
Науменко В. Загальні принципи українського правопису	—	25
Челіга Я. Методичні замітки до навчання грамоти по звуковому методу	—	40
Гоголь М. Тарас Бульба (переклад М. Садовського)	2	—
Кобець О. В Тарасову ніч (драматичні картини для роковин смерті Т. Шевченка)	—	35
Де-Амічіс Е. Шкільні оповідання, кн. I. (За рідний край. Маленький лицарь. В поміч батькові. Хлопчик-барабанщик. В лікарні)	—	60
„Будні“. Оповідання з чужих мов (Джіовані Чіамполі, Родзевичової, А. Доде, Арне Гарборга, Г. де-Мопасана, К. Міксата, М. Кононницької й инш.) т. I	2	25
Олесь О. „З журбою радість обнялась“, поезії, кн. I, вид. друге	1	40
Загул Д. З зелених гір (поезії)	1	60
Садовський М. Спомини з російсько-турецької війни 1877—78 р.	1	50
„Бім-бом, дзелень-бом!“ Нар. казочка, 8 великих малюнків в багатьох фарбах художника О. Судомори	2	50
Теж у чорній фарбі для розмальовування	2	50
„Прибадашка“ Нар. казка мал. О. Судомори	3	—
Старицька-Черняхівська А. Гетьман Петро Дорошенко (драма)	—	85
Ніновський А. Український правопис (словничок)	—	75
Стінний словник старовинних українських слів	3	50
Москозсько-український словник „Час“	2	—
Американські оповідання. Упорядкував В. Старий	—	70
Старицька-Черняхівська А. Останній сніг, вид. 2	4	—
Де Амічіс Е. Шкільні товариши (щоденник школяра), 3-є вид.	—	—
Гоголь М. Ревизор, комедія (перекл. М. Садовського)	—	25
Ожешкова Е. Gloria victis. (Оповідання)	—	20
Гаршина В. Чотири дні. (Оповідання)	2	75
Андреев Л. Цетька на хуторі	1	50
Старицького М. Богдан Хмельницький	2	80
Гауптман Г. Ганнуся	4	50
Майстренко Х. В огні і крові	2	—
Григоренко Гр. Твори Т. I	5	—
Бічер-Стоу Г. Томова Хатка (переказ. Ол. Діхтаря)	1	50
Марк Твен. Принц та бідак (в переказ. Ол. Діхтаря)	7	—
Широцький Н. Коліївщина	12	—
Петлюра С. Незабутні	2	80
Байнов Л. Підготовка народу та війська до захисту батьківщини	4	50
Ревуцький Д. Українські думи та пісні історичні	—	—
Старицький М. Облога Буші	—	—
Стебницький, П. (П. Смуток). Поміж двох революцій	—	—

Вільна Українська Школа

загально-педагогічний журнал.

Видає Всеукраїнська учительська Спілка.

Передплата на 1918—1919 рік 30 карб.,
на 1/2 року—16 карб.

Адреса: Київ. Басейна 11, 2-й поверх.

Редагує Комітет.

Сільський Господар

двохтижневий часопис сільсько-господарської кооперації.

Умови передплати: на рік — 24 карб., на півріччя—12 карб., окреме число 5 грив.

Адреса: Київ. Прорізна 19. „Централ“.

Редагує Комісія.

ГРОМАДА

громадсько-кооперативний і літературний журнал

виходить тричі на місяць

Ціна на „Громаду“ на цілий рік 50 гр.,
на півроку 26 гр. Окреме число 4 гр.

Адреса: Київ. В. Володимирська, 46.

Кооперативна Зоря

Видання Дніпровського Союзу Споживчих Союзів України.

Передплата на 1919 рік—30 карб.

Адреса: Київ, Володимирська, 46.

Товариство „ЧАС“ у Київі
ПРОДОВЖУЄ НА 1919 РІК ВИДАННЯ
й приймає передплату на місяшник

Книгарь

літопис українського письменства
(РІК ВИДАННЯ ТРЕТІЙ)

„Книгарь“ при участі відомих українських письменників і знавців з різних спеціальностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його якості й хиби.

Часопис „Книгарь“ подає повні відомости про діяльність всіх українських видавництв; оповіщає про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

Передплата на три місяці (квітень — червень) — 12 карб., з пересилкою — 15 карб. Перші 16-ть книжок „Книгаря“ за 1917 і 1918 р. висилаються за 18 карб. Оповістки видавництв по 1 карб. 50 к. за рядок.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ. Володимирська 42, тел. 25—77. „ЧАС“, редакція „Книгаря“.

Щоб не було задержки в висильці, треба поспішати з передплатою.

„Книгарь“ — є необхідним справочником і порадиником для всіх особ та інституцій, що купують або цікавляться книгами; особливо він потрібний для бібліотек, книгозбірень, земств, „Просвіт“, учительства.

Список співробітників „Книгаря“:

Проф. Д. Багалій, П. Богацький, Л. Бурчак, проф. М. Бурачек, О. Верницький, В. Волох, О. Волошин, Ф. Гавриш, П. Гай, А. Грабенко, Мих. Грінченко, Ол. Грудницький, проф. В. Данилевич, О. Діхтярь, В. Дога, Д. Дорошенко, О. Дорошкевич, Г. Дмитренко, проф. В. Дубяньський, В. Дубровський, П. Дубровська-Трикулевська, В. Дурдуковський, В. Дкий, С. Єфремов, Гн. Житецький, М. Жученко, П. Зайцев, М. Зеров, Н. Ішуніна, Т. Каракашенко, Ол. Кисільов, С. Кондра, В. Королів, В. Корінь, Ол. Кошиць, проф. А. Кримський, М. Кушнір, П. Лалин, М. Левицький, Ор. Левицький, М. Леонтович, П. Літвін, проф. Лобода, К. Лоський, О. Лотоцький, Є. Лукасевич, М. Марковський, Ф. Матушевський, К. Мацієвич, П. Михайлович, К. Михайлюк, О. Мицюк, Мих. Могилянський, В. Модзалевський, А. Ніковський, П. Новак, О. Олесь, М. Павловський, С. Паночіні, С. Петлюра, В. Петрушевський, П. Погорілко, П. Пешарський, В. Порш, В. Поточний, Д. Ревуцький, Л. Ревуцький, С. Русова, М. Садовський, проф. Іл. Свенцицький, П. Синицький, проф. М. Сагарда, Ст. Сірополко, М. Сріблянський, В. Старий, Л. Старицька-Черняхівська, П. Стебницький, К. Стеценко, О. Стешенко, В. Страшкевич, проф. Є. Тимченко, Г. Тисяченко, О. Топачевський, П. Філіпович, О. Ходзицький, В. Хоменко, С. Черкасенко, М. Шаповал, проф. К. Широцький, О. Шульгин, Н. Шульгина-Іщук, А. Яковлів, Б. Якубський, А. Яринович, проф. Ярошевич.

Видавець — Т-во „Час“.

Редактор — М. Зеров.